

T.C.

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ
VE BÖLGE KALKINMASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut TOKUR

OSMANİYE-2022

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ
VE BÖLGE KALKINMASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Müjdat AVCI

MESUT TOKUR

OSMANİYE-2022

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

“Dar Bölgeli Seçim Sistemi Ve Bölge Kalkınması Üzerindeki Etkileri” başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Müjdat AVCI

(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Levent BÖRKLÜOĞLU

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YAMAN

ONAY

Yukarıdaki İmzaların adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım
...../...../2022

Doç. Dr. Ebru GÜHER

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK BEYANI FORMU

FORM
TEZLİ YL-15

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
OSMANİYE

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım **Dar Bölgeli Seçim Sistemi ve Bölge Kalkınması Üzerindeki Etkileri** başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmamda;

- Sunulan verilerin; gerekli izinleri alınmış ve denetimli laboratuvar koşullarında tarafımdan veya ilgili görevlilerce elde edildiğini ya da izin belgesine dayalı olarak ve kaynak göstermek suretiyle kullanıldığını,
- Kullanılan veriler üzerinde herhangi bir değişiklik veya eksiltme yapılmaksızın etik kurallara uygun olarak işlenip sunulduğunu,
- Maddi veya manevi destek sağlamış olan Kurum, Kuruluş ve kişilere destek türü de belirtilerek, varsa proje protokol numarası ile yoksa ismen Ön Söz/Teşekkür Bölümlerinde yer verildiğini,
- Yararlanılan kaynaklara Tez metni içinde atıf göstermek suretiyle değinildiğini ve bunların Kaynaklar Bölümüne eklendiğini,
- Teknik/Bilimsel Eser niteliği taşıyan Tezin özgün parçalarının bir başka ortamdan kopyalanarak alınmadığını ve bu parçaların bir başka Kurum/Kuruluş bünyesinde akademik amaç veya unvan almak amacıyla hiçbir suretle kullanılmadığını ve bir başkasının kullanmasına izin verilmediğini,
- Burada belirttiğim hususların aksinin tespit edilmesi halinde tüm yasal sorumluluğun şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

...../..... / 20.....

İmza

Mesut TOKUR

Öğrenci

ÖĞRENCİ NO	1922510106
ANABİLİM/ ANA SANAT DALI	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
BİLİM/ SANAT DALI	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
ENSTİTÜ KAYIT TARİHİ	/...../ 20.....

ÖZET
DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ
VE BÖLGE KALKINMASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
MESUT TOKUR

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Müjdat AVCI

Ekim 2022, 98 sayfa

Seçimler, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Seçim sistemleri, anayasalarda adaletli bir temsil ve istikrarlı bir yönetim çerçevesinde kanunla düzenlenmiştir. Seçim sistemleri temelde nispi temsil sistemi ve çoğunluk sistemi şeklinde iki gruba ayrılmıştır.

Türkiye’de 1946’dan itibaren çok partili sisteme geçilmiş ve günümüze kadar birçok seçim modeli denenmiştir. Son 50 yıldır ülke barajıyla birlikte D’Hondt sistemi uygulanmış ve genellikle sonuçlar güçlü partilerin lehine olmuştur.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ihtiyaç duyulan model, seçmen ile temsilcilerin arasındaki mesafenin kapandığı, ülke barajının olmadığı veya minimuma çekildiği, seçim çevrelerinin nüfusları oranında adil bir şekilde temsil edildiği, seçmenlerin kaygılarının olmadığı bir sistemdir.

Türkiye’nin kronik sorunlarından birisi de bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılıkları ve bölgeler arasındaki dengesizliktir. Bu çalışmada, evvela demokrasi çerçevesinde seçim sistemleri, akabinde bölge kavramı, bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikler üzerinde durulmuştur. Adaletli temsilin olduğu bir meclis için seçmenin baraj kaygısı taşımadan arzu ettiği ve desteklediği partiye oy verebileceği en az kusura sahip bir seçim sisteminin demokratik bir toplum için yerinde bir uygulama olacağı söylenebilir. Bu anlamda seçim barajının söz konusu olmadığı, seçim çevrelerinin daraltıldığı, iki turlu dar bölgesel seçim sisteminin seçmen davranışları ve ülkenin seçim sistemi açısından yararlı olacağı önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçim Sistemleri, Demokrasi, Dar Bölgesi Seçim Sistemi, Bölge Kavramı, Bölgesel Kalkınma

ABSTRACT
**NARROW-ZONE ELECTORAL SYSTEM AND ITS EFFECTS ON REGIONAL
DEVELOPMENT**

Mesut TOKUR

Master Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Advisor: Prof. Dr. Mujdat AVCI

October 2022, 98 pages

Elections are one of the essential elements of democracy. Electoral systems are regulated by law within the framework of a fair representation and stable governance in constitutions. Electoral systems are basically divided into two groups as proportional representation system and majority system.

In Turkey, a multi-party system has been adopted since 1946 and many election models have been tried until today. For the last 50 years, the D'Hondt system with a country threshold has been implemented and the results are generally in favor of strong parties.

The model needed in Turkey, as in the rest of the world, is a system in which the distance between voters and representatives is closed, there is no country threshold or it is minimized, electoral districts are represented fairly in proportion to their population, and voters do not have concerns.

One of the chronic problems of Turkey is the differences in the level of development between regions and the imbalance between regions. In this study, first of all, electoral systems within the framework of democracy, then the concept of region, regional development and imbalances between regions are emphasized. For a parliament with fair representation, an electoral system with the least flaws, where the voters can vote for the party they like and support without worrying about the threshold, would be an appropriate practice for a democratic society. In this sense, it is suggested that an election system with no election threshold, the electoral circles are narrowed, and with a two-round narrow-zone electoral system will be beneficial in terms of voter behavior and the country's electoral system.

Keywords: Electoral Systems, Democracy, Narrow-Zone Electoral System, Concept of Region, Regional Development

KISALTMALAR

ANAP: Anavatan Partisi

AK Parti: Adalet Ve Kalkınma Partisi

Bkz.: Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DSP: Demokrat Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

Dr.: Doktor

HDP: Halkların Demokratik Partisi

MBK: Milli Birlik Komitesi

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

Prof. Dr.: Profesör Doktor

SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti

s. : Sayfa

S. : Sayı

ss.: Sayfa sayısı

TÜSİAD: Türkiye Sanayicileri Ve İş Adamları Derneği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ONAY METNİ	III
ETİK BEYANI	IV
KISALTMALAR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	2
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
2. BÖLÜM: DEMOKRASİ VE SEÇİMLER.....	3
2.1. Demokrasi.....	3
2.1.1. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı.....	8
2.1.2. Çoğulcu Demokrasi Anlayışı.....	9
2.2. Seçim Sistemleri	10
2.2.1. Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri.....	11
2.2.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Seçim Sistemi (Dar Bölge Seçim Sistemi)...	12
2.2.1.2. Tek İsimli İki Turlu Seçim Sistemi (Mutlak Çoğunluk Sistemi) ...	12
2.2.1.3. Listeli Çoğunluk Sistemi (Geniş Bölge Seçim Sistemi).....	13
2.2.1.4. Çoğunluk Sistemlerinin Artıları ve Eksileri	13
2.2.2. Nispî Temsil Esasına Dayalı Sistemler.....	14
2.2.2.1. Listeli Nispî Temsil Sistemi	14
2.2.2.1.1. Tam Nispî Temsil Sistemleri	15
2.2.2.1.2. Nispî Temsilin Saf Şekli (Ulusal Seçim Kotası)	15
2.2.2.1.3. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi	15
2.2.2.1.4. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi	16
2.2.2.2. Yaklaştırmalı Nispî Temsil Sistemi.....	16
2.2.2.2.1. En Yüksek Artık (Bakiye) Sistemi	16
2.2.2.2.2. En Yüksek Ortalama Sistemi	17
2.2.2.2.3. D'Hondt Sistemi	17
2.2.2.2.4. Sainte-Lague Sistemi (İskandinav Versiyonu)	18
2.2.2.2.5. Nispî Temsil Yöntemlerinin Artıları ve Eksileri	18

2.2.3. Karma Seçim Sistemleri	19
2.2.3.1. Sınırlı Oy Yöntemi	19
2.2.3.2. Devredilmez Tek Oy Yöntemi.....	19
2.2.3.3. Yığmal Oy Yöntemi	20
2.2.4. Parti Sistemleri ve Seçim Sistemleri.....	20
2.2.4.1. Parlamentoda Doğan Partiler	21
2.2.4.2. Parlamento Dışında Doğan Partiler	21
2.2.5. Seçim Sistemlerinin Orantısızlığı	24
2.2.6. Seçim Sistemi Tercihi	28
2.3. Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemlerinin Tarihsel Yolculuğu.....	29
2.3.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Seçimleri.....	30
2.3.1.1. Birinci Meşrutiyet Dönemi ve 1877 Seçimleri	31
2.3.1.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi ve O Dönemde Yapılan Seçimler.....	31
2.3.2. 1920 ve 1923 Seçimleri	33
2.4. Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sonrası Seçim Sistemi Uygulamaları	34
2.4.1. 1946-1960 Arası Dönem.....	34
2.4.2. 1961-1980 Arası Dönem.....	34
2.4.3. 1982 Anayasası ve 1983 Seçimleri.....	35
2.4.4. 1987 Seçimleri	35
2.4.5. 1991 Seçimleri	35
2.4.6. 1995-1999 Arası Dönem.....	36
2.4.7. 2002-2018 Arası Dönem.....	36
2.5. Gelişmiş Ülkelerdeki Seçim Sistemi ve Uygulamaları	38
2.5.1. Birleşik Krallık (Büyük Britanya)	38
2.5.1.1. Westminster Modeli.....	41
2.5.1.2. Westminster Modelinin Genel Özellikleri.....	44
2.5.1.2.1. Yürütme Yetkisinin Bir Partide ve Dar Çoğunluk Hükümetlerinde Toplanması	44
2.5.1.2.2. Kabinenin Hâkimiyeti.....	44
2.5.1.2.3. İki Partili Sistem	44
2.5.1.2.4. Çoğunlukçu ve Gayri-Nispi Seçim Sistemi	45
2.5.1.2.5. Menfaat Grubu Çoğulculuğu	45
2.5.1.2.6. Üniter ve Merkezi Devlet	46
2.5.1.2.7. Yasama Gücünün Tek Meclisli Parlamentoda Toplanması.....	47

2.5.1.2.8. Anayasal Esneklik	47
2.5.1.2.9. Anayasa Yargısının Bulunmayışı	47
2.5.2. Amerika Birleşik Devletleri	48
2.5.2.1. Seçim Sistemi	48
2.5.3. Fransa	49
2.5.3.1. Seçim Sistemi	49
2.5.4. Almanya	50
2.5.4.1. Almanya Seçim Sistemi	51
2.6. Türkiye’de Mevcut Seçim Sistemine Dönük Yürütülen Tartışmalar ve Öneriler	53
2.6.1. Hikmet Sami Türk’ün “Türk Sistemi” Önerisi	54
2.6.2. Seyfettin Gürsel’in Nisbî Takviyeli İki-Turlu Seçim Sistemi Önerisi ..	55
2.6.3. Özgürlük Araştırmaları Derneğinin Reform Önerileri	56
2.6.4. İstanbul Politikalar Merkezinin Türkiye Demokrasisinin İşleyişine ve Siyasal Sistemine Yönelik Kanaatler Anketi	57
2.6.5. TÜSİAD’ın Seçim Sistemine İlişkin Değerlendirmeleri ve Beklentileri	59
3. BÖLÜM: BÖLGE, BÖLGESEL DENGESİZLİK, BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI	61
3.1. Bölge Kavramı ve Çeşitleri	61
3.1.1. Bölge Kavramı	61
3.1.2. Ekonomik Yapı Açısından Bölgeler	61
3.1.2.1. Homojen Bölge	61
3.1.2.2. Polarize Bölge	61
3.1.2.3. Plan Bölge	62
3.1.3. Gelişme Düzeyine Göre Bölge Çeşitleri	62
3.1.3.1. Gelişmiş Bölge	62
3.1.3.2. Az Gelişmiş Bölge	62
3.1.3.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge	62
3.1.3.4. Potansiyel Açısından Az Gelişmiş Bölge	63
3.2. Bölgesel Gelişme	63
3.3. Bölge Planlaması	63
3.4. Bölge Planlarının Gerekliliği	64
3.5. Bölgesel Dengesizlik Kavramı ve Çeşitleri	65
3.5.1. Coğrafi Dengesizlikler	68

3.5.2. Ekonomik Dengesizlikler	68
3.5.3. Sosyal Dengesizlikler	69
3.6. Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Katkıları	69
3.7. Bölgesel Kalkınmada Kamu Politikalarının Rolü	71
4. BÖLÜM: TÜRKİYEYE DÖNÜK DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ MODELİ ÖNERİSİ	74
4.1. Dar Bölge Sistemi Modeli	74
4.1.1. Dar Bölge Basit Çoğunluk Sistemi	75
4.1.2. Dar Bölge İki Turlu Seçim Sistemi	77
4.2. Dar Bölge Seçim Sistemi	79
4.2.1. Dar Bölge Sistemi Avantajları ve Dezavantajları	79
4.2.1.1. Dar Bölge Sisteminin Avantajları	80
4.2.1.2. Dar Bölge Sisteminin Dezavantajları	81
4.2.1.3. Dünyada Dar Bölge Seçim Sistemi Uygulamalarının Sonuçları ve Değerlendirilmeleri	82
4.2.1.4. Dünyada Dar Bölge Seçim Sisteminin Uygulandığı Ülkeler	83
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
İNTERNET KAYNAKLARI	97
ÖZGEÇMİŞ	98

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Türkiye'nin seçim tarihi göz önüne alındığında, ilk seçim deneyiminin İkinci Meşrutiyet döneminde yaşandığı görülmektedir. Çok partili hayata geçişle birlikte bu tecrübe birçok değişim ve uygulamayla daha da artmıştır. Yine de günümüzdeki seçim sisteminin tüm siyasal partilerin ve toplumun tüm kesimlerinin kabul gördüğü ve üzerinde uzlaştığı bir sistem olmadığı söylenebilir.

Nispi temsil sistemi ve çoğunluk sistemi olarak iki gruba ayrılan bu sistemler, ülkemizde farklı şekillerde denenmiş ve son 50 yıldır D'Hondt sistemi uygulamaya koyulmuştur. D'Hondt sistemi ana akım partilerin lehine olmakla birlikte, daha sınırlı kesimlere hitap eden partilerin de mecliste temsil edilmesine imkân sağlayan bir sistemdir. Fakat bu sistemle birlikte mevcut ülke barajı uygulandığında daha sınırlı kesimlere hitap eden partiler baraj engeline takılmaktadır.

Normal şartlarda dahi seçim kanunu ile ilgili düzenlemelere ihtiyaç duyulurken, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş olunması, seçim sistemi ile ilgili birtakım düzenlemeleri zorunluduruma getirmiştir. Özellikle başkanlık sistemi ile uyumlu olan, dar bölge ile daraltılmış bölgesel yöntemler bahsedilen başkanlık sistemine uyumlu oldukları için incelenebilir.

“Temsilde adalet ve yönetimde istikrar” ilkeleri bağlamında seçim sistemleri hayati bir öneme sahiptir. Seçim barajının yüksek olarak belirlendiği seçim sistemlerinde, seçmenlerin eğilimleri değişiklik gösterebilir. Bu çalışmada hedeflenen temel amaçlardan bir tanesi de seçim barajı oranlarının makul seviyelere düşürüldükten sonra ortaya çıkması muhtemel sonuçları analiz etmektir.

Bu çalışmada öncelikli olarak bu ilkeler doğrultusunda demokrasi ve özgürlüklere vurgu yapılacak, demokrasinin temel unsurlarından olan seçim sistemleri ve uygulamaları ile ilgili tanımlamalara yer verilecektir. Zira seçim sistemlerinin iyileştirilmesi demokratik sistem içerisindeki tikanıkları giderirken, demokrasinin sorunsuz işleyişine de katkı sunacaktır.

Seçim sistemlerine paralel olarak üzerinde durulan bir diğer konu ise bölge kavramı ve bölgesel gelişme olacaktır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları Türkiye'nin kalkınma tarihinde kronikleşen bir sorun haline gelmiştir. Bölgesel gelişmişlik düzeyi arasındaki farklıların giderilmesinde yerel dinamiklerin ve bölgesel temsilcilerin rolü ise oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, tüm bu eksiklikleri ve kusurları ortaya koyup, eksik kalan yanlarının altını çizebilmek ve bölgesel kalkınmaya dair tartışmalara katkı sunabilmek adına, Türkiye'nin mevcut seçim sistemindeki sorunları iyileştirmeye yönelik olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi"ne uyumlu bir model önerisi üzerinde durulmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu, dar bölgeli seçim sistemi ile bölge kalkınması üzerindeki etkileri arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını incelemek ve bu seçim sisteminin getirilerini ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Demokrasinin en önemli koşullarından biri düzenli olarak yapılan seçimlerdir. Seçimlerin temel hedefi, milletin kendi oylarıyla temsilcilerini seçmesi ve bu temsilciler aracılığıyla ülkenin vatandaşlar adına yönetilmesidir. Türkiye'de çok partili sisteme geçildiği günden itibaren birçok seçim modeli uygulanmıştır. Son 50 yıldır ülke barajıyla birlikte D'Hondt sistemi uygulanmış ve genellikle sonuçlar güçlü partilerin lehine olmuştur.

Bu çalışmada dar bölgeli seçim sisteminin uygulandığı ülkelerden örnekler verilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı dar bölgeli seçim sisteminin Türkiye'de uygulandığında elde edilecek kazanımlarını ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada ikincil veri kaynaklarından basılı ve elektronik ortamda yazılı kaynak taraması yoluyla bilgiler toplanmıştır. Bu çerçevede yapılmış olan bilimsel çalışmalar, tezler, kitaplar, süreli yayınlar ve kaynaklar incelenmiştir. Yazılı kaynak taraması yoluyla elde edilen bilgi ve bulgular niteliksel çözümleme yöntemleri kullanılarak işlenmiştir. Elde edilen bilgi ve bulgular, Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Programları Tez Yazım Kılavuzu'nda belirtilen yöntemler kullanılarak yazılmıştır.

2. BÖLÜM: DEMOKRASİ VE SEÇİMLER

2.1. Demokrasi

Sözcük anlamı açısından Latince “halk” anlamına gelen “demos” sözcüğü ile “egemen yönetim-iktidar” anlamına gelen “kratos” sözcüklerinin birleşmesi ile oluşan demokrasi kavramı “halk yönetimi”, “halk iktidarı” anlamına gelmektedir. İşte bu halk iktidarı, asırlar boyunca insanlığın hedefi olmuş fakat gerçek anlamda demokrasi idealine ulaşmak mümkün olmamıştır (Aliefendioğlu, 2005: 71; Gözübüyük, 2000: 22).

Demokrasi Türk Dil Kurumu’nun yayınladığı sözlüğe göre: siyasî denetim ve kontrolün bizzat halkın yaptığı ya da düzenli aralıklarla tekrarlanan halkın özgür iradesi ile hiçbir etki altında kalmadan rahat bir ortamda temsilci olarak milletvekili seçmektedir. Seçtiği temsilcisi olan milletvekillerini belirlediği, toplumsal ve ekonomik düzeyi yanında eğitim durumunun da önemli olmadığı seçme ve seçilme yaşına ulaşan her kişinin bütün vatandaşların eşit sayıldığı yönetim biçimidir (TDK, ‘Demokrasi’ maddesi: 2022).

Montesquieu’ya göre, özgürlükçü bir düzen yalnızca ılımlı rejimlerde kurulabilir. Bir rejimin ılımlı olabilmesi için, iktidarın kötüye kullanılması önlenmelidir. Bu nasıl başarılacaktır? Tarihsel deneyim, kendisine yetki verilen herkesin, bir sınırla karşılaşmaya kadar, yetkisini kötüye kullanma eğiliminde olduğunu gösteriyor. O halde, siyasal sistemi, içinde sınırlar barındıran bir yapı olarak kurmak gereklidir. Bu doğrultuda, her devlette var olan üç iktidar; yasama, yürütme ve yargı yetkisi ayrı ayrı organlara verilmelidir. Böylece, yetkisini aşmak isteyen bir organ, diğer organlar tarafından durdurulabilecektir (Göztepe, 2011: 130).

Montesquieu, kuvvetler ayrılığı düşüncesini, John Locke’un eserinden yararlanarak ve zamanının İngiliz siyasal sistemini gözlemleyerek geliştirmişti. Her iki düşünürün de çıkış noktası, iktidarın tek elde toplanmasını önleyerek özgürlükçü bir düzenin güvence altına alınmasıdır. İktidarın yasama, yürütme ve yargı şeklinde farklı organlar eliyle kullanılmasının, bu organların birbirlerine karşı fren ve denge işlevi görecektir şekilde çalışmasını sağlayarak, gücün kötüye kullanımını engelleyeceği kabul edilmiştir. Montesquieu demokrasi yanlısı bir düşünür olarak görülemez. O içinde demokratik öğeler barındıran anayasal monarşiyi savunuyordu (Göztepe, 2011: 130).

Modern devletin unsurlarından birisi egemenlik ilkesini/kavramını, ilk kez modern anlamda kullanan kişi 1530-1596 yılları arasında yaşamış bir Fransız düşünürü olan Jean Bodin’dır. Bodin, devlet hakkındaki görüşlerini Devletin Altı Kitabı’nda açıklamıştır. Bodin devleti birçok unsurun bir araya geldiği bir gemi gibi görür. Söz konusu bu geminin

güvertesinin üç temel malzemeye inşa edildiğini tespit eder. Bu malzemeler; mutlaklık, süreklilik ve devredilemezliktir. Bodin, kitabında, devletin ne olduğuna/olmadığına ilişkin bazı sorular sorarak ve bu sorular neticesinde devletin var olma amacını tespit ederek; devleti devlet yapan noktaları ön plana çıkarmaya çalışır (Ağaoğulları vd., 1994: 13-14).

Thomas Hobbes (1588-1679) kendisine ait siyaset kuramını belirli bir çerçevede içerisinde sunmayı başarmış ve siyasi iktidar kavramını ve mutlak iktidarın zorunluluğunu tutarlılık içerisinde açıklayabilmiş önemli bir düşünürdür. Modern felsefenin kurucuları arasında yer alan düşünür, kendisinin gerçek anlamda politika bilimini kuran ilk kişi olduğuna da inanmaktadır. Hobbes'a ait devlet kuramının bir bütün halinde bulunabileceği eseri Leviathan ise, devletin kökeninin ne olduğuna toplumsal sözleşme üzerinden bir açıklama getirmekte ve yönetilenler arasında gerçekleştirilen toplumsal sözleşme ile oluşturulan (kurulan) devletin işleyişine ilişkin detaylara da yer vermektedir (Ağaoğulları vd., 1994: 161-162).

Hobbes, İngiliz İç Savaşı'na ve politik devrimine de tanıklık etmiştir. Kral ile parlamento arasındaki egemenliğin kimin elinde bulunması gerektiği sorunu üzerinde yükselen iç savaş, Hobbes'un Leviathan eserinde doğrudan bir karşılık bulmuştur. Hobbes'un politik devrim bakımından hem muhafazakâr hem de ilerici olduğu ileri sürülebilir. Hobbes'un muhafazakârlığı, egemen monarkın iktidarının sınırsız olması gerektiğini savunmasından kaynaklanmaktadır. Ancak egemenin üzerinde kilise dâhil hiçbir gücün olamayacağını iddia etmesi bakımından ilericidir (Cevizci, 2013: 89).

Jean Bodin ile başlayıp Thomas Hobbes'a uzanan egemenliğin gelişim serüveni Rousseau ile farklı bir boyut kazanmıştır. Rousseau, Hobbes'ten farklı olarak kaynağını halktan alan egemenliği mutlak monarşiden ayırarak demokratik bir temele oturtmuş yani egemenliği yine halkla özdeşleştirmiştir. Fikirleriyle Fransız Devrimi'nin, buna paralel olarak da Aydınlanma Çağı Avrupa'sında demokrasinin olgunlaşmasını sağlayan ve 18. yüzyılın en önemli siyaset teorisyenlerinden biri olan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), insanların doğuştan itibaren özgür ve eşit oldukları düşüncesini savunmuştur. Onun bu konudaki görüşleri demokratik düşünceye önemli katkılar olarak değerlendirilir. Bu görüş, insanlar arasında hem eşitlik anlayışının hem de hak ve hürriyet bilincinin gelişmesinde önemli bir düşünsel aşama olarak kabul edilmektedir (Doehring, 2002: 101).

Çağdaş demokrasi kavramının en büyük teorisyenlerinden olan Rousseau'yu bazı yazarlar, "liberal bireyciliğin" yani klasik demokrasinin öncüsü olarak görmektedir. Bu görüşe göre Rousseau, "sosyal sözleşme görüşü ile siyasal iktidarların insanlar üzerindeki otoritesini rasyonel bir temele" oturtmuştur (Erdoğan, 1974: 324).

Rousseau'nun en önemli etkilerinden biri de eşitlik ve özgürlük kavramlarının bütün demokrasilerde iki temel şart olarak kabul edilmesinin sağlanması noktasında olmuştur. Ayrıca onun “egemenliğin bölünemeyeceği ilkesi” şeklinde ifade edilen görüşü güçler ayrılığı karşıtı anlayışın ifadesi ile değil maddi anlamda bütünlüğün ifadesiyle çağdaş anayasalara geçmiş ve onlara kaynaklık etmiştir (Hakyemez, 2004: 40).

Eşitlik ve ortaklık temeline dayalı toplumsal sözleşme ile bireyle devlet arasındaki ilişkilere işlerlik kazandırmayı amaçlayan Rousseau'nun öngörmüş olduğu eşitlik ve özgürlük anlayışıyla da çağdaş demokrasilerin öncüsü olarak demokratik hayatın yeniden şekillenmesine önemli katkılar sağladığını söyleyebiliriz. Eşitliği, yasa önünde eşitlik bağlamında ele alan Rousseau, “hak eşitliği”ni savunmuş ve böylece farklı birtakım değerlendirmelere olanak tanımamıştır (Gemalmaz, 1997: 85).

Demokrasi konusunda atılan somut adımlardan biri de Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'dir. 1776'da Amerika'da İngiliz kolonilerinin haklarını temsil eden bir kurul ülkeyi kendi iradesi ile yönetme arzusunu bu bildiri ile ortaya koymuştur. Daha sonraki yıllarda Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi demokrasi tarihinin önemli aşamalarından birisidir. Hobbes, ana yapıtı Leviathan'da demokrasiden çok az söz etmektedir. Çünkü zaten ileri sürdüğü kuramın demokrasiyle pek bir ilgisi yoktur. İnsanın birincil amacının nefsini korumak olduğunu ve toplumun tehlikeli ve yıkıcı ihtirasları zor yoluyla baskı altına alacak biçimde yönetilmesi gerektiğini düşünerek, siyasal gücün, emirlerine karşı gelmeye kimsenin cesaret edemeyeceği bir biçimde (egemen diye adlandırdığı) tek bir noktada toplanmasını önermektedir. Söz konusu düzen, Egemen'in her şeye kadir, tek ve bölünmez olmasını gerektirdiği için, Hobbes'un özlemi en iyi şekilde tek bir yöneticinin mutlak üstünlüğü (ki bu yönetici, mutlak olduğu sürece, ister I. Charles, isterse Cromwell olsun) ile gerçekleşebilir.

Giovanni Sartori temelde demokrasinin olanaklı olabilmesini liberalizme bağlar. Ona göre liberalizm olmadan demokrasiden de söz edilemez. Liberal olmayan, farklılıklar üzerinden şekillenmeyen bir demokrasinin demokrasi olarak anılması bile hatadır. Bu yüzden de olsa demokrasi tarihi iyice incelenmeli, demokrasi adı altında ileri sürülen otokratik rejimler ayıklanmalı ve gerçek anlamıyla yani olması gereken anlamı ile liberal demokrasiler geliştirilmelidir. Demokrasi konusundaki siyasal davranışlarımız, ona göre, demokrasinin ne olduğu ne olabileceği ve ne olması gerektiği hakkındaki düşüncelerimize dayanır. Nitekim bir siyasal sisteme diğerinden daha demokratiktir dediğimizde, bu değerlendirme neyi gerçek demokrasi olarak düşündüğümüze bağlı olarak değişir. Demokrasi tanımı da bu anlamda üstü kapalı olarak ortaya çıkar çünkü “bu demokratik

değildir” veya “burada demokrasi yoktur” şeklinde bir savda bulunduğumuzda, aslında kafamızda bir demokrasi tanımı ve imgesine göre düşünmekteyizdir. Kamuda bu türden bir imgenin oluşması da kuramsal düşünce alanında varılmış sorunların bir yankısı ve tanımlarla şekillendirilmesi ile oluşur. Eğer demokrasi (onu tanımlayanlarca) yanlış tanımlanmışsa ilerde, hiç istenmeyecek şeyleri elde etme tehlikesi ile karşı karşıya kalınır. Bu da demokrasinin ona göre neden tanımlanması gerektiğinin bir göstergesidir (Sartori, 1993: 13). Bu aşamadan sonra neden tanımlanması gerektiği sorusu yerini, nasıl tanımlanması gerektiği sorusuna bırakacaktır.

Sartori’ye göre “demokrasi” sözcüğü, demokrasi denilen şeyi tam ve doğru olarak tanımlamamaktadır. Demokrasi ve benzeri konularda (sosyalizm gibi) sıklıkla yapılan şey, “olan” ile “olması gereken” ayrımının yapılmamasıdır. Olanla olması gereken arasındaki ayrıma dikkat edilmesi halinde, bir şeyin idealinin onun gerçeğinden daha üstün olduğunu ileri sürmenin anlamsızlığı da çabucak ortaya çıkacaktır. Ancak olan ile olması gereken arasında bir ayrım yapıldığında ortaya çıkan şey, bu sefer de bu ikisi arasındaki ilişkinin ne şekilde olduğu sorusunu ortaya çıkarır. Nitekim bu ilişki de ona göre en az bu ayrım kadar önemlidir. Çünkü olan ile olması gereken birbiriyle hiç birleşmeyen iki koşut yolda ilerlemezler, tam tersine birbirleriyle sürekli karışır ve çatışırlar. Bu yüzden bir demokrasi tartışması yapılacaksa hem olanla olması gereken arasındaki ilişki, hem de ayrımları üzerinde durmak, meseleyi ona göre kısır bir tartışmanın ekseninden çıkarmanın da yollarından biri olacak, nasıl tanımlanması gerektiğinin önünü açacaktır (Sartori, 1993: 14).

Böylece Sartori, soruşturmasının ana hatlarını, çeşitli karşıtlıklar ya da bu karşıtlıkların birliktelikleri ile sürdürmek istediğini gösterir. Diğer taraftan demokrasinin tek bir temelinden, ana teorisinden söz edilebileceğini ama yine de gerçekte birçok demokrasi teorisine sahip olmamız da olan ile olması gereken arasındaki ilişkinin ne düzeyde olduğunu gösterir. Sartori, köktenci (radikal) demokratik teori, yeni köktenci demokratik teori, çoğulcu demokratik teori, elitçi demokratik teori ve liberal demokratik teori şeklinde beşli bir ayrıma giden Barry Holden’ne katılsa da kendisinin ortaya koyduğu türler şunlar olacaktır: Seçimli demokrasi, katılımcı demokrasi, referandumlu demokrasi ve yarışmacı demokrasi (Sartori, 1993: 15).

John Locke’a göre siyasal düzenin kurulmasını sağlayan toplum, yasaları kendi yapar ve yasaları uygulayacak olan görevlileri de kendi belirlerse bu yönetim biçimine demokrasi denmektedir. Locke, oy hakkının mülkiyet sahiplerini kapsayacak biçimde

genişletilmesi gerektiğini savunmuş ve sınırlı bir korumacı demokrasi kuramı geliştirmiştir (Bayram vd., 2013: 58).

Liberal doktrinin kurucusu olarak tanınan Benjamin Constant'a göre, eskilerin özgürlük anlayışı siyasal iktidara ortak olarak ve doğrudan doğruya kullanılması anlamını taşımakta; başka bir ifadeyle siyasal hayata katılma hakkı olmaktaydı. Modern özgürlük anlayışı ise, kişinin yalnızca yasalara uyması anlamına gelmektedir. Özgürlüklerin özellikle halk egemenliği karşısında korunması için halkın egemenliğinin sınırlanması gerektiğini söyleyen Constant, egemenliği kullanacak siyasal iktidar organlarını sınırlayacak siyasal kurumların da bulunması gerektiğinin altını çizmiştir (Göze, 2005: 240).

John Stuart Mill demokrasiyi öncelikle eğitimsel bir tecrübe olarak ele almaktadır. Mill'e göre dizginlenmemiş şekliyle demokrasi zorbalığa yol açmakta; ancak demokrasinin yokluğunda cehalet ve vahşilik hüküm sürmektedir. Bu yüzden, ılımlı demokrasi geleneğine dayanan Mill, seçme hakkının genişlemesini savunmuş ve özel yeteneğe sahip seçmenlerin iki veya daha fazla oy kullanacağı, diğer oy kullanma hakkına sahip olanların ise bir oy hakkının bulunacağı çoğul oy hakkı kurumunu teklif etmiştir. Mill'e göre, seçme hakkına sahip olmanın şartı ise, bilgiyle, anlayarak özerk karar verme kabiliyetine sahip olmaktır (Bayram vd., 2013: 60).

Schumpeter, demokrasi fikri ile elit olgusunu birleştirerek demokratik elitizm olarak adlandırılan kuramın öncüsü olmuştur. Yazara göre, elitist görüşler karşısında klasik demokrasi kuramlarının son derece savunmasız kalışı, bu kuramların ulaşılmaması olanaksız bazı standartlar öngörmelerinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde, halkın siyasette üstleneceği rolün ne olduğu ya da ne olması gerektiğinden hareketle çeşitli kuram ve modeller oluşturulmuştur. Temsili demokrasi kuramı, doğrudan demokrasi kuramı, doğrudan ya da temsili demokrasi kuramlarının bazı unsurlarını alarak oluşturulan “yarı temsili demokrasi” ya da “yarı doğrudan demokrasi” modelleri; “elitistseçkin demokrasi modeli”; “katılımcı demokrasi modeli” gibi belirtilebilir (Uygun, 2003: 163).

Günümüzde uygar ya da modern olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri demokrasilerinde yürürlükte olan ve uygulanan temsili demokrasi için veya yarı-doğrudan demokrasi için gerçek demokrasi ideali budur şeklinde bir yorum yapamayız. Gerçek anlamda demokrasi, halkın çoğunluk veya yöneticiler tarafından değil, yönetilenlerle birlikte kendi kendini yönetmesiyle oluşur.

Demokrasi her ülkenin kendi siyasal gelenek ve kültürüne göre şekillenir. Demokratik rejimin temelinde insan hak ve özgürlükleri, hukukun üstünlüğü ve düzenli olarak yapılan seçimler vardır.

Uygar toplumlarda özgür ve adil seçimlerle, seçmenlerin iktidara aday olanları belirleyebilmesi, demokrasinin en önemli koşuludur. Buradan hareketle diyebiliriz ki seçim sistemleri, demokrasinin işleyişi için temel unsurlardan birisidir.

2.1.1. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı

Modern ülkelerde demokrasi kavramından bahsedilirken ülkeyi oluşturan halkın çoğunluğun özgür iradesine (Turhan, 1995: 401) tanınan üstünlük anlayışına işaret edilmiştir.

Modern ülkelerde kabul edilen ve uygulanan demokrasi anlayışına bakıldığında çoğunluğun özgür iradesine dayanan seçim sonucunun belirlediği oy üstünlüğünün tanınması yanında seçimlerde aldıkları oy bakımından azınlıkta kalanların da haklarının güvencede bulunduğu bir siyasi yapının olduğunu görülmektedir.

Demokrasilerde azınlıkların korunması dokunulmaz haklar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Zaten amaç da budur. Seçim sonucunda mecliste çoğunluğu bulunduranların hakları yanında azınlıkta kalanların haklarının da korunması ülke içinde ve ülkeler arası işlev gören mekanizmaların işletilmesi aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Uygun, 2011: 23).

Toplumların gelişmesini sağlayan ve aynı zamanda toplumların gelişme düzeylerinin etkisi ile şekillenen demokrasi, sürekli gelişen ve değişen aynı zamanda toplumu değiştiren ve geliştiren sistematik bir etki gücüne sahip olduğunu bize göstermektedir. Ülkedeki uygulanan demokratik sistemde kabul edilen demokrasi anlayışı ister çoğulcu olsun ister çoğunlukçu olsun ülke için karar alma süreçlerine ilişkin bir durumu ifade eder ve kararın nasıl alındığını gösteren bir kavramdır. Alınan kararların denetim altında olduğunu ya da denetim ile ilişkili bir düzenlemeyi içermez (Göztepe, 2011: 130-131).

Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, kökeni J.J. Rousseau'nun genel irade anlayışına dayanan ve çoğunluğun iradesinin, genel iradenin her şeyin üstünde olduğuna inancının bir yansımasıdır. Bu nedenle de yönetimin çoğunluğun iradesine dayanması gerektiğini düşünen bir anlayıştır (Tunç, 2008: 1119). Rousseau'ya göre vatandaşlar haklarını çoğunluğun iradesinin egemenliğine devretmiş olurlar. Çoğunluğun oyunu alan yönetim,

vatandaşların bireysel ve toplumsal yaşantı refahının artırılması ve özgürce düşüncelerini savunması için “yönetim gücünü” kullanırlar.

Aslında Rousseau’nun genel irade anlayışı (Mumcuoğlu, 1982: 49) çözümlendiğinde karşımıza kişisel çıkarlarımız değil toplumu oluşturan tüm insanların ortak çıkarları üzerine anlaşmamız gerektiği ve toplumun bütünsel çıkarlarının her türlü diğer çıkarların üzerine çıktığı konusu karşımıza çıkar (Göztepe, 2011: 130).

Seçim sisteminde çoğunlukçu demokrasi, ülkenin yönetiminin seçimde çoğunluğun oyunu alan partiyeverilmesi ve azınlıkların da muhalefet içerisinde kalarak kendi görüş ve anlayışlarını savunma olanağı veren bir uygulamadır.

Özetleyecek olursak çoğunlukçu demokrasi, seçimde çoğunluğun oyunu alan parti ya da ittifak partilerinin kuracağı hükümete iktidarı yani devlet yönetimini oluşturacak hakkı vermektir. Bunun yanında az oy alan parti ve ittifak partisine muhalefet yapma hakkı vererek bu kesimin ülke için alınan kararların oluşum sürecinin dışında bırakılması anlamına gelmez. Böyle bir uygulama da demokrasinin anlamını yitirmesi anlamına gelmez. Tam tersine muhalefette kalan azınlık tarafı, muhalefet olma sürecinde kendi karar ve anlayışlarını savunma hakkı kazanır.

2.1.2. Çoğulcu Demokrasi Anlayışı

Çoğunlukçu demokrasi anlayışının karşıtı olarak uzlaşmacı/konsensüs demokrasi anlayışı olarak anılan “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı”nı kabul edebiliriz (Göztepe, 2011: 148).

1600 ve 1700’lü yıllarda ülkeyi yöneten gücün yani iktidarın belirleyici gücününtanrısallık olamayacağı ve babadan oğula devreden bir krallık anlayışının temelini oluşturan soy aktarımına dayanmadığı düşüncesinin oluşması ile ülke yönetimine belirleyici güç olan egemenliğin kaynağının halk olduğu anlayışı meşruiyet/yasal olma tartışmaları arasına girmiştir. Egemenliğin kaynağının tanrısalıktan insanileşmesine doğru gelişen anlayış ve iktidarı elinde bulunduracak gücün belirlenmesi konusundaki demokratikleşme sürecinde J. J. Rousseau’nun dışında bu dönemdeki önemli düşünürlerin hemen hepsi “Çoğunlukçu Demokrasi” anlayışının yaratacağı sorunları dile getirmişleridir (Uygun, 2011: 34).

Antikçağ Yunandademokrasi düşüncesinde azınlığın yaratacağı rahatsızlıklar nedeni ile doğan endişeyerini çağdaş dünyanın sahip olduğu demokrasi anlayışında çoğunluğun yaratacağı rahatsızlıklar endişesine bırakmıştır. İlkçağ Yunan toplumunu oluşturan insanların aynılığı: etnik köken, toplumsal, konuşulan dil bakımından ayrılıkların

olmaması günümüz çağdaş toplumlarını oluşturan insanların arasında bu çeşit ayrılıkların olması her iki dönemin yaşamı bakımından demokrasi anlayışında farklılığı da beraberinde getirmiştir (Uygun, 2011: 34).

Çoğulcu demokrasi anlayışı, bütünsel yani totaliteryegemen yapının oluşmasını engelleyerek ve ülkeyi yönetme gücüne sınırlandırma getirmeyi amaçlamaktadır. Toplumu oluşturan insanlar arasındaki farklılıkları kabul edip genelitemsil gücünü elinde bulundurarak birlikte sorunları çözmeyi hedeflemektir.

Çoğulcu demokrasi kuramının bir anlayış olarak ortaya çıkmasında önemli rol oynayan kişilerin başında Robert Dahl gelmektedir (Göztepe, 2011: 149). Çoğulcu demokrasi kuramının ön gördüğü çoğunluğun yönetme hakkını elinde bulundurması olsa da, bu hakkı yönetim olarak çoğunluğun elinde bulundurması azınlığın sahip olduğu hak ve anlayışlarının yok sayılması ya da çoğunluğun mutlak gücü denetimsiz bir biçimde elinde bulundurduğu anlamına gelmez.

Öyleki, ülke yönetiminde mutlak iktidar gücünü çoğunluğun elinde bulundurduğu bir sistem çoğulcu bir sistem değil, çoğunlukçu bir sistemi ifade eden demokrasiyi göstermektedir. Bu anlamda J. J. Rousseau'nun da iddia ettiği gibi çoğulcu demokrasi anlayışı çoğunluğu oluşturan genel iradenin yanılmayacağı anlayışını kabul etmez. Dolayısıyla bu durum çoğunluğu temsil eden iktidarın hukuk ve siyaset açısından denetlenmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarır (Çağlar, 1993: 235).

Çoğunluğu temsil eden iktidarın hukuk ve siyaset açısından denetlenmesi demek: ülkeyi yönetecek iktidarın, devlet yönetimindeki kullanacağı gücünün ve yetkisinin sınırlandırılması demektir. Bunun yanında azınlığa kendi görüş ve önerilerinin meclis içerisinde savunma hakkı vererek muhalefetin haklarının korunmasını sağlamış olur.

2.2. Seçim Sistemleri

Seçim sistemi, seçime dâhil olan partilerin aldıkları oy nispetiyle ne kadar temsilci sandalyesi olarak karşılık bulduğunu belirleme usulüdür. Basit bir söylemle, seçim sistemleri oyların milletvekillerine dönüştürülmesinde kullanılan teknik usullerdir. (Gözler, 2017: 124).

Daha geniş bir ifadeyle, seçim sistemi, hangi kişilerin seçimde oy kullanacağı ya da hangi kişilerin seçimde oy kullanamayacağı ve bunun yanında kimin aday olabileceği ya da olamayacağı hususundaki şartları, bu süreçteki izlenecek olan yöntemler, bölgeler, ilkeler, gibi hususların belirlenmesini ve denetlenmesini kapsamaktadır.

Seçim sistemlerinin Duverger’e göre farklı iki sonucu vardır. Biri mekanik sonuç diğeri ise psikolojik sonuçtur. Mekanik sonuç, kullanılan oyların meclisteki sandalye sayısına dönüşmesini, psikolojik sonuç ise seçim sistemlerinin oy vermede seçmen davranışları üzerindeki etkilerini açıklamaktadır (Duverger, 1960).

Bir ülkede seçim sistemlerinde karar kılmada, o ülkenin yapısal, coğrafi ve etnik özellikleri göz önünde bulundurulması gereken belirleyici etkenlerdir. Uygulanacak olan seçim sistemi ülkenin siyasi ve toplumsal geleceğİ açısından hayati bir öneme sahiptir. Her lke kendine münhasır bu özellikler doğrultusunda, ya “temsilde adalet” ya da “yönetimde istikrar” ilkelerinden birisini baz alarak bir seçim sistemini tercih etmektedir. Temsilde adalet ilkesini benimseyen ülkeler, seçim sistemleri arasından nispi temsil sistemlerini, yönetimde istikrar ilkesini benimseyen ülkeler ise çoğunluk sistemlerini tercih ederler.

Çoğunluk sistemlerindeki hedef, büyük çoğunluğİ sahip iktidarlar ile istikrarlı hükümetler oluşmasını temin etmektir. Nispi sistemlerdeki hedef ise oyların zayi olmasını engellemek ve her partinin aldığı oy nispetinde temsilci sandalyesini kazanmasını temin etmektir. Bir de “karma seçim sistemleri” olarak adlandırılan sistemler vardır ki: temsilde adalet ilkesi ve yönetimde istikrar ilkesini birlikte göz önünde bulunduran sistemlerdir.

Sonuç olarak, istikrar ilkesinin baskın olarak ön plana çıktığı sistemler çoğunluk sistemlerini, adalet ilkesinin baskın olarak ön plana çıktığı sistemler nispi temsil sistemlerini, her iki ilkenin de ön planda tutulmaya çalışıldığı sistemler ise karma sistemleri ifade eder.

2.2.1. Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri

Çoğunluk sistemlerinin temel hedefi yönetimde istikrardır. Bu sistemde en basit tabirle çoğunluğun oyunu alan kazanırken, çoğunluğun oyunu alamayan ise kaybetmiş olur.

Çoğunluk sisteminde, seçimlerde toplam seçmen oranının yarısından bir fazla oyu alan aday temsilci olarak seçilir. İlk oylama ile yeterli çoğunluk elde edilmediğİnde, oylamada tur sayısının artırılması gündeme gelir (Gültekin, 2006: 23).

Görüldüğü gibi bu sistem ile mutlak yönetimi elde etmek amaç edinilmiştir. Yönetimin istikrarlı olması açısından benimsenen yöntem budur. Çoğunluğun tahakkümü ise bu sistemin temsilde adalet ilkesine ters düşmesinden dolayı dezavantajlı yönü olarak görülmüştür.

2.2.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Seçim Sistemi (Dar Bölge Seçim Sistemi)

Basit çoğunluğun desteğini alarak dar bir seçim bölgesinde bir temsilcinin tek turda seçimi kazandığı sistemdir.

Bu sistemde seçim bölgeleri belirlenirken temel ölçüt meclis için kaç temsilci gerektiğidir. Kaç milletvekili gerekiyorsa ona göre ülke o sayıda, eşit bölgelere ayrılır. İlk turda basit çoğunluğu alan aday seçilmiş kabul edilir. Seçim bölgelerinin olabildiğine küçültülüp dar parçalara ayrılmasından dolayı bu sisteme dar bölge sistemi denir (Atar, 2013: 191).

Sistemin amacı, meclisteki çoğunluğa ulaşmayı kolay bir hale getirmektir. Bu sistemde koalisyon hükümetlerinin oluşma ihtimali oldukça zayıftır.

Sistemin merkezi İngiltere olmakla birlikte, ABD gibi kimi ülkelerde bu sistem uygulanmaktadır. Seçim bölgelerinin küçüklüğünden dolayı seçmen ile temsilcilerinin birbirlerini tanıma olanağı sistemin avantajlarından (Gültekin, 2006: 27).

Temsilcilerle seçmenin bu yakınlığından kaynaklı olarak bölgeye odaklanması, ülke sorunlarının bölge sorunlarının gerisinde kalma ihtimali, adayların bu yakın ilişkilerinden dolayı maddi ve manevi anlamda yıpranma durumunda kalması bu sistemin dezavantajı olarak görülebilir.

2.2.1.2. Tek İsimli İki Turlu Seçim Sistemi (Mutlak Çoğunluk Sistemi)

Tek turlu sistemden bu sistemi ayıran temel özellik, salt çoğunluğu hedeflemesidir. Büyük oranda ilk turda sağlanamayan salt çoğunluk için, ikinci bir tur eklenmiştir. Burada adayın azınlık oyu ile seçilmesinin önüne geçilip mutlak çoğunluğun sağlanması hedeflenmiştir.

İki turlu sistemde, birinci turda seçilebilmenin iki şartı vardır.

Birincisi, geçerli sayılan oyların salt çoğunluğunu (%50'den bir fazlasını) sağlamak.

İkincisi, seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ 'ünü elde etmektir. Bu koşulların sağlanmadığı durumda ikinci tura kalınır. Seçilebilmek için ise ikinci turda basit çoğunluğa sahip oyları kazanmak yeterlidir (Teziç, 2003: 278).

İki Turlu Sistemde seçimler, aralarında bir ya da iki hafta olacak şekilde iki turda yapılmaktadır. Bu sistemde seçimlerde genellikle Tek İsimli Tek Turlu Sisteme benzer şekilde oylama yapılmaktadır ancak bir adayın seçimleri ilk turda kazanabilmesi için oyların belirli bir oranından fazlasını (nitelikli çoğunluk) (genellikle %50) alması

gerekmektedir. Seçimlerin Kiribati örneğinde olduğu gibi Serbest Listeli Çoğunluk Sistemi ya da Mali örneğinde olduğu gibi Kapalı Listeli Çoğunluk Sistemi ile yapılması da mümkündür. Herhangi bir adayın ya da partinin gerekli çoğunluğu sağlayamaması halinde ikinci tur seçimler yapılmaktadır. İkinci tur seçimlerin nasıl yapılacağı uygulamada farklılık göstermektedir. En çok uygulanan yöntem ilk turda en çok oyu alan iki parti ya da adayın ikinci turda yarışması ve ikinci turda en çok oyu alanın seçilmesidir. Bu yöntemde iki adaydan birisi doğal olarak oyların yarısından fazlasını almış olmaktadır (TBMM, 2020: 20-21)

2.2.1.3. Listeli Çoğunluk Sistemi (Geniş Bölge Seçim Sistemi)

Liste usulü çoğunluk sistemi, daha geniş bölgede daha fazla temsilciler arasından yapılan bir seçim sistemidir. Bu yöntem tek turlu veya iki turlu uygulanabilir.

Bu sistemde, birinci turda kazanabilmenin şartı, oyların mutlak çoğunluğu ve seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ 'üne eşit olmasıdır. İkinci turda ise en fazla oyu alan kazanır. Tek turlu listeli çoğunluk sisteminde ise, oyların basit çoğunluğunu alan kazanmış olur.

Blok Oy olarak da bilinen Serbest Listeli Çoğunluk Sistemi, bir seçim çevresinde birden çok temsilcinin seçildiği (geniş bölge) bir sistemdir. Bu sistemde her bir seçmenin seçim çevresine düşen sandalye sayısı kadar oy hakkı vardır ve seçmen bu oyları tek bir partinin adaylarına vermek zorunda değildir. Seçimler tek turlu olarak gerçekleştirilir. Serbest Listeli Çoğunluk Sistemlerinin uygulandığı ülkelerin çoğunda seçmenler isterlerse daha az sayıda oy kullanma hakkına da sahiptir. Bu sistem genellikle siyasi partilerin kurulma aşamasında olduğu ya da zayıf olduğu ülkelerde kullanılmaktadır (TBMM, 2020: 27).

2.2.1.4. Çoğunluk Sistemlerinin Artıları ve Eksileri

Çoğunluk esasına dayanan sistemlerde, yurttaşların her kesiminin iradesinin tam olarak parlamento ya yansımalarının zemininin olmaması, temsilde adalet ilkesini zedelemekte ve bu sistemler alınan oy oranı ile kazanılan temsilcilik oranı arasındaki adaletsizlik sebebiyle bir meclis diktatoryasını mümkün kılabilmektedir. Siyaset tarihindeki örnekler göstermektedir ki; çoğunluk sistemleri vasıtası ile hak ettiğinden fazla temsilci kazanan ve bunun sonucunda otoriterleşen yönetimler ağır bedellerin ödenmesine sebebiyet vermişlerdir (Haytoğlu, 2017: 41).

Çoğunluk esasına dayanan sistemlerin avantajları genel anlamda şu şekildedir (Türküne, 2007: 293-300):

Artıları:

- Seçim çevrelerinin küçüklüğünden dolayı, dar bölgelerde, seçmen ve adaylar arasında daha sorumlu ve kuvvetli ilişkiler oluşur.
- Sistemin daha basit olması sebebiyle seçmenin katılım anlamında farkındalığı artacaktır.
- Parti bölünmelerini engellemektedir. Büyük ve küçük partilerin birleşip, ortak siyasi sorumluluk almasını sağlamaktadır.
- Partilerin, iki parti şeklinde bir sistemin içinde olması, istikrar için daha kolay bir zemin oluşturmaktadır.

Eksileri:

- Küçük partilerin büyük partiler karşısında hak arayışları güç bir hale gelmektedir.
- İstikrarı öncelerken temsilde adalet ilkesinden taviz vermektedir. İstikrar daha ön plandadır.
- Küçük ve dar seçim çevrelerinde, gelir düzeyi yüksek olan kişilerin adaylıkları karşısında imkânları kısıtlı vatandaşların adaylıkları engellenebilmektedir.
- Seçim çevrelerinin küçüklüğü sebebiyle temsilci- seçmen ilişkisi ve bölge çıkarları, ülke menfaatlerinin önüne geçebilmekte veya bu ihtimal mecliste uzlaşmanın önüne geçip istikrarı bozabilmektedir.

2.2.2. Nispî Temsil Esasına Dayalı Sistemler

Nispi temsil sistemleri adalet ilkesini ön plana alan sistemleri ifade eder. Kullanılan oylar ile temsilci sandalyeleri arasındaki bağlantının hakkaniyetli olarak dağılmasını hedefler. Sistem tüm partilerin mecliste temsil olanağı bulmasını benimsemiştir.

Nispi temsil esasına dayanan sistemlerin meclisteki sandalye sayısı ile kullanılan oylar arasındaki orantıyı hakkaniyetli dağıtabilmesi için seçim çevrelerinin büyüklüğü ve seçim sayısı önemli birer parametredir.

2.2.2.1. Listeli Nispî Temsil Sistemi

Nispi (oransal) temsil sistemi, seçim sayısı bakımından tek turlu, seçilecek milletvekili sayısı bakımından da listeli seçimi zorunlu kılar. Bu nedenle, nispi temsil sistemlerinde seçim çevrelerinin çoğunluk sistemlerine oranla daha geniş olması beklenir. İlk demokrasi denemelerinin çoğunluk sistemi anlayışı çerçevesinde ortaya çıktığını

görmekteyiz. Daha sonra, çoğunluk sistemlerinin temsil adaletine ilişkin olumsuz sonuçlarını gidermek amacıyla nispi temsil sistemi bulunmuştur (Akyıldız, 2016: 133).

2.2.2.1.1. Tam Nispi Temsil Sistemleri

Bu sistemdeki amaç, toplumdaki siyasal eğilimlerin meclise tam manasıyla yansımaları sağlamaktır. Burada temsil edilmeyen oyların olabildiğince azaltılması hedeflenir (Teziç, 2016: 353).

Dolayısı ile bu sistemde seçime katılım oranı, çoğunluk sistemlerine ve yarı nispi sistemlere göre daha yüksek olmaktadır. Demokrasilerde seçimlere katılım oranı oldukça önemlidir. Seçimlere katılım oranının yüksek olması tam nispi seçim sisteminin olumlu bir sonucudur.

2.2.2.1.2. Nispi Temsilin Saf Şekli (Ulusal Seçim Kotası)

Ülke tek bir seçim çevresi olarak kabul edilir. Temsilcilerin sayısı önceden belirlenir. Geçerli oyların toplam milletvekili sayısına bölünmesiyle belirlenen seçim sayısı elde edilir. Her partinin aldığı geçerli oy sayısında ne kadar seçim sayısı varsa, parti, seçim çevresinde o kadar temsilci kazanır.

Ülke tümüyle tek bir seçim çevresi olarak kabul edilmektedir. Ülke genelinde seçilecek temsilci sayısı önceden belirlenmektedir. Bütün ülke için belirlenen seçim sayısı, kullanılan geçerli oy sayısının seçilecek toplam temsilci sayısına bölünmesi yöntemiyle elde edilmektedir. Her parti listesinin aldığı geçerli oy sayısında seçim sayısı ne kadar varsa, o parti o seçim çevresinde o kadar milletvekilliği kazanmaktadır (Haytoğlu, 2017, 45)

2.2.2.1.3. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi

Bu sistemde, milletvekili dağılımından sonra ortaya çıkan oylar ile açıkta kalan milletvekilleri bir merkezde birleştirilir. Artık oylar toplamı, açıkta kalan milletvekili sayısına bölünerek ulusal sayısına ulaşılır. Seçim sayısı, her partinin artık oyunda kaç defa varsa, o parti o kadar milletvekili daha kazanır. (Armağan, 1975: 131).

Ulusal artık sistemi, İsviçreli fizikçi Hagenbach-Bischoff tarafından geliştirilen ve nispi temsil esasına göre gerçekleştirilen bir seçim sonrasında meydana gelebilecek artık oy ile seçilmemiş temsilci sorunlarını engellemek amacıyla, seçim bölgesi ve çevre seçim kotası esasına göre uygulanan sistemdir (Teziç, 2003: 300).

Bu seçim sistemi, temsilde adalet ilkesi için en yakın nispi seçim sistemidir. Küçük partilerin mecliste temsiline olanak sağlamaktadır. Dezavantaj olarak hükümet istikrarsızlıklarına sebep olma durumu vardır.

2.2.2.1.4. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Bu yöntemde, tüm seçim bölgeleri için geçerli olacak bir seçim sayısı belirlenir. Böylelikle tüm temsilcilerin eşit oyla seçilmeleri sağlanır. Geçerli oylar sayıldıktan sonra değişmez tek sayıya bölünür. Meclise girecek temsilciler, seçime katılım ile geçerli oy hesabına göre belirlendiği için, seçilecek temsilci sayısı bu sistemde önceden bilinemez. Sistemin olumsuz yanı için bu belirsizlik gösterilebilir. Olumlu tarafı ise, artık oyların adaletlice dağıtılması ve temsilcilerin temsil ettikleri seçmen sayısının eşit olmasıdır (Araslı,1977: 227).

2.2.2.2. Yaklaştırmalı Nispî Temsil Sistemi

Temsilciliklerin tamamının, seçim bölgelerinde belirlenip dağıtılması esasına dayanan seçim sistemi yaklaştırmalı nispi temsil sistemi olarak ifade edilir. Bunun anlamı, artık ve temsil edilemeyen oyların, ülke çapında değil, seçim bölgeleri ile sınırlandırılarak değerlendirilmesidir (Varlık ve Ören, 2001: 41).

Sistemde öncelikle, ülkenin geneli tek bir seçim bölgesi sayılmayıp birden fazla seçim bölgesine bölünür. Artık ve temsil edilemeyen oylarda seçim çevreleri ile sınırlı olarak değerlendirilir.

Seçim bölgelerinde meydana gelen artık oyların değerlendirme yöntemlerine göre, bu sistem de kendi içinde çeşitlere ayrılır (Yıldız, 2018: 113).

- En yüksek artık yöntemi
- En büyük ortalama yöntemi
- D'Hondt yöntemi
- Sainte-Langue yöntemi

2.2.2.2.1. En Yüksek Artık (Bakiye) Sistemi

Sistemde ilk önce bir seçim sayısı bulunur. Partilerin aldıkları oyların içerisinde seçim sayısı kaç kere tekrar ederse o kadar milletvekillikleri kazanmaktadırlar. Bu yöntemde milletvekillerinin dağılımından sonra ellerinde en fazla artık oy kalan parti kalan milletvekilliklerini de kazanır (Akyıldız, 2016: 135)

Örneğin, 240.000 seçmenli bir seçim çevresinde sekiz temsilcinin seçilecek olduğu varsayılın:

$$\text{Seçim Sayısı} = 240.000/8 = 30.000$$

- Oy Dağılımı

$$\text{A Partisi} = 102000$$

$$\text{B Partisi} = 57000$$

$$\text{C partisi} = 43000$$

$$\text{D Partisi} = 29000$$

$$\text{E Partisi} = 90000$$

Temsilci dağılımı ve artık oy oranları:

$$\text{A Partisi } 102000/30000 = 3 \text{ Temsilci ve } 12000 \text{ artık oy}$$

$$\text{B Partisi } 57000/30000 = 1 \text{ Temsilci ve } 27000 \text{ artık oy}$$

$$\text{C Partisi } 43000/30000 = 1 \text{ Temsilci ve } 13000 \text{ artık oy}$$

$$\text{D Partisi } 29000/30000 = 0 \text{ Temsilci ve } 29000 \text{ artık oy}$$

$$\text{E Partisi } 9000/30000 = 0 \text{ Temsilci ve } 9000 \text{ artık oy}$$

Oy dağılımları sonrası, toplam sekiz temsilcilikten beş tanesi verilmiş, üç tanesi verilememiştir. Partilerin sahip oldukları artık oylar büyükten küçüğe doğru sıralanır.

29000 (D partisi)

27000 (B partisi)

13000 (C partisi)

Kalan temsilcilikler D,B ve C partilerine birer adet dağıtılır. Böylece A partisi 3, B partisi 2, C partisi 2, D partisi 1 temsilcilik kazanır.

E partisi ise temsilci çıkartamaz. Bu sistemin küçük partilerin lehine olduğu görülmektedir.

2.2.2.2.2. En Yüksek Ortalama Sistemi

Bu sistemde partilerin aldıkları toplam oy, kazanılan temsilci sayısına “+1” eklenerek bölünür. Çıkan sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanır. Çıkan en yüksek rakama sahip olan partiye bir temsilcilik verilir. Devam eden temsilcilikler aynı usulle dağıtılır (Akyıldız, 2016: 137).

2.2.2.2.3. D'Hondt Sistemi

İsmi Belçikalı matematik profesörü Victor D'Hondt'tan alan sistem, nispi seçim sisteminin artık oy ve belirlenmemiş temsilci sorununa çözüm getiren yöntemlerden

biridir. Değişik kullanım yöntemleri ve türleri vardır. Esas bilinen anlamıyla D'Hondt yöntemi, bir seçim çevresinde siyasal parti listelerinin almış oldukları oylar önce 1'e sonra 2, 3, 4, 5 vs. bölünmekte ve gerekirse çıkarılacak temsilci sayısına ulaşana kadar bu işleme devam edilmektedir. Bölünmeler sonucunda elde edilen sayılar, parti farkı gözetmeksizin, büyükten küçüğe, çıkarılacak temsilci sayısı sağlanana kadar sıralanmaktadır. Ancak bağımsız adaylar bölme işlemine tabi değildirler (Varlık ve Ören, 2001: 45).

Bu sistemde geçerli oylar, seçim bölgesinden seçilecek milletvekili sayısına ulaşana kadar sırasıyla (1, 2, 3, 4 vs.) bölünmektedir. Elde edilen sayılar, büyükten küçüğe doğru sıralanarak milletvekillikleri partilere dağıtılmaktadır (Akyıldız, 2016: 140).

Tüm nispi temsil sistemlerinde olduğu gibi D'Hondt sisteminin de âdil sonuçlar verebilmesi için sistemin geniş seçim çevrelerinde uygulanması gerekmektedir. Geniş seçim çevresinin büyüklüğü oranında temsilci çıkması demek, küçük partilerin temsilci çıkarma ihtimallerinin de o derece yüksek olması demektir (Özbudun, 1995: 527)

Bu sistem ülkemizde hala kullanılmaktadır.

2.2.2.2.4. Sainte-Lague Sistemi (İskandinav Versiyonu)

Bu metot Fransız matematikçi Sainte-Lague tarafından geliştirildiği için ismini ondan alır. D'Hondt yönteminin tam tersi küçük partileri korur. Bu sistemde geçerli oylar, tek sayılı bölenlerle bölünür. Böylelikle küçük paylar elde edilecek ve küçük partilerin avantajı artacaktır. Elde edilmiş olan paylar, büyükten küçüğe doğru sıralanarak partilerin sandalye dağılımları yapılmaktadır (Özgül, 2002: 79).

İsmi Fransız matematikçi Sainte-Lague'den alan sistem D'Hondt sisteminin aksine küçük partileri korumaktadır. Hesaplanması D'Hondt sisteminin tekniğine oldukça benzemektedir. Sainte-Lague sisteminde partilerin aldıkları oylar, sadece tek sayılı bölenlerle bölünmektedir. Bölen sayının tek sayı olarak tercih edilmesinin nedeni bir sayı daha büyük sayılarla bölündüğü zaman elde edilecek paylar daha küçük olacaktır. Dolayısıyla küçük partilerin bu sayıları yakalama şansı daha yüksektir. Kazanılan oyların 2, 4, 6 yerine 3, 5, 7'ye bölünmesi gibi. D'Hondt sisteminde olduğu gibi, elde edilen paylar büyüklük sıralamasına göre dizilmekte ve sandalye-parti arasındaki dağılım bu şekilde gerçekleşmektedir (Türk, 2006: 92).

2.2.2.2.5. Nispî Temsil Yöntemlerinin Artıları ve Eksileri

Vatandaşların düşüncelerini ve işlerini görecektir mevzuları mümkün merteye meclise yansıtır. İttifak sistemlerini destekleyerek farklı grupların bir araya gelmesine vesile olur.

Geçerli oylar temsilci sandalyesine dönüşürken yeni siyasi tercihleri dikkate alır (Ekmen ve Fırat, 2017: 462).

Farklı söylemler ve partiler için sunduğu fırsatlar yeni siyasi partilerinde ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Bu artışın seçmen ile temsilciler arasındaki durumu menfi olarak etkilediği de düşünülmektedir. Bu özelliğin koalisyon hükümetlerinin kurulmasının da önünü açtığı görülmektedir (Ekmen ve Fırat, 2017: 463).

2.2.3. Karma Seçim Sistemleri

Bu yöntem nispi ve çoğunluk sistemlerinin zayıf taraflarını gidermeyi ve müspet yönlerini ise bünyesinde toplamayı hedeflenmiştir. Bu olumsuz yönleri gidermek için Karma Seçim Sistemlerinin farklı yöntemleri vardır (Yozgat, Zabun, 2009: 78).

Karma seçim sistemi çoğunluk seçim sistemiyle nispi seçim sisteminin bazı özelliklerinin bir arada kullanıldığı, kavramsal olarak oldukça geniş bir anlama sahip bir seçim türüdür. Karma seçim sistemiyle amaçlanan iki sistemin zayıf yönlerini gidermektir. Çoğunluk seçim sisteminin oy ve sandalye orantısını sağlayamaması, nispi temsil sisteminin ise her siyasi eğilimi parlamentoya yansıtıp istikrarlı hükümetler kurulmasını zorlaştırması karma sistemin kullanılmasına yol açmaktadır (Atar, 1990: 79). Son yıllarda yaygın kullanım alanı bulan karma sistemi Almanya ve Fransa parlamento seçimlerinde uygulamaktadır.

2.2.3.1. Sınırlı Oy Yöntemi

Sınırlı oy yönteminde bir seçim çevresinde birden çok temsilci seçilmektedir. Fakat bu yöntem ile seçmen kendi seçim bölgesindeki temsilci sayısı kadar oy kullanamamaktadır. Örnek olarak, altı temsilcinin seçime katıldığı bir bölgede bir seçmen için oy hakkı, iki ile beş arasında sınırlandırılıp dört oy hakkı verilebilir. Bu sınırlandırmanın sebebi küçük partilerin önünü açıp, büyük partilerin temsilciliklerin hepsini kazanmasını engellemektir (Armaoğlu, 1953:160).

2.2.3.2. Devredilmez Tek Oy Yöntemi

Bu sistemde seçmen kendi bölgesinde sadece bir aday için oy kullanabilmektedir. Amaç yine küçük partilerin ve azınlıkların seçilmesinin önünü açmaktır. Bu sistemde en çok oyu alan kazanır (Yıldız, 2018: 135).

Japonya’da uygulanan bu sistemde seçmenler, çok isimli seçim bölgelerinde sadece bir aday için oylarını kullanmakta ve çoğunluğun oyunu alan aday seçimi kazanmaktadır (Yıldız, 2018: 136).

2.2.3.3. Yığmal Oy Yöntemi

Seçmenlerin seçilecek temsilci sayısı kadar oy hakkı vardır. Bu hakkı farklı adaylar için kullanabilecekleri gibi tek bir aday içinde verebilirler. Bütün oylar bir aday üzerine yığılabilmektedir. Seçmenlerini bir aday etrafında koordine edebilen küçük partilerin kolay bir biçimde temsilcilik kazanabilecekleri bir sistemdir (Aydoğdu, 2015: 44).

Çok üyeli seçim bölgelerinde, her seçmenin seçilecek milletvekili sayısı kadar oyu vardır. Seçmen bu hakkını tek bir aday için kullanabileceği gibi, her oyunu farklı aday için kullanabilmektedir. Adayların parlamentoya girebilmesi için gerekli olan kıtas nispi çoğunluğun sağlamasıdır. Yığmal oy, azınlık partilerinin sistemi iyi yönetebilirlerse rahatça aday çıkarabileceği bir modeldir. Bunu sağlamak için az sayıda aday göstermeleri ve seçmenlerini bu adaylar doğrultusunda kanalize etmeleri gerekmektedir (Yavaşgel, 2004: 133).

2.2.4. Parti Sistemleri ve Seçim Sistemleri

Siyasi parti, “belli bir program üzerinde birleşmiş kişilerin, bu programı normal seçim yolu ile gerçekleştirmek amacını güderek, kurmuş oldukları topluluktur” (Tunaya, 1982: 354). Diğer açıdan “*halk desteği sağlamak suretiyle siyasal iktidarın denetimini ele geçirmeye ve sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip olan siyasal topluluk veya kuruluştur*” (Erdoğan, 2011: 124). Teziç’in, F. Gogel’den aktardığı tanıma göre, “*üyelerinin düşünce ve menfaatlerini gerçekleştirmek için iktidarı kısmen ya da tamamen elde etmek amacı ile siyasi hayata katılan teşkilatlanmış bir grup*” (Teziç, 1998: 305) olarak tarif edilebilir. 1982 Anayasası’na göre siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır (Anayasa maddesi 68/2).

Devleti yönetmek amacıyla yasal ve meşru düzlemde faaliyet gösteren bir politik topluluk, bir organizasyon şeklinde tanımlanabilecek olan (Sarıbay, 2001: 6), anayasamızda da demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak ifade edilen siyasi partiler, her devlette farklı şekillerde farklı şartlarda bir arada bulunurlar. Bununla birlikte başta siyasal sistem, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler gibi pek çok etkene bağlı olarak partilerin sayısı, büyüklüğü, aralarındaki ilişkiler, iktidar stratejileri ülkeden

ülkeye değişkenlik gösterir. Bu yüzden de her siyasal rejimde belli bir parti sisteminden söz edilir (Kapani, 1995: 176-177).

Bir ülkedeki parti sistemi belirlenirken hangi ölçüte/ölçütlere başvurulacaktır? Bu soruya değişik cevaplar verilebilir? Örneğin, Alan Ware parti sistemlerinin belirlenmesinde, partilerin topluma nüfuz edebilme ölçüleri, benimsediği ideolojiler, rejimin meşruluğu karşısındaki tutumları ve sayıları olmak üzere dört farklı ölçüt önermektedir (Erdoğan, 2013: 64).

Duverger, siyasi partilerin kökenine ilişkin görüşünde ikili bir temel ayrım ortaya koymaktadır: Parlamentoda doğan partiler ve parlamento dışında doğan partiler. Partilerin ilk ortaya çıktığı döneme dair temel tezi, bunların parlamento içerisinde doğduğu yönündedir. Özellikle 20. yüzyılla beraber devam eden süreçte ortaya çıkan partiler içinse, bunların daha ziyade parlamento dışında doğdukları yönündedir. Yani önceki dönemin tam aksine olarak, 20. yüzyıldan sonra siyasi partilerin parlamento dışında kurulması kural haline gelmiştir (Duverger, 1993: 30-31).

2.2.4.1. Parlamentoda Doğan Partiler

Duverger, parlamentoda doğan partilerin doğuşunun genel mekanizmasının oldukça basit olduğunu söylemektedir:

İlkin parlamento grupları yaratılır; sonra seçim komiteleri belirir; nihayet bu iki unsur arasında devamlı bir bağlantı kurulur. Uygulamada, bu saf teorik şemadan çeşitli sapmalar meydana gelir. Genellikle parlamento grupları, seçim komitelerinden önce ortaya çıkmıştır. Gerçekten, seçimler mevcut olmadan önce de siyasal meclisler vardı. Parlamento grupları, seçilmiş bir mecliste olduğu kadar, otokratik bir mecliste de kurulabilir. İster klasik devir Roma’sındaki Senato, ister Polonya Diet’i olsun, verasete ya da kooptasyona dayanan bütün meclislerde genellikle “hizipler” kavgasının görüldüğü bir gerçektir. Şüphesiz “hizip”, “parlamento grubu” ile aynı anlama gelmez. Bu ikisi arasında, inorganikle örgütlenmiş gruplar arasındaki bütün farklar mevcuttur. Ancak parlamento grubu, hızlı ya da yavaş bir evrim sonucunda, hizipten oluşmuştur (Duverger, 1993: 16).

2.2.4.2. Parlamento Dışında Doğan Partiler

20. yüzyılla beraber, partilerin parlamento dışında doğmasının neredeyse genel kural haline geldiği söylenmişti. Nitekim yakın tarihteki olgular da bu tespiti doğrulamaktadır. Peki, partilerin parlamento dışında doğma süreçleri nasıl işlemektedir? Öncelikle bir dernek, fikir kulübü, sendika vs. çatısı altında insanlar bir araya gelmekte;

sonrasında ise siyasi alana dair görüşlerini/ideolojilerini/menfaatlerini hayata geçirebilmek için bir siyasi partiye evrilme ya da siyasi parti kurma yoluna gitmektedirler. Duverger, konu bağlamında öncelikle “sendika” örneğini vermektedir. Çoğu Sosyalist parti, sendikalar tarafından kurulmuş; bir süre sendikaların “siyasi kolu” olarak çalışmışlardır. İngiltere’deki İşçi Partisi tecrübesi böyledir. Ek olarak parlamenterler ve düşünürler tarafından kurulan Sosyalist partiler de olmuştur. Sosyalist parti örneği, insanların iktisadi/sınıfsal temelli; fikir kulüpleri düşünce temelli bir ortak paydada buluşmaları anlamına gelmektedir. Bir başka ortak payda ise dinsel temellidir (Duverger, 1993: 23-24).

Duverger, parti sistemleri üzerinde en fazla etkisi bulunan parametrelerin, milli hakikatler, ideolojik saikler ve hususiyetle sosyo-ekonomik yapılar olduğunu, seçim sistemlerinin gerçek bir “itici güç” unsuru olmadığını, seçim sisteminin üstelendiği rolün “fren veya gaz pedalının etkisi” gibi etki gösterdiğini vurgulamaktadır. Belli bir seçim sisteminin belli bir parti sisteminin oluşumunu kolaylaştırabileceğini veya güçleştirebileceğini, fakat tek başına o parti sistemini oluşturmayacağını iddia etmektedir. Bununla birlikte, Duverger’in parti sistemleri ve seçim sistemleri arasındaki ilişkiye yönelik dile getirdiği söylemler ve bu meseleye genişçe yer vermesi, seçim sistemlerinin önemini ve etkisini göstermektedir. Duverger’e göre, tek-turlu çoğunluk yönteminin iki-parti sistemini teşvik edici etkisi, kitabında iddia ettiği tüm düşünceler arasında “gerçek bir sosyolojik yasaya en çok yaklaşanı”dır. Duverger, bu ilişkiyi bir “tunç yasa” olarak belirtmekte ve bu ikisi arasında neredeyse tam bir korelasyonun izlenebileceğini, iki-partili ülkelerin çoğunluk yöntemine sahip olduklarını, çoğunluk yöntemine sahip olanlarda da iki partinin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Yazar, bu kuralın istisnalarının çok nadir olmakla bunların özel şartlar ile açıklanmalarının mümkün olduğunu ifade etmektedir (Özbudun, 1968: 44-46).

Duverger, çoğunluk yönteminin iki-partiyi teşvik edici etkisini, mekanik ve psikolojik olmak üzere iki etken olarak açıklamıştır. Mekanik etken, üçüncü partinin, yani en zayıf partinin eksik-temsiline (under-representation), dolayısıyla meclisteki sandalye oranının, oy oranından daha düşük olmasına dayanmaktadır. Diğer bir söylemle sistem, iki büyük parti dışındaki partilerin dezavantajına işlemekte ve onların gelişmesini engellemektedir. Mekanik etken, bir müddet sonra, Yazarın “kutuplaşma olayı” olarak isimlendirdiği psikolojik etkeni harekete geçirmeye başlar: “Tek-turlu çoğunluk yöntemi ile birlikte işleyen bir üç-parti sisteminde seçmenler, oylarını üçüncü partiye vermeye devam ettikleri durumda, bu oyların boşa gittiğini kısa bir süre içinde anlarlar. Böylece,

düşman olarak gördükleri partilerin kazanmasını engellemek için, oylarını kötünün iyisi olarak gördükleri yerlere verme eğilimine giderler”(Özgül, 2002: 62–64).

Colin Leys’e göre Duverger’nin kuramı, bir iki-parti kuramı değil, bir “statüko” veya “hareketsizlik” kuramıdır. Çünkü ilk iki-partinin tüm seçim bölgelerinde aynı partiler olması için ortada hiçbir neden bulunmamaktadır. Ülke çapında üçüncü veya daha zayıf durumda olan bir parti, belli bir seçim bölgesinde birinci veya ikinci parti konumunda olduğu zaman, o seçim bölgesinde o partiye verilen oylar hiçbir zaman boşa gitmiş olmayacaktır (Özbudun, 1968: 47-48).

Dolayısı ile tek-turlu basit çoğunluk yönteminin mahalli veya bölgesel nitelikteki küçük partilerin varlığıyla bağdaşması tabiidir. Hatta bu yöntem, bölgesel partilerin o bölgenin temsilcilerinin tümünü veya ekseri çoğunluğunu kazanmalarına yol açarak, o partilere nisbî temsil yönteminde olduğundan daha büyük güç kazandırabilmektedir. Bu, hususiyetle, etnik, dini yönleri bakımından azınlık olanların, Sartori’nin söylemiyle “zorlanamayacak azınlıklar”ın (incoercible minorities) belli çevre ve bölgelerde çoğunlukta oldukları durumlar açısından geçerli olmaktadır (Akyıldız, 2016: 132).

Duverger’nin diğer bir varsayımı, iki-turlu çoğunluk yönteminin birçok parti sistemini onaylayıp destekleyeceği yönündedir. Bilindiği üzere, bu yöntemde adaylardan hiçbiri mutlak çoğunluğu sağlayamadığında, bir müddet sonra ikinci tura geçilir ve bunda mutlak çoğunluk şartı artık aranmaz. İkinci tur imkânının olması, benzer eğilimde olan partilerin ikinci tur da ittifaklar yapmalarını mümkün kılacaktır. Dolayısı ile bu yöntemde eksik-temsil mekanizması, küçük partilerin lehine işleyebilir. Sistemin sahip olduğu diğer bir özelliği, aşırı ya da sistem-karşıtı olan partileri cezalandırması durumudur. Bu partilerin, ikinci turda olabilecek seçim ittifakları tarafından dışlanmaları sebebi ile oy oranlarının çok altında temsilci çıkarabilirler (Özbudun, 1968: 49).

Çoğunlukçu seçim sistemi, seçime giren adayların veya listenin seçimi kazanmak için kullanılan geçerli oyların çoğunluğunu almasını gerektiren bir sistemdir (Sezen, 1994: 164). Bir başka ifadeyle, bir seçim çevresinde en çok oyu alan parti, o seçim çevresindeki milletvekilliğini veya milletvekilliklerinin tümünü almaktadır. Bu sistem, tek turlu, iki turlu ve yine her ikisi de kendi içinde tek isimli ve listeli olmak üzere türlere ayrılan bir sistemdir. Türkiye’de “dar bölge seçim sistemi” olarak da adlandırılan tek-turlu tek-isimli çoğunluk sisteminde ülke, her seçim bölgesinden tek adayın çıkarılacağı küçük seçim çevrelerine bölünür. Ardından her seçim çevresinde çoğunluk esası gereği en çok oyu alan aday milletvekili seçilir. Tek turlu listeli seçim sisteminde ise ülke yine seçim çevrelerine bölünür. Seçim çevresi il bazında da olabilir. Partiler her seçim çevresinde seçmenlere, o

çevrede seçilecek milletvekili sayısı kadar kendi adaylarını gösteren listeyi sunar. Basit çoğunluk usulüyle en çok oyu alan listenin adayları milletvekili seçilmiş olur (Teziç, 2016:342).

Demokratik rejimlerin temel direklerinden biri belli aralıklarla yapılan seçimlerdir. Bu sayede halk, seçimlerde yaptıkları tercihlerle hangi siyasi parti veya partilerin hükümet etme yetkisini kullanacağını, hangi siyasi parti veya partilerin de muhalefet etme görevini üstleneceğini belirler. Halkın seçimler aracılığıyla kullandığı bu yetki neticesinde de ülkelerin siyasal sistemleri, parti sistemleri önemli ölçüde şekillenir. Bu bağlamda ülkeler de, yönetimde istikrar ve temsilde adalet gibi ilkelerden hareketle seçimlerde uygulayacakları seçim sistemlerini/usullerini, sorun boyutlarını da göz önünde bulundurarak yaptıkları yasal düzenlemeler ile hayata geçirirler. Bu yönüyle seçim sistemleri bağımsız bir değişken olmayıp yasa koyucu tarafından belirlenen bir kurum olarak ortaya çıkar. Seçimlerin sonucunu ve demokratik niteliğini belirleyen seçim sistemleriyle ilgili çok sayıda usul/sistem türetmek mümkündür. Ancak yine de geçmişten günümüze uygulanmış ya da uygulanagelenlere bakıldığında seçim sistemleri, “çoğunluk esasına dayanan sistemler” ve “nisbî temsil esasına dayanan sistemler” şeklinde iki ana başlık altında toplanabilir (Gözler, 2004:133).

2.2.5. Seçim Sistemlerinin Orantısızlığı

Seçim sistemlerinin orantısızlığı bir cümle ile ifade edilecek olursa, partilerin almış oldukları oy oranları ile parlamentodaki sandalye oranları arasındaki farktır denebilir. Bu mesele basit bir kavram olarak görülmesinin yanında, nasıl ölçüleceği ile ilgili farklı yöntemler de mevcuttur. Douglas Rae John Loosemore ve Victor J. Hanby ve Michael Gallagher’in orantısızlık indeksleri bu ölçüm yöntemleri arasındadır. Bizim bu çalışmada tercih edip baz aldığımız ölçüm yöntemi ise, basit ve kolay anlaşılabilir olması sebebiyle, Arend Lijphart’ın indeksi’dir. Bu indeks, en büyük iki partinin oy oranları ile sandalye oranları arasındaki farkların ortalamasını alır. Seçim sonuçlarındaki genel orantısızlık derecesini iyi yansıttığı kabul görmektedir (Yılmaz, 2021: 344).

Uluslararası karşılaştırmalı araştırmalarda, orantısızlık indeksi kullanılabileceği gibi, belli bir zamanda, seçim sisteminde değişiklikler geçiren bir ülke için de orantısızlık indeksi kullanılabilmektedir. Tek ülkeyle ilgili araştırmalarda, seçim sistemi dışındaki değişiklikler muhtemelen sabit kalacağından seçim sisteminin orantısızlık derecesi, dolayısı ile genel olarak parti sistemi üzerindeki etkisini daha sağlıklı bir biçimde tespit etmek mümkündür.

Bu bakımdan Türkiye, iyi bir emsal teşkil etmektedir: zira incelenmiş olan 1950-2011 dönemi içinde, birçok farklı seçim yöntemi tecrübe edilmiştir.

Seçim sisteminin üç ana unsurunun, parti sistemi üzerindeki etkisini, Lijphart açıklamaktadır. Bunlar, seçim formülü (çoğunluk sistemi veya nisbî temsilin farklı biçimlerinden biri), seçim bölgesinin büyüklüğü (veya bölgenin çıkaracağı temsilci sayısı) ve seçim barajlarıdır. Lijphart, seçim bölgesi büyüklüğü ile seçim barajının birlikte kullanıldığı bir “etkin baraj” (effective threshold) kavramını da dile getirmiştir. Yine yazarın dile getirdiğine göre, parti sistemine yönelik bağımlı parametreler arasında orantısızlık, seçim sisteminin en güçlü biçimde etki ettiği parametredir.

1950-2011 döneminde parti sistemindeki orantısızlığı, Lijphart’ın indeksine göre göstermektedir. Listeli çoğunluk yönteminin uygulandığı 1950-1960 döneminde orantısızlığın çok yüksek seviyede olması, 1961’de nisbî temsilin kabulü ile birlikte bu rakamın büyük düşüş göstermesi, hele nisbî temsilin en saf şekli olan millî bakiye sisteminin icra edildiği 1965 seçimlerinde en düşük seviyesine inmesi, beklentilere uygundur. 1969-2011 döneminde bu rakam, iki seçim (1987 ve 2002 seçimleri) hariç olmak üzere, 4 ile 8 arasında değişmiştir. 1987 seçimlerindeki yüksek rakam, yukarıda değinildiği üzere, 1986 yılında yapılan ve birinci partiye büyük artılar sağlayan seçim yasası değişikliklerinin neticesidir. Bu seçimde Anavatan Partisi’nin oy oranı ile sandalye oranı arasındaki büyük sapma (%28,6) indeks değerini çok yükseltmiştir. 2002 seçimlerindeki istisnai durum ise, ancak iki partinin ülke barajını aşabilmesi, dolayısı ile AK Parti’nin oy ve sandalye oranları arasındaki sapmanın çok büyük (%31,7) olması ile açıklanabilir. 1995 senesinde seçim bölgelerinin büyütülmesinin, orantısızlığı azaltacağı umut edilebildiyse de 1995 ve daha sonraki seçimlerde orantısızlık indeksinde önemli bir fark gözlemlenmemiştir. 1987 seçimleri, seçim yasalarındaki değişikliklerin orantısızlık üzerindeki etkisini göstermesine rağmen, kendisinden önceki ve sonraki seçimlerle aynı kurallar içinde yapılmış olan 2002 seçimlerindeki yüksek indeks değeri bunun ile açıklanamamaktadır. Bu netice, hususiyetle seçim barajının orantısızlık üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Hamdemir, 2018: 714-715).

Parti Sisteminde Orantısızlık 1950-2011	
SEÇİMLER	
1950	28.0
1954	32.8

1957	16.7
1961	1.0
1965	0.75
1969	7.4
1973	5.6
1977	5.5
1983	4.5
1987	15.7
1991	7.1
1995	5.8
1999	4.1
2002	22.4
2007	8.0
2011	5.0

Bilindiği üzere, toplumdaki genel algının tersine, seçim sistemine ilişkin %10'luk genel seçim barajı, anayasada değil, seçim kanununda düzenlenmiş durumdadır (2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, md.33). Buna göre, bir siyasi partinin parlamentoda temsil edilebilmesinin asgari şartı, o siyasal partinin yapılan milletvekilliği seçiminde ülke genelinde kullanılan geçerli oyların en az %10'unu almış olmasına bağlıdır. Anayasada, seçim sistemine ilişkin olarak yer alan doğrudan tek düzenleme, 67. maddedeki "seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini gözeticeğine" ilişkin düzenlemedir. Bu ilkeler, 1995 yılında yapılan anayasa değişikliği ile anayasa hukukumuzda dâhil olmuştur (Caniklioğlu, 1999: 18-19).

Temsilde adalet ve yönetimde istikrar şeklinde formüle edilen iki ilkenin birbiri ile çelişen zıt ilkeler oldukları öğretide genellikle kabul edilmektedir. Aslında, temsilde adalet, zaten temsili demokrasinin olmazsa olmazıdır ve ayrıca vurgulanmasaydı bile anayasanın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesinden de yine 67. maddesinde yer alan eşit oy ilkesinden de kolayca çıkartılabilirdi. O halde, seçim kanunlarının zaten temsilde adalet ilkesini gözetmesi, böyle bir ilke anayasada yer almasaydı dahi zorunluydu. Burada asıl yabancı kalan kavram, yönetimde istikrar ilkesidir. Seçimde kullanılan geçerli oyların parlamentoda sandalyelere nasıl dönüştürüleceğini, yani partilerin almış oldukları oya göre bir seçim çevresinde kaç milletvekili çıkaracaklarını belirleyen teknik usulü ifade eden seçim sistemi iki temel işlevi yerine getirir. Birincisi, halkın iradesini adil bir biçimde

parlamentoya yansıtmak, ikincisi ise istikrarlı bir yönetimin kurulmasını sağlamaktır (Bulut, 2010: 12).

Liphart'ın söylemiyle, orantısızlık, seçim yöntemi parametreleri ile parti sistemi parametrelerini birbirleriyle ilişkilendiren bağıdır. Bu varsayıma göre seçim sistemlerinin orantısızlığı, mekanik ve psikolojik unsurların etkisi ile partilerin sayısında azalmaya yol açar ve tek parti çoğunluğu ihtimalini kuvvetlendirir. Bu etki, tahmin edileceği üzere, çoğunluk yöntemini uygulayan ülkelerde daha kuvvetlidir. Ancak, 57 nisbî temsil yöntemi uygulayan ülke göz önünde bulundurulduğunda, en küçük kareler indeksi ile hesaplanan orantısızlıklar ilk önce belirlenir. Daha sonra, tek partili parlamento çoğunlukları ve “imal edilmiş” (manufactured) tek partili parlamento çoğunlukları (bir partinin, oyların çoğunluğunu alamamasına rağmen, mecliste sandalyelerinin çoğunluğuna hâkim olması durumu) arasında anlamlı korelasyonlar (sırasıyla, 0.42 ve 0.41) vardır. Burada şunu da anımsatmak gerekir: Türkiye’de tek-parti çoğunluğunun mevcut olduğu dokuz dönemden (1950, 1954, 1957, 1965, 1983, 1987, 2002, 2007, 2011), üçü (1950, 1954, 1965) müstesna tümü, imal edilmiş çoğunluklardır. 2011 seçimlerinde de AK Parti, bir “kazanılmış çoğunluğa” (earned majority) çok yaklaşmıştır (Hamdemir, 2018: 720).

12 Haziran 2011 seçimlerinde temsil adaletinin büyük ölçüde sağlanmış olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bunu da başlıca iki nedene bağlamak mümkündür. Birincisi, bağımsız aday formülünün, bu seçimlerde de %10 barajını etkisiz hale getirmesi, ikincisi ise barajı geçemeyen partilerin oy oranlarının çok düşük seviyelerde kalmasıdır. Öte yandan bu seçimlerde temsil adaletini sağlayan en temel etkenlerden birisinin, ülke barajına takılan partilerin oy oranlarının çok düşük olmasından kaynaklandığını da vurgulamak gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 2002 seçimlerinde oyların %9,54’ünü alan DYP, %8,36’sını alan MHP, %7,25’ini alan Genç Parti, %6,22’sini toplayan DEHAP ve %5,13’ünü alan ANAP, %10’luk ülke barajı dolayısıyla mecliste temsil edilebilme olanağı bulamamış ve bu da büyük bir temsil eksikliğine yol açmıştır. 22 Temmuz seçimlerinde ise barajı geçemeyen partilerden, sadece Demokrat Parti %5’lik oy oranını yakalayabilmiş ve dolayısıyla 2002 seçimlerine oranla temsil eksikliği sorunu asgari düzeyi inmişti. 2011 seçimlerinde ise, barajı geçen partiler ve bağımsızlar dışında en çok oyu alan Saadet Partisi’nin oy oranı sadece %1,27’de kalmış ve böylece temsil eksikliği sorunu neredeyse ortadan kalkmıştır (Bulut, 2010: 14).

Türkiye’de, parti sistemini etkileyen en önemli parametrelerden birinin, seçim sistemlerinin olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu sebeple, her dönemde seçim sistemi üzerinde siyasal tartışmalar varlığını korumuştur.

2.2.6. Seçim Sistemi Tercihi

Seçim sistemlerinin, parti sistemleri üzerinde elbette ki etkisi güçlüdür. Fakat bu bağ tek-taraflı değil, iki taraflı bir ilişkiye sahiptir. Seçim sisteminin parti sistemini nasıl şekillendirdiği gerçeği varsa, yürürlükte olan parti sisteminin de onu değiştirmeye yönelik seçim reformu önerilerine karşı direndiği gerçeği de vardır. Örneğin Pippa Norris'e göre, "geçmişte seçim sistemleri, genel olarak demokratik kurumların en istikrarlılarından biri olmuştur. Seçimlerin yönetimiyle ilgili kaideler ve düzenlemeler üzerinde ufak tefek oynamalarla sıklıkla karşılaşılır. Fakat temel seçim sistemine, yani geçerli oyların sandalye olarak karşılık bulmasına yönelik radikal değişiklikler çok nadir olarak görülmüştür. İktidar partileri, genel olarak faydalarına olan statükoyu savunmuş ve devam ettirmişlerdir. İktidardan sistematik olarak dışlanmış olan partilerin veya dışarıda kalmış grupların eleştirel sesleri ve oyunun kurallarını değiştirmeyi başarabilmesi nadiren görülmüştür (Çavdar, 2004: 48).

İktidar partilerinin bu tür köklü değişikliklere karşı göstermiş oldukları direnmelere birçok örnek sayılabilir. Örnek olarak İngiltere'de nisabı temsil sisteminin kabulüne yönelik güçlü talepler olmasına rağmen, yürürlükte olan tek-isimli basit çoğunluk (fırsat - pasta- he- post) sistemi korunmuş, yakınlarda gerçekleşen bir halk oylamasıyla da seçim sisteminin nisabı yönde değiştirilme talebi kabul edilmemiştir. Oysaki İngiltere'de bir nisabı temsil kabul görmüş olsa idi, Liberal Parti'nin hiçbir zaman marjinalleşmeyeceği ve sistemin büyük bir ihtimal ile bir üç-parti şeklinde oluşacak olduğu açıkça ortadır (Kayaalp, 2020: 27).

Bununla birlikte Norris, "dış çevredeki şokları takiben" seçim sistemlerinde de köklü değişiklikler yaşanabileceğini, 1990'lı yıllarda seçim sistemi tartışmalarının "siyasal gündemin dışından merkezine" kaydığını ifade etmekte ve buna bazı misaller göstermektedir. Fransa'nın Beşinci Cumhuriyet'le birlikte, Dördüncü Cumhuriyet'teki nisbî temsil sisteminden, iki-turlu çoğunluk yöntemine geçmiş olması bunun için önemli örneklerdendir. Fakat bu değişiklik, normal bir siyasi süreç neticesinde değil, gerçekten de "dış çevreden gelen bir şok" neticesindedir. General de Gaulle'in bir yarı-askerî darbe olarak da vasıflandırılacak derin bir anayasa krizi sonrasında iktidara gelişiyle, hem onun isteklerine uyan yeni bir anayasa, hem de tümüyle yeni bir seçim yasası yapılmıştır (Gözler, 2017: 124).

Diğer bir misal, Yeni Zelanda'nın yaklaşık yüz elli yıllık çoğunluk yöntemi ve iki-parti tecrübesinden sonra, 1993 yılında karma bir sisteme geçmesidir. Bu sisteme göre

1996 yılında yapılan ilk seçimlerde altı parti meclise girmiş ve bir koalisyon hükümeti oluşmuştur.

Seçim sistemlerine yönelik dile getirilen eleştiri ve tartışmaların başında, yönetimde etkinlik, iktidarın duyarlı ve hesap verir olması, seçimde adalet ve hakkaniyet ve çeşitli sosyal grupların temsil edilmesidir. Bu ölçütlerin bazıları, birbirinin zıddı konumundadır. Örneğin yönetimde etkinlik, istikrar ve hesap verimlilik ölçütleri ile temsilde adalet ve hakkaniyet ölçütlerinin aynı anda gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Neticede, her durum için geçerli kusursuz bir seçim sisteminden bahsetmek mümkün değildir. Her ülkenin kendine münhasır koşullara göre kusuru en az sisteme yönelmesi beklenir. Fakat bir seçim sistemi tercih edilirken en belirgin rolün, mevcut parti sisteminde hâkim durumda olan ve doğal olarak kendi çıkarlarını gözetten partilere ait olduğu aşikârdır (Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2019: 505-506)

Sonuçta seçim sistemleri ülkeden ülkeye, hatta aynı ülke içinde, siyasal konjonktüre göre zamandan zamana değişir. Ülkeler seçim sistemlerinin farklılığı karşısında, hangisini benimseyecekleri konusunda bir tercihte bulunurlar. Kuşkusuz her tercihin altında bir amaç yatar. İlk bakışta insana ideal gelen, halkın devlet organları içinde mükemmel bir biçimde temsil edilmesini sağlayan formülün bulunması ve ülkedeki tüm görüşlerin, ağırlıkları oranında mecliste temsil olanağına kavuşmalarıdır. Fakat amacın bu şekilde formüle edilmesi her zaman mümkün olmaz. Bazen yönetimde istikrar unsuru ön plana çıkar. Çoğu zaman ise, bu iki amacın, yani temsilde adalet ve yönetimde istikrarın bağdaştırılması yoluna gidilir (Bulut, 2010: 16).

2.3. Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemlerinin Tarihsel Yolculuğu

Türkiye’de seçim sistemi tartışmaları 1946 tarihinden itibaren günümüze kadar güncel olarak varlığını korumuştur. Günümüze kadar dört defa değiştirilen ve birçok yasa değişikliğine uğrayan seçim sistemleri üzerinde 2022 tarihi itibarıyla yeni bir değişiklik yapılmak üzere çalışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmaların temelinde Osmanlı’nın modernleşme dönemi, cumhuriyetin ilanı ve sonrasında ise günümüze kadar modern dünyaya uyum sağlama süreçleri birbirlerini takip etmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin demokrasi yolculuğu da elbette ki bir günlük veya bir anlık bir süreç değildir. Modern demokrasiye geçişte her ülkenin yaşadığı/yaşayabileceği süreçler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Zira demokrasi, toplumun içerisinde olduğu sosyo-ekonomik şartlara, zamana ve toplumsal aktörlere göre değişebilen bir kavramdır (Yozgat ve Zabun, 2009: 80-81).

Türk siyasi tarihinde 19 Mart 1877’de ilk parlamento açılmış, 1908’de ilk defa bir seçim yasasına göre seçim yapılmıştır. Seçme yaşının 25, seçilme yaşının ise 30 olduğu bu seçimlerde, vergi verme ve cinsiyet gibi şartlara göre sınırlı oy kullanabilme hakkına sahiptiler. Genel oy hakkı ise ancak 1934 yılında kabul edilmiştir. Tek partili rejim 1946 yılına kadar varlığını idame ettirmiş, 1946 yılı itibari ile çok partili hayata geçilmiştir. Çok partili sistem ile birlikte seçim kanunları ile ilgili konular gündem olmaya başlamıştır. 1950 seçimleri ile birlikte demokratik süreç işlemeye başlamıştır (Aydın, 2015: 310).

1950, 1954 ve 1957 tarihlerinde yapılan genel seçimlerde milletvekili seçiminde basit çoğunluk seçim yöntemi uygulanmıştır. Uygulanan bu yöntem çok isimli seçim çevrelerinde son derece orantısız sonuçlara neden olmuştur. 1950 yılında yapılan milletvekili belirleme genel seçiminde Demokrat Parti (DP) kabul edilen geçerli oyların %53,4’ünü alarak meclisteki milletvekillerin %83,6’sını kendisi kazanmıştır. CHP ise kabul edilen geçerli oyların %39,8’ini alarak milletvekillerin ancak %14,4’ünü alabilmiştir. 1954 yılında ve 1957 yılında yapılan genel milletvekili seçimleri de aynı sonuçlara yakın bir sonuçla gerçekleşmiştir. Bu iki seçimin sonuçları, 1961 Anayasası’nı ve seçim yasasını belirleyen Kurucu Meclis’in seçim sistemini “nispi temsil “olarak değiştirmesinde önemli oranda olumlu bir etkisi olmuştur (Özbudun, 1995: 528).

1961 Anayasa’sının yürürlükte olduğu dönemlerde ise, nispi temsilin farklı çeşitleri uygulanmış ve bu yöntem ile yapılan beş genel seçimin üçünde hiçbir parti tek başına iktidara gelememiştir. Kurulan koalisyonlar ile uzun süreli hükümet bunalımları yaşanmıştır. 1968’de Anayasa Mahkemesi’nin seçim barajını iptal etmesiyle, 1969, 1973, 1977 yıllarında yapılan genel milletvekili seçimlerinde herhangi bir seçim barajı olmayan D’Hondt seçim sistemi ile seçim yapılmıştır. 1980 yılında yapılan askeri darbe ile seçim sistemleri demokratik olmayan bir biçime dönüşmüştür (Özbudun, 1995: 529).

2.3.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Seçimleri

Siyasal özgürlüklerin ilgi alanında olan kavramlar, Avrupa’da 14. ve 15. asırlarda, Osmanlı’da ise 19.asırda ortaya çıkmıştır. Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile ilk anayasal metin 1839’da ilan edilmiş, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yenilikler Tanzimat dönemi ile başlamıştır.

İlk seçimler 1877 yılında yapılmış, bu seçimleri 1908, 1912, 1914 ve 1920 seçimleri takip etmiştir. Meclis-i Mebusan’ın padişah tarafından feshi ile seçimler sekteye uğramış olsa da Ayan Meclisi dağıtılmamıştır (Ortaylı, 2012: 426).

2.3.1.1. Birinci Meşrutiyet Dönemi ve 1877 Seçimleri

19.asrın ortalarından itibaren batılılaşma hareketleri ile birlikte ortaya çıkan siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler neticesinde seçme ve seçilme kavramları gündem olmaya başlamıştır. 1876'da Kanun-i Esasi (İlk Osmanlı Anayasası) ilan edilerek ardından da Meclis-i Umumi ismiyle bir parlamento oluşmuştur (Özbudun, 2009: 26).

Her ne kadar modern anlamda bir demokrasiye Osmanlı döneminde geçilmemiş olunsa da, atılan adımlar ile idare mekanizmaları demokratik hale getirilmeye çalışılmış ve Türk demokrasi tarihinin temelleri için adımlar atılmış ve demokrasi tohumları ekilmiştir.

Bu dönemde oluşan Ayan Meclisi ve Heyet-i Mebusan ile parlamento iki meclisliydi. Ayan Meclisi üyesi olmanın şartları: kırk yaşını bitirmiş olmak, devlet için iyi hizmetlerde bulunmuş olmakla birlikte herkes tarafından güvenilir olarak bilinmek gerekmektedir. Ayan Meclisi üyeleri padişah tarafından atanırlardı. Heyet-i Mebusan üyeleri ise halkın iradesi ile iki dereceli olarak yapılan seçimlerle seçilirlerdi (Üste, 2016: 5).

İlk seçimler 1908'de yapılmıştır. Sınırlı oy metodu ile sadece Türkçe bilen, emlak sahibi ve 25 yaşından büyük olan erkekler seçme hakkına sahip olmuştur. Bu seçimlerde basit çoğunluk yöntemi uygulanmış ve İstanbul'da 20 seçim çevresi belirlenmiştir. Osmanlı modernleşmesi için atılan bu adımlarla birlikte meclisin yetkileri sınırlı tutularak, padişaha istediği zaman meclisi toplama ve dağıtma yetkisi verilmiştir. İki meclisin aldığı kararlar ile kabul edilmiş kanunların yürürlüğe girmesi için padişahın onayı gerekmektedir. Heyet-i Mebusan'ı feshetme yetkisi padişaha verilmişti. Nitekim 2.Abdulhamit bu yetki ile 1878'de parlamentoyu geçici olarak feshetmiştir (Alkan, 1999: 48-49).

Tüm bu olanlara rağmen atılan adımlar önemlidir. Modern demokrasiye uzak olsa bile, toplumu temsil eden bireylerin idari mekanizmalara seçim yolu ile gelebilmesi bu atılan adımların önemine işarettir. Meşruiyetini seçimlerde toplumun desteğini alarak kazanan yöneticilerin olması modern toplumların göstergesidir. Seçimler bir başına demokrasi için kâfi olmadığı gibi seçimlerin olmadığı demokrasinin noksan olduğu yerlerde ise kuşkusuz idari mekanizmaların meşruiyeti tehlike altında olacaktır.

2.3.1.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi ve O Dönemde Yapılan Seçimler

II. Abdülhamit tarafından 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte, 30 yıl evvel kapatılan meclisin yeniden açılması kararı da alınmıştır. Abdülhamit

Han'ın 1909 yılında hal edilip yerine Sultan Reşat'ın tahta çıkmasıyla Kanuni Esasi'de bir takım düzenlemeler yapılmıştır (Sağlam, 2013: 214). Bu değişiklikler ile hak ve özgürlükler bağlamında bir takım yenilikler getirilmiştir. Meclisin yetki alanı genişlemiş, Bakanlar Kurulu'nun sorumluluğu yalnız meclise karşı olmuştur.

Mebus Seçimi Geçici Kanunu ile yapılan yasalar(Kirman, 2006: 23-24):

1.Çoğunluk sistemi icra edilerek seçimlerin iki dereceli olarak yapılması kabul edilmiştir. Yani milletvekillerinin doğrudan seçmenin eliyle değil, seçilmiş olan ikinci seçmenler aracılığı ile seçilmesi karara bağlanmıştır.

2.Hem birinci hem ikinci seçmenler 25 yaşından büyük olacaktır.

3.Seçimlerde her sancak bir seçim bölgesi, her nahiye bir seçim şubesi sayılarak seçim bölgeleri yeniden belirlenmiştir.

4.Her 50.000 erkek nüfus bir mebus seçebilecektir.

5.Oy pusulasına adayların adlarından başka bir şey yazılmasına müsaade edilmeyecektir.

6.Seçilecek ikinci seçmen sayısı kadar en çok oy almış aday seçimi kazanmış olacaktır.

7.İkinci seçmenler de sancaktan kaç temsilci seçilecekse eğer o kadar kişinin adını oy pusulalarına yazmak suretiyle oylarını kullanacaktır. İkinci seçmenler arasından oyların çoğunluğunu alan adaylar mebus seçilmiş olacaktır.

Çok partili seçim ilk kez Kasım-Aralık 1908 yılında olmuştur. O günün iletişim ve ulaşım imkânlarının yetersizliği sebebiyle seçimler iki ay gibi bir sürede yapılmıştır. Seçime İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanında, Prens Sabahattin'in kurduğu Ahrar Fırkası da dâhil olmuştur. Fakat Ahrar Fırkası İstanbul dışında örgütlenememesi sebebi ile yalnızca İstanbul'da seçimlere dâhil olabilmıştır. Yapılan seçimlerde açık ara İttihat ve Terakki'nin listeleri kazanmıştır (Kirman, 2006: 25).

11 Aralık 1911 yılında İstanbul mebusluğu boşalmış ve bu vesileyle ilk defa bir ara seçim yapılmıştır. Seçim bir oy farkı ile Damat Ferit Paşa'nın başkanlığını icra ettiği İttihat ve Terakki'ye muhalif olarak kurulan Hürriyet ve İtilaf (Özgürlük ve Anlaşma) Fırkası tarafından kazanılmıştır. İttihat ve Terakki bu durumu hezimet olarak algılayınca erken seçimlere gitme kararı alınarak 18 Ocak 1912 tarihinde meclis feshedilmiştir. Yine aynı tarihte yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki genel seçimlere özenle seçilen adaylar ile girmiş ve seçimler esnasında seçmenlere baskı uygulamıştır. Bu da seçimlere muhaliflerce "sopalı seçimler" denmesine sebep olmuştur. Seçimin neticesinde 270 milletvekili

seçilmiş, muhaliflerden ise yalnız 6 mebus meclise girmeye hak kazanmıştır (Akşin, 2002: 38).

1914 yılında genel seçimler beşinci defa icra edilmiştir. Yeni meclisin çoğunluğunu İttihat ve Terakki adayları oluşturmuştur (Tunaya, 1989: 165). 1914 seçiminde önem arz eden konu, seçimin hemen öncesinde seçim kanununda yapılan değişikliktir. 1912 tarihinde çıkarılan bir yasayla ordu mensubu olanların askerlik hizmetlerini icra ettikleri süre zarfında birinci ve ikinci seçmen olamayacakları kabul edilmiştir (Alkan, 1999: 50).

1919 yılının Aralık ayında Osmanlı Devleti döneminde yapılmış son seçimler İntihab-ı Mebusan Kanunu kapsamınca icra edilmiştir. İşgal altında olan yerlerde seçim yapılamamış olsa bile seçimler neticesinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adaylarının ezici çoğunluğu meclis üyesi olmuşlardır. Fakat seçilen 162 mebusun yalnızca 72'si İstanbul'a gelebilmiştir. Bu meclis, Misak-ı Milli belgesini 28 Ocak 1920'de kabul etmesi ve milli mücadeleye destek veren bir yapıya sahip olması açısından tarihte önemli bir yere sahiptir. 1920 yılının Nisan ayında İstanbul'un işgali ile milletvekillerinin bir kısmı tutuklanmış ve Malta'ya sürülmüştür. Neticede son Osmanlı Meclisi kapatılmış, meclis kürsüsüne de siyah bir örtü konulmuştur (Alkan, 1999: 50).

2.3.2. 1920 ve 1923 Seçimleri

Ülkenin işgal edilmesiyle yerelde direniş hareketleri ve siyasal örgütlenmeler oluşmaya başlamıştır. Erzurum ve Sivas kongreleri bu konuda öncü olmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın tüm illere göndermiş olduğu bildiriyle yeni bir seçim yapılmasını istemesi TBMM'nin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. İstanbul'da meclisin toplanmasının mümkün olmaması sebebiyle, güvenli bir yer olarak görülen Ankara, meclisin toplanacağı yer olarak görülmüştür. İntihab-ı Mebusan Kanunu kuralları çerçevesinde 1920 yılının Mart ayında seçimler yapılmıştır (Aydoğdu, 2015: 160).

1920 seçimleri aşağıdaki kurallara göre icra edilmiştir:

1. Adaylar İntihab-ı Mebusan Yasası'nda sayılan şartlara haiz olmalıdır.
2. Seçimlerde her liva bir seçim bölgesi olarak sayılacaktır. Her livadan 5 temsilci seçilebilecektir.
3. Seçimler iki dereceli olarak yapılacak ve ikinci seçmenler belediye meclisleri ile diğer yerel yönetim birimlerine üye olan bireylerden olacaktır.
4. Seçimlerde bağımsız adaylıklar olabilecektir.
5. Seçimler gizli oy, açık sayım ilkesine ve mutlak çoğunluk yöntemi esasına göre icra edilecektir.

Kurulan yeni Türkiye Devleti'nde TBMM'nin 337 milletvekili ile açılması siyasal açıdan atılan ilk büyük adım olmuştur (Eroğul, 2015: 229).

2.4. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sonrası Seçim Sistemi Uygulamaları

2.4.1. 1946-1960 Arası Dönem

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1946 seçimlerine kadar, Türkiye tek parti iktidarı ile yönetilmiştir. 1946 yılı içerisinde Demokrat Parti'nin kurulması ile çok partili hayata geçilmiş ve aynı yıl seçimler yapılmıştır. 1946-1960 aralığı içinde yapılan seçimlerde listeli basit çoğunluk sistemi uygulanmıştır. 1950'de seçim yasasında yapılan değişiklik ile basit çoğunluk devam etmek kaydıyla tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla seçim yapılması ve açık sayım ilkeleri kanunla belirlenmiştir. Seçimlerin adli denetimi ve sandık kurullarında partilerin temsilci bulundurma hakları sağlanmıştır. Yüksek Seçim Kurulu kurulmuştur (Bulut, 2009: 127). 14 Mayıs 1950 seçimleriyle Demokrat Parti iktidara gelmiş, halk iktidarın halkın oylarıyla değişebileceğine inanmaya başlamıştır (Bulut, 2009: 128). 2 Mayıs 1954'te yapılan seçimlere üç parti katılmıştır. Ana rekabetin DP ve CHP arasında geçtiği mücadelede seçimleri DP ezici bir farkla kazandı. CHP'nin demokratik rejim meselelerini ön plana aldığı ve hayat pahalılığını vurguladığı propaganda beklenen ilgiyi görmedi. DP'nin ekonomik yatırımları bu seçimde öne çıktı. DP'nin çıkardığı 503 milletvekiline karşılık CHP sadece 31 ve CMP'de 5 milletvekilli kazandı (TÜİK, 2012: 25). 1946 yılı ile temelleri atılan çok partili dönem, 1950, 1954, 1957 seçimlerinde DP'nin iktidarı ile devam etmiş, ancak 27 Mayıs 1960 yılında yapılan askeri darbeye akamete uğramıştır (Bulut, 2009: 128).

2.4.2. 1961-1980 Arası Dönem

1960 Darbesi'nden sonra, Milli Birlik Komitesi tüm yetkileri eline almıştır. Temmuz 1961'de, %61,7 "Evet" oyuyla halk oylamasından geçen yeni anayasa yürürlüğe girmiştir (Tuğluoğlu, 2019: 219).

Bu dönem seçimlerinde nispi temsil sisteminin değişik çeşitleri uygulanmış, krizlerin, koalisyonların, iktidar ve muhalefet anlaşmazlıklarının yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur.

2.4.3. 1982 Anayasası ve 1983 Seçimleri

12 Eylül 1980 darbesiyle, iktidar, Milli Güvenlik Konseyi'nin eline geçmiştir. Konseyin başında Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren vardır. 7 Kasım 1982 yılında yapılan referandumla Anayasa %92 "Evet" oyuyla kabul edilmiştir. Burefandumla birlikte Kenan Evren'de Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

1982 Anayasası'nda seçim sistemi ile ilgili bir düzenleme yapılmamakla birlikte seçim hukukunun temel ilkelerine yer verilmiştir "Milletvekili Seçim Kanunu", "Siyasi Partiler Kanunu", "Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"da ise düzenleme yapılmıştır. (Yılmaz, 2004: 80).

Partisel çalışmalar, 24 Nisan 1983'te serbest olmuştur. Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti ve Anavatan Partisi (ANAP) bu dönemde kurulmuştur. 1983 genel seçimleri ise 6 Kasım tarihinde yapılmıştır (Yılmaz, 2004: 82). D'Hondt sistemiyle gerçekleşen seçimlerde ANAP salt çoğunluğu alarak iktidara gelmiştir.

2.4.4. 1987 Seçimleri

Seçimlerden önce yürürlüğe giren 3270 sayılı seçim kanunuyla, çift barajlı ve kontenjanlı bir sistem getirilmiştir. Kontenjan adayları için çoğunluk sistemi, geri kalan adaylar için ise barajlı D'Hondt sistemi uygulanmıştır. Seçimde oy kullanma yaşı 20 yaşına çekilerek, milletvekili toplam sayısı 400'den 450'ye çıkarılmıştır. Sisteme göre seçim barajı % 10 olarak belirlenmiştir. 1988 yılının Kasım ayında yapılacak olan seçimler, erken seçim kararıyla 29 Kasım 1987 tarihinde yapılmıştır. Seçim kanununda yapılan değişiklikler büyük partilere yaramış, ANAP, %36,3 oy oranı ve %65 temsil oranı ile iktidara gelmiştir (Yılmaz, 2004: 84).

2.4.5. 1991 Seçimleri

1991 seçimleri öncesinde, 1987 seçimlerinde uygulanan seçim çevresi barajları ve kontenjan milletvekilliği ile ilgili düzenlemelere gidilmiştir. 2, 3 ve 4 temsilci sandalyesine sahip seçim çevrelerinde, baraj %25,5, temsilci sandalyesi 6 olan çevrelerde ise %20 olarak belirlenmiştir. Çift barajlı sisteme takılmamak için bazı partiler birleşme yoluna gitmişler ve ittifak oluşturmuşlardır. Bu sistemle, 1991 seçimleri sonucunda ANAP'ın iktidarı son bulmuştur. DYP birinci parti olmuş ve ardından DYP-SHP koalisyon hükümeti kurulmuştur (Çavdar, 2004: 312).

2.4.6. 1995-1999 Arası Dönem

Seçim öncesi kanun değişikliğiyle yapılan düzenlemeler ile seçmen yaşı 20'den 18'e indirilmiştir. TBMM üye sayısı 450'den 550'ye çıkartılmıştır. 550 milletvekilinden 100'ünün aldıkları oy oranlarına göre "Türkiye Milletvekili" olarak belirlenmeleri öngörülmüştür. İller seçim çevresi olarak belirlenmiştir. Milletvekili sayısı 18'e kadar olan illerin bir seçim bölgesi, 19'dan 35'e kadar olan illerin iki ve üzerinde olan illerin ise üç seçim bölgesine ayrılması öngörülmüştür. Böylece seçim sistemi, ülke barajlı nispi temsil yöntemine göre belirlenmiştir (Yılmaz, 2004: 90-91).

Bu sistemle yapılan 1995 genel seçimlerinde birinci parti olan RP ile DYP arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur. 1999'da yapılan seçimlerde ise barajlı D'Hondt yöntemi uygulanmıştır. Sadece 5 parti barajı aşabilmiştir. DSP birinci parti olmuş ve ardından DSP, MHP ve ANAP'tan oluşan üçlü koalisyon hükümeti kurulmuştur (Çavdar, 2004: 314).

2.4.7. 2002-2018 Arası Dönem

TBMM 22. Dönem seçimlerinin yapıldığı 3 Kasım 2002 seçimleri, Türk demokrasisinde önemli bir evre, bir dönüm noktası olmuştur. 1987 ANAP iktidarından sonra ilk kez bir parti tek başına iktidara gelmiştir. %10 barajlı D'Hondt sistemi ile yapılan seçimlere, 18 partinin katılımı gerçekleşmiş ve sadece Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi meclise girebilmeyi başarmıştır (3 Kasım 2002 XXII. Dönemi Genel Seçimleri Sonuçları- ysk.gov.tr).

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde aynı şekilde %10 barajlı D'Hondt sistemi uygulanmıştır. Seçim kanununda yapılan değişiklikler ile milletvekili seçilme yaşı 30'dan 25'e düşürülmüştür. Bu seçimde de Ak Parti oylarını arttırmakla beraber meclise birinci parti olarak girmiştir. CHP ve MHP ülke barajını aşarak meclise girmeyi başarırken, DTP 26 bağımsız milletvekili ile meclise girmiş ve meclisteki siyasi parti sayısı dört olmuştur. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı olarak Abdullah GÜL seçilmiştir. Yine genel seçimlerin dört yılda bir yapılması bu dönemde karara bağlanmıştır (Özbudun, 2000: 58).

7 Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti, MHP, CHP ve ilk defa bir parti olarak HDP barajı geçerek meclise girmiştir. 2002 yılı itibari ile iktidarda olan AK Parti, meclis çoğunluğunu kaybetmiş fakat birinci parti olabilmeyi başarmıştır. Koalisyon hükümeti kurulması için adımlar atılmış olunmasına rağmen bir netice elde edilememiş ve hükümet

kurulamamıştır. Erken seçim için Cumhurbaşkanı kararının çıkmasıyla 1 Kasım 2015'te yapılmak üzere seçim tarihi belirlenmiştir (Öztürk, 2019: 93-96).

1 Kasım 2015 genel seçimlerine 16 parti katılmış ve 7 Haziran seçimlerinde olduğu gibi yalnızca dört parti meclise girebilmiştir. AK Parti seçimde birinci parti olmuş ve oylarını da %9 oranında arttırarak meclis çoğunluğunu elde etmiş, hükümeti kurmuştur (Öztürk, 2019: 83). 2017 referandumu sonrası bazı değişiklikler yapılmıştır. Örnek maddeler tablo içerisinde verilmiştir:

2017 Referandumu Öncesi	2017 Referandumu Sonrası
TBMM'nin teşekkül ettiği milletvekili sayısı 550'dir.	TBMM'nin teşekkül ettiği milletvekili sayısı 600 olarak yeniden düzenlenmiştir.
Milletvekili seçilme yaşı 25'tir.	Milletvekili seçilme yaşı 18 olarak yeniden düzenlenmiştir.
76. maddenin ikinci fıkrasına göre “askerlik hizmetini yapmamış” olanların milletvekili seçilemeyeceği ibaresi vardır.	76. maddenin ikinci fıkrasındaki ibare “askerlikle ilişkisi olanlar milletvekili seçilemez” şeklinde yeniden düzenlenmiştir.
Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri 4 yılda bir yapılması, Cumhurbaşkanlığı seçimleri de 5 yılda bir yapılır.	TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri her beş yılda bir ve aynı günde yapılır.
Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış TBMM üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir.	Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip, Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.

Seçimler sonrasında 15 Temmuz 2016 gecesinde yapılan başarısız darbe girişiminden sonra OHAL ilan edilmiş Türkiye farklı bir sürecin içine girmiştir. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halk oylamasıyla parlamenter sistem son bulmuş ve “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ne geçilmiştir. Seçim Yasasının 33. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve yapılan değişiklikle “milletvekili seçimlerinde %10'luk seçim barajının belirlenmesinde ittifak yapan partilerin aldıkları geçerli oyların tamamı kabul edilir ve bu partiler için yeni bir baraj hesaplanması yapılmaz” şeklinde bir yasa maddesi yürürlüğe girmiştir (Ünal, 2019:324).

Bu madde ile bir parti seçimlere ittifak oluşturarak girmiş ise %10 barajının altında oy olsa dahi parlamentoda temsil edilme hakkı kazanabilecektir.

Yapılan değişikliklerden sonra, seçim ittifakları Cumhuriyet İttifakı (AK Parti, MHP, BBP) ve Millet İttifakı (CHP, İYİ Parti, SP, DP) şeklinde oluşmuştur. MHP genel başkanı

Devlet Bahçeli'nin Kasım 2017 tarihinde AK Parti ile ittifak yapmayı önermesi sonucu Cumhur İttifakı kurulmuştur. 2019 yılının Kasım ayında yapılması gereken seçimler, Bahçeli'nin 17 Nisan 2018 tarihinde, grup toplantısı sırasında erken seçim çağrısı ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın buna olumlu yanıt vermesiyle 24 Haziran 2018 tarihine alınmıştır (Aydoğan, 2019: 325-326).

Cumhur İttifakı seçimler sonucu %53,66 oy ve 344 milletvekili kazanmış ve %57,33 oranında sandalye sayısına sahip olmuştur. Millet İttifakı ise %33,95 oy, 189 milletvekili kazanmış ve %31,5 oranında sandalye sayısına sahip olmuştur. Herhangi bir ittifakta yer almadan seçime giren HDP ise barajı geçerek, 67 milletvekilli çıkarmış ve %11,17 oranında sandalye sayısına sahip olmuştur (Çolak, 2020; 722).

2.5. Gelişmiş Ülkelerdeki Seçim Sistemi ve Uygulamaları

Tartışmaya açık bir kavram olan demokrasi, bu ucu açık özelliği ile dünyadaki ülkelerin ekseriyetinin demokratik yöntemlerle idare edildiği iddiası ile acaba sorusunu da akla getirmektedir. Demokrasi ile idare edilmenin elbette olmazsa olmaz şartları vardır. Bunlardan biri de vatandaşın temel haklarından biri olan seçimlerde oy kullanma hakkıdır. Seçme ve seçilme hakkı ve bu işlemlerle ilgili kuralları belirleyen seçim sistemi demokrasinin ayrılmaz bir unsurudur (Yaman, 2014: 89-90).

2.5.1. Birleşik Krallık (Büyük Britanya)

Hem coğrafi olarak hem de nüfus açısından çoğunluğunu İngiltere'nin oluşturduğu, bunun yanında Galler ve İskoçya bölgesini de içine alan bu bütünsel bölgeye Büyük Britanya denmektedir. Bölgeye Kuzey İrlanda'nın da dâhil olması ile bu bölgenin uluslararası resmiyette kullanılan adı "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı" (the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) olmuştur. İngiltere'nin başkenti Londra şehrinde bulunan Westminster Sarayı'nın adından dolayı bu seçim sistemi bu adla anılmakta ve bilinmektedir. Westminster Seçim Sistemi Modeli başka bir ifadeyle meclise dayalı temsilci/milletvekili seçme sistemi parlamenter sisteminin doğduğu ve geliştiği hatta dünyaya buradan yayıldığı bilinmektedir (Yorgancıoğlu ve Coşkun, 2021: 83)

Westminster seçim sistemi Modeli, en kolay anlaşılır tanımı ile milletvekillerinden oluşan meclisin gücünü elinde bulunduran hükümet sistemi olarak tanımlanabilir. Ama bu kavram sadece bir hükümet sistemi olmaktan daha çok, toplumun tarihsel kökeninin çok eskilere dayandığını gösteren geleneksel siyasi kurumlarında varlığını koruyarak

çoğunlukçu bir yapıya sahip seçim sistemi kavramını karşılamaktadır. Westminster Modeli tarihsel köklerini Birleşik Krallık monarşisinin içerisinde bulmaktadır. Bu yaklaşıma göre tarihsel köklerinin ilk izlerini VIII. yüzyıla kadar götüren İngiliz Parlamentosu (Witan ve Moot), Westminster Modeli'nin en önemli kurumu olarak tarihi kayıtlar içerisinde yer almaktadır. Bahsedilen bu kurum, Magna Carta'dan itibaren başlayarak günümüze kadar gelen bir gelişim ve dönüşüm sürecinde ve birden çok değişkenini de içinde taşıyarak varlığını korumayı başarmıştır (Kama, 2016: 23).

Sorumluluğu olmayan bir devlet başkanı, kabinenin kuruluşu ve bakanların aldığı sorumluluğu, başbakanlık kurumu ve feshetme hakkı gibi temel parlamenter özellikleri İngiliz Parlamentosu'nun ilk durumunu ve bunun gibi özelliği yanında parlamenter hükümet sisteminin biçimsel özelliklerini üzerinde toplamıştır. Britanya'da doğmuş bu sistemin geçen süreç ile birlikte Kanada'dan Pakistan'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılması sonucunda, temel özelliklerinin varlığını korumakla birlikte bu sistemi uygulayan ülkelerin kendi bazı temel geleneksel özelliklerini de eklemesi ile çok önemli olmayan bazı farklılaşmalar görülmüştür (Yılmaz, 2008: 13)

Aktarılan bu bilgilerin ışığında Westminster Modeli hem bir parlamenter sistem hem de tüm Birleşik Krallık siyasi yönetim kurumlarından meydana gelen bütünsel bir yapı olarak farklılıkları kendi üzerinde taşımaktadır. Özellikle “Devlet” yerine, “Kraliyet ve Parlamento”ya daha yüksek bir anlam yüklenmesi nedeniyle, “Parlamento Egemenliği” ve “Güçler Ayrılığı” ilkeleri kendine özgü bir anlam kazanmıştır (Kama, 2016: 23).

Bu seçim modelinin doğuşunda ve sonradan kazandığı değişikliklerin en önemli nedenleri:

1. Ülke içerisinde “Egemenlik” kavramına yüklenen anlamın küreselleşme sürecinde yaşanan değişimlerin etkileyici gücü,
2. Avrupa Birliğine üyelik sürecinde “insan merkezilik” ve atanmış temsilcilerin yerine halk tarafından seçilmiş temsilcilerin demokrasiyi gerçekleştirme eylemindeki önemlerinin artmış olması,
3. Bu gibi sonuçların etkisi ile Lordlar Kamarası'nın eski gücünü kaybetmesi gibi yeni durumların yaşanması bu seçim sisteminin yapısında gerekli değişikliklerin yapılmasını gerekli kılmıştır (Aslan, 2010: 15).

Devletin yürütme/iktidar gücünü elinde bulunduran hükümet sistemleri genelde ilk olarak ortaya çıktıkları zaman kuramsal temelleri belirlenerek uygulamaya konulmuş değildir. Bunun gibi Parlamenter sistem de ilk olarak kurulmaya başlandığında teorisel temele dayanan bir alt yapısı oluşturulmamıştır. Bahsettiğimiz bu sistem, tarihsel süreç

içerisinde “Krallık” ve “Halk” arasındaki yönetimin sorunlarından dolayı yaşanan uyuşmazlıkların devam ederek geldiği Birleşik Krallık’ın kendi tarihi yaşam sürecinde meydana gelen ve yaşanan bazı olayların sonucu olarak şekillenen bir hükümet modeli olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı, 2002:177).

Bu nedenle parlamenter hükümet sisteminin anavatanı İngiltere’dir. Özellikle 1215 tarihli Magna Carta Libertatum, 1295 tarihli Model Parlamento, 17. yüzyıldaki Stuartlar Dönemi ve 1628 tarihli İngiliz Haklar Bildirisi (Petition of Rights), Hannover Hanedanı’nın tahta gelişi, 1688 Muhteşem Devrim (Glorious Revolution) ve 1689 Haklar Beyannamesi (Bill of Rights) parlamenter seçim sisteminin belirgin karakter özelliğini taşıyarak ortaya çıkan ve bir anlamda gelişmesini sağlayan birbirinden önemli olaylardır (Turan, 1956: 30-31).

Şu anki modern İngiliz Parlamentosu’nun temelleri 11. yüzyıla kadar dayanan ve iki Anglosakson¹ kurum olan Witan ve Moot adları ile adlandırılan kurumlardır. Anglosaksonlar bireysel ve toplumsal barışı sağlayan hukuk sisteminin kaynağı olarak gelenek ve görenekleri kabul etmekteydi. Kralın devletin başında kanun koyucu bir güç olarak varlığını koruması ve etkinliğinin geçerliliğini kabul ettirebilmesi, kendi kararlarını verirken danışabileceği bilge insanlardan (İtan) meydana gelen “Witenagemot” meclisinin rıza göstermesi ile mümkün oluyordu (Gözler, 2009: 366).

Parlamentonun anglosakson kimliğini bütünüyle ortaya koyan bu iki temel taştan Witan müessesesi monarkın danışma meclisi gibi görev yapmıştır. Moot ise, yerel sorunların ve yargılamaların gerçekleştiği düzenli toplantılar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1066 yılındaki Norman İstilasası sonrasında ise Normanlar, Anglosakson Krallığı’nı sona erdirmelerine rağmen Witenagemot geleneğini devam ettirdiler ve bu meclise feodal derebeyleri, soylular ve din adamlarını dâhil ederek Magnum Concilium (Büyük Şura)’u oluşturdular (Arsel, 1964, 91-93).

“Parlamento” kavramı ilk defa kullanılmaya başlandığı süreçte Magnum Concilium’un karar alma ya da herhangi bir konuşmayı görüşme için toplantı yapılması anlamında kullanılmış bir kavramdır. “Parlamento” (Parliament) sözcüğünün ilk defa bu anlamda kullanılmaya başlanması ise 1230 yılında olmuştur. Yaşanılan bu sürecin devamında ise Witan ile Moot, Parlamento modeline ve ardı sıra Lordlar Kamarası ile

¹ 5. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Britanya adasına gelerek orayı ele geçiren ve sonraki süreç içerisinde buraya yerleşerek seçkin sınıfı oluşturan Cermen ırkından gelen boyları ifade ederken bu ad kullanılmaktadır.

Avam Kamarası yapısal özelliklerini taşıyan günümüzdeki biçimine dönüşmüştür (Karaman, 2020: 5).

Bu konu ile ilgili verilen bilgilerden ve yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere, 13. yüzyılda “mutlak monarşi”den “meşruti monarşi”ye dönüşen yeni bir hükümet modeli, 19. yüzyılda son şeklini olarak parlamenter demokrasi sistemini meydana getirmiştir. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi’nin meydana getirdiği etkileyici ve belirleyici sonuçları sonrasında kalabalık nüfuslu kentler meydana gelmiş ve toplumun çoğunluğunun baskısı nedeniyle seçim çevreleri tekrardan düzenlenmiştir. 20. yüzyılın getirisi ile seçmenin oy kullanması güç dengesinin tamamen yer değiştirmesine yol açmıştır. Yakın yüzyıllar içerisinde gelişen ve olgunlaşan bu parlamenter seçim sistemi önce sömürge olan ülkelere daha sonra halkçılığın gelişmesi ile birçok ülkeye yayılmış ve yayıldığı ülkelerdeki geleneksel siyasi bazı anlayış ve pratikleri de alarak zenginleşmiş ve uygulanmaya başlanmıştır.

2.5.1.1. Westminster Modeli

Doğuştan, gelişimi, değişimi ve diğer dünya ülkeleri tarafından özgün uygulama özellikleri bakımından birçok çeşidi ortaya çıkmıştır. Fakat tüm bu farklı uygulamaların temelinde parlamenter sistem bazı genel özelliklerini korumaya devam etmiştir. Özellikle ülkenin yasama ve yürütme güçleri arasındaki eşitlik ve ayrılık bu ayrılığın mutedil bir şekilde görünmesidir. Bu şeffaf ayrılık, denge ve güven ilişkisi açısından gerçekleşmiştir (Yücel, 2009: 57).

Daha anlaşılır bir biçimde, yasama ve yürütme güçleri eşittir: ancak bu güçler birbirine müdahale edemez, işbirliği yapmaları da söz konusu değildir. Bu güçler birbirlerinden bağımsız değildir. Tam tersine birbirlerine bağımlıdır ve etkileşim içerisinde olmaları muhakkaktır. Yasama ve yürütme güçleri birbirleri ile “işlevsel işbirliği” içerisinde ve “karşılıklı organik etkiler” aracılığıyla çalışmaktadır (Teziç, 2004: 405).

İşlevsel iş birliği, yasama ve yürütme gücünün önemli bazı devlet uygulamalarını (kanun, antlaşma veya bütçe gibi) ortak kararla yapabilmelerini ifade eden kavramdır. Karşılıklı organik etkiler ise yasama ve yürütme gücünün birbirlerini denetleme altında tuttuğunu ifade eden kurumları göstermektedir. Bazı siyaset kuramcılarına göre var olan “karşılıklı bağımlılık”, parlamenter sistemlerin bütününün en temel özelliğidir. Özellikle hükümetin görevde kalabilmesi için yasamanın rıza göstermesi ve yasamanın seçimlerinin yürütme tarafından tekrarlanabilir olması arasındaki denge ilişkisine bağlanmaktadır (Kama, 2016: 26).

Bahsedilen bu karşılıklı etkileşim sonucunda parlamenter sistem dengeli ve tutarlı olmayı sağlamaktadır. Yasama yürütmeyi, yürütmenin gerçekleşmesine katkı sağlayarak yürütmeyi uygulamalarda denetleyerek: gerektiği durumlarda yürütmenin cezai ve siyasi sorumluluklarını ortaya çıkararak denetim altında tutmaktadır. Diğer taraftan yürütme ise yasama denetimi altında meclis görüşmelerine katılarak belli durumlarda yasama meclisini feshederek ve seçimleri yenileyerek yapmaktadır (Kubalı, 1965: 506).

Bu bilgiler ışığında tarihsel olayların gerçekleşme süreci sonucunda ortaya çıkan bu hükümet sistemi, pratikten uygulamaya dönüştürülmüş bir hükümet sistemidir. Gerçekleşen bu dönüşüm nedeniyle sistemin yapısal dönüşümü günümüzde de oldukça hızlı bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Temel felsefesinde güçler ayrılığına bağlı olan ve bu kadar süreden beri yaşayan bu sistem, temel anlamıyla yasama ve yürütmenin kendi aralarındaki bu bağlamsal ilişkiye ve yürütmenin kendi gücü ve özellikleri çerçevesinde konumlanmasına bağlı olarak kurumsallaşmıştır (Kubalı, 1965: 509).

Buraya kadar aktarılan bilgilerden hareketle, parlamenter hükümet sisteminin temel özellikleri şöyle belirtilebilir:

1. Bağımsız ve sorumsuz bir devlet başkanının olması,
2. Parlamento karşısında sorumlu olan bakanların bulunması (Kişisel sorumluluk ve kolektif sorumluluk),
3. Bir birlik olarak kabinenin varlığı,
4. Yürütmenin yasamayı fesih yetkisi (Yücel, 2009: 56).

Tarihi süreç içerisinde evrimleşerek kendi yapısı içerisinde meydana gelmiş olan parlamenter sistem, bu özelliklerinin etkileri ile uygulandığı ülkelerin siyasi içyapılarından etkilendiği için uygulama açısından ülkeye özgü bazı yeni özellikler kazanmış olabilir.

Parlamenter sistemi uygulayan ülkeler kadar bu sistem üzerine farklı özellikler ekleyen parlamenter yapılar da vardır demek bir izlenimin sonucu ulaşılan bulgudan başka bir şey değildir. Temel itibarıyla kabine her ne kadar yasamanın rıza göstermesi sonucu görevde bulunuyorsa da ülkelerin kendilerine ait siyasi sistemleri, topluma ait kültürel özellikleri, seçim sistemleri ve benzeri durumların parlamenter yapının üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Genel özellikleri verilen bilgiler içerisinde biçimlenen parlamenter sistem, anavatanı sayılacak topraklardaki uygulamasında ise tarihsel dönüşümle ortaya çıkan farklılıkları üzerinde taşımaktadır. Bu farklılıklar/özellikler hakkında şunlar söylenebilir (Eşki, 2009: 67-68):

Bir parlamenter hükümet sistemi olarak Westminster Modeli'nin genel özellikleri yukarıda belirtildiği biçimde ortaya çıkarken, Westminster Modeli'nin farklılık gösterdiği

bazı özelliklerde bulunmaktadır. İngiliz parlamenter sistemi, Taç (Kraliyet), Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası gibi yapılardan oluşmaktadır. Kara Avrupası devletlerine özgü bir gelenek olan “devlet” kavramına yoğunlaşılması yerine, İngiliz sisteminde “Kraliyet ve Parlamento”ya daha büyük önem verilmesi de “Parlamento Egemenliği İlkesi” ile doğru orantılıdır (Eşki, 2009: 68).

Bu doğrultuda Westminster modelinde disiplinli parti yapısı söz konusudur. İktidar partisinin lideri, hükümetin de lideri olan başbakandır. Gündemi belirlemede başbakanın liderliğindeki bu hükümet başat role sahiptir. Anayasal yapı, yasamanın üstünlüğüne dayanmaktadır: ancak siyasal yapıyı esas biçimlendiren başbakan ve kabinedir. Ayrıca bu sistemde tek parti hükümetleri mevcuttur. Siyasal yarış, çoğunluk demokrasisine dayanan ve iki güçlü parti arasında mütemadiyen değişen iktidar ve zıtlık biçiminde şekillenmektedir. Dolayısıyla bu iktidar yarışı ve çekişmesi siyasal partilerin sistemi kontrol edebilmelerini de sağlamaktadır (Boyunsuz, 2004: 23, 29).

Westminster modelinin özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda genel olarak, çoğunluk hükümetinin bulunduğu ve yürütme yetkisinin tek partinin gücü dâhilinde olduğu görülmektedir. Bu siyasal sisteme kabine hâkim olmaktadır. Bunun dışında son yıllarda küçük de olsa bir nebze değişime uğrasa da iki partili sistem ile çoğunlukçu ve orantısız bir seçim sistemi vardır. Bu sistem içerisinde çıkar gruplarının, birbirinden bağımsız ve rekabetçi biçimde hükümeti etkileme çabası içinde oldukları görülmektedir. Westminster modelinde öne çıkan diğer bir özellik de üniter ve merkezi bir devlet yapısının olmasıdır. Bu devlette, yasama yetkisi sanki bir meclisli parlamentoda toplanmıştır. Dolayısıyla, yazılı olmayan anayasa geleneğinden beslenen anayasal bir esneklik varlığını sürdürmektedir (Saygın ve Ultan, 2016: 77-78) .

Bu özelliğin doğurduğu diğer bir sonuç da sistemde anayasa yargısının olmayışıdır. En son bahsi geçen sistemde yürütmenin kontrolünde olan bir merkez bankası vardır. Westminster modelinde hükümet oldukça etkin ve sınırlandırılması olmayan bir yapıda görünmektedir. 1970’li yıllardan itibaren özellikle Thatcher Dönemi ile günümüze daha yakın bir dönemde Avrupa Birliği uyumu nedeni ile hükümetin sınırlandırılma koyulmamış bu yapısı değişim emareleri göstermektedir. Bu değişim halen günümüzde de kendini sürdürmekte ve Westminster modeli uygulanan diğer ülkelerdeki gibi kendine özgü uygulamaları olmasının dışında İngiltere’de de değişimsel bir yöne ilerlemektedir (Saygın ve Ultan, 2016: 78).

2.5.1.2. Westminster Modelinin Genel Özellikleri

2.5.1.2.1. Yürütme Yetkisinin Bir Partide ve Dar Çoğunluk Hükümetlerinde Toplanması

Normal şartlar altında Westminster sisteminde seçilen bir hükümet, mecliste çoğunlukta olan parti milletvekillerinden meydana gelmektedir. Bu modelde en güçlü organ olarak karşımıza hükümet çıkmaktadır.

İngiltere’de çoğulcu anlayışa dayalı olarak iki partiden oluşan ikili parti sistemi vardır. Seçim sonucunda kazanan parti diğer partiden çok az bir oy farkı ile çoğunluğa sahip olmakta ve diğer daha az oy alan parti muhalefet partisi olarak muhalefet rolünü üstlenmektedir. Bundan dolayı tek partili ve temsili halka yayılmış olmayan dar çoğunluklu hükümet sistemi var olmaktadır. Bu durum koalisyon kurmaya gerek bırakmamaktadır ve neredeyse azınlık hükümetleri ile hiç karşılaşmamaktadır (Dağ ve Irk, 2012: 43-44).

2.5.1.2.2. Kabinenin Hâkimiyeti

Westminster seçim sisteminin parlamenter bir sistem olduğu bilinmektedir. Bu durum, hükümetin parlamentonun vereceği güvene dayalı olarak çalışması demektir. Teoride Avam Kamarası isterse, hükümeti oyları ile görevden uzaklaştırabilme gücüne sahiptir. Ama pratikte durum hiç de böyle değildir. Çünkü hükümet, Avam Kamarası’ndaki çoğunluk partisinin üyelerinden oluşmaktadır, bu yönü ile parlamentodaki çoğunluk desteğine zaten sahiptir. Daha anlaşılabilir ifadeyle hükümet, parlamento karşısında üstün konumdadır. Ancak hükümetin parlamentoya karşı güçlü olabilmesi için dikkat edilmesi gereken husus, parlamentodaki çoğunluk desteğidir. Çoğunluk partisinin yapılanma ve bütünleşme düzeyinin de yüksek olması hükümetin hâkimiyeti için önemlidir (Tunç ve Erdoğan, 2016: 36).

2.5.1.2.3. İki Partili Sistem

Westminster sisteminin en temel özellikleri arasında iki büyük partinin olmasıdır. Bunlar, Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisidir. Bu diğer partilere yer verilmediği anlamına gelmemektedir. Seçim zamanı diğer küçük partilerde seçime katılarak Avam Kamarası’nda kendilerine yer bulabilmektedirler. Bu nedenle anılan sisteme kimi yazarlarca “İki Buçuk Parti Sistemi” de denilmektedir (Boyunsuz, 2004: 31).

Westminster sisteminde parlamentodaki sandalyelerin büyük çoğunluğunu genellikle Muhafazakâr Parti ya da İşçi Partisi tarafından kazanılmaktadır. Neredeyse her dönem bu iki parti arasında hükümet görevi değişimi yapılmaktadır. 1950-1997 dönemlerine bakıldığında bu iki partinin aldığı oylar toplam genel oyların %86'sının altına hiç düşmemektedir. Liberaller açısından ise bu durum özellikle 1997-2010 arasında ülke genelinde kullanılan oyların ancak %20'si kadardır. Bu şekilde oy aldıkları için Avam Kamarası'nda %10'dan fazla sandalyeyi elde edememişlerdir. Bu duruma dayalı olarak kullanılan “İki Buçuk Parti Sistemi” yakıştırması içerisinde yer alan “buçuk” kavramı Liberal Parti için kullanılmaktadır (Ertaş, 2020: 475)

2.5.1.2.4. Çoğunlukçu ve Gayri-Nispi Seçim Sistemi

Westminster Parlamento Modeli'nde en önemli kanadı Avam Kamarası oluşturmaktadır. Bu parlamenter sistemde yasama yetkisinin tamamına yakını Avam Kamarası'na aittir.

Yapılan 2010 seçimleri sonucunda parlamentoda Avam Kamarası'nın kazandığı sandalye sayısına bakılacak olursa: 302 üye Muhafazakâr Parti'ye, 256 üye İşçi Partisi'ne, 56 üye Liberal Demokrat Parti'ye aitti. Geriye kalan 36 üye ise çeşitli partilerden veya bağımsızlardan oluşmaktaydı. Bahsedilen bu üyeler, tek adaylı dar seçim bölgelerinde çoğunluk yöntemi ile seçilirlerdi. Bu sisteme genel olarak “çizgiyi ilk geçen/yarışmayı ilk kazanan sistemi” denmektedir. Bu sistem oldukça adaletsiz sonuçlar doğurması bakımından bu yönü ile eleştirilmektedir. Bu duruma örnek olarak, yapılan 2005 seçimlerinde İşçi Partisi kullanılan genel oyların %35'ini almasına rağmen Parlamento içerisinde 646 üyelikten 355'ini kazanmıştır. Dolayısıyla sistemi gayri-nispi çoğunlukçu demokrasi olarak adlandırmak tanımlayıcı bir yaklaşım olacaktır. Bu sistem, özellikle buçukcu olan parti olarak adlandırılan üçüncü parti açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Şu anki görünürde, Liberaller ve Liberal Demokratlar bu seçim sistemi karşısında zayıf kalmaktadırlar. Bu seçim sistemi Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi tarafından avantajlı bir sonucu elde etmelerini sağladıkları için mevcut bu iki büyük parti gayri-nispi seçim sistemi taraftarları olarak değerlendirilmektedirler (Tunç ve Erdoğan, 2016: 36).

2.5.1.2.5. Menfaat Grubu Çoğulculuğu

Westminster sisteminde, daha önce belirttiğimiz hususlardan dolayı iktidar, çoğunluğu elinde bulundurmaktadır ve muhalefet ise iki partili sistem içerisinde

olamamanın etkisi ile iktidardan az bir oy farkı ile muhalefette kendi taraflarının temsiliyetini taşımaktadırlar. Bu küçük bir oy farkı iki parti arasında rekabetçiliği ve çatışmacılığı üzerinde taşıyan bir iktidar-muhalefet ilişkisini meydana getirmektedir. Bahsedilen bu çatışmacı ilişki, çoğunlukçu bir model olan Westminster sisteminde çıkar gruplarının yer aldığı bu ortam ve durumlara da egemen olmaktadır. Bu sonuç, çıkar grupları açısından da iktidar olan hükümet ile uyum içerisinde hareket edemeyen, rekabetçi bir çoğulculuk meydana getirmektedir. Bu ise, politika geliştirme süreçlerine genel anlamda uyum gösteremeyen sendikalar ve yerel yönetimlerin ortaya çıkmasına ve ayrıca ortaya çıkan bu problemlerin çözümünde çatışmacı yöntemler seçmelerine neden olmaktadır (Tunç ve Erdoğan, 2016: 36).

2.5.1.2.6. Üniter ve Merkezi Devlet

Birleşik krallık önceden belirtildiği gibi üniter ve merkeziyetçi anlayışa bağlı bir devlettir. Bunun yanında yerel yönetimler olsa da bir takım önemli işlevleri yerine getirse de, federal sistemdeki gibi anayasal anlamda güvence altına alınmamışlardır. Aynı zamanda merkezi hükümetin kurmuş olduğu, ekonomik olarak merkeze bağlı bulunan kurumlardır. Süreç içerisinde üniter ve merkezi yapıda bazı istisnaî durumlar ya da uygulamalar ortaya çıkmıştır (Arsel, 1964: 91).

Öncelikle Kuzey İrlanda'nın, İrlanda Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını kazandığı 1921'den sonra Britanya'nın egemenliğine girdiği 1972 yılına kadarki süreç içerisinde kendi parlamentosu ve hükümeti tarafından yönetildiği otonomik bir dönemden bahsedebiliriz. Bu durum yanında, İskoçya ve Galler'de 1997 ve İrlanda'nın her iki bölümünde 1998 yıllarında referandumlar yoluyla kendi özerk ve doğrudan seçilen parlamentoların kurulması ile Westminster Sistemi'nde tekrardan merkezileşme yoluna gidilmiştir. 18 Eylül 2014'e gelindiğinde "İskoçya bağımsız bir ülke olmalı mıdır?" sorusu ile kavramlaşan "Bağımsızlık Referandumu" yapılmıştır. Yapılan bu referandumdan sonra İskoçya sonuç olarak %55,3oy ile Birleşik Krallık içerisinde kalmayı seçmiştir. Bu durum, İskoçya'nın Birleşik Krallık'ın bütünleyici bir parçası olarak kalacağını ve merkeziyetçiliğin yok olmadığını göstermektedir. Böyle görünse de, Birleşik Krallık hükümetinin İskoç Parlamentosu'na daha fazla özerk yetkiler vererek sistemin gelecekte daha bütünsel bir yapıya dönüşeceği yeni bir sisteme gebe olacağı açıktır (Aras ve Günar, 2018: 103).

Son olarak, 23 Haziran 2016 tarihinde yapılan Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği ile geleceğini belirleyen "Brexit Referandumu" konusuna değinmek gerekir. Yapılan bu

referandum sonucu %51,9oy oranı ile Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması söz konusu olmuştur. Diğer taraftan, bu durumun aksine, İskoçya'nın büyük çoğunluğu kalma yönünde oy kullanmıştır (Aras ve Günar, 2018: 104).

2.5.1.2.7. Yasama Gücünün Tek Meclisli Parlamentoda Toplanması

Westminster Parlamentosu, daha önce de aktarıldığı gibi iki kanat üzerine kurulmuştur. Avam Kamarası, halk tarafından seçilen: Lordlar Kamarası ise soy esasına göre atanan üyelerden oluşmaktadır. Ama günlük gerçek hayat içerisinde geçen konuşmalarda parlamento sanki Avam Kamarası ile özdeşik bir yapıdadır. Bu açıdan söylenebilir ki, nerdeyse tek meclis oluşumu vardır. Lordlar Kamarası'nın yasaların yapılışı ve düzenlemesini geciktirebilme yetkisi dışında bütünüyle “yasama yetkisi” Avam Kamarası'na aittir. Bu bakımdan Westminster sisteminde yasama gücü, tek bir yasama meclisinde toplanmıştır (Kama, 2016: 168).

2.5.1.2.8. Anayasal Esneklik

İngiliz yargı sisteminde belirlenmiş ve döküman üzerinde yazılı olan bir anayasa yoktur. İdari kurumların oluşumu, sınırlılıkları, yetkileri, vatandaşların hakları gibi temel anayasal konuları içeren kurallar yazılı ve tek bir metinde toplanmamıştır. Bu konular, birden fazla kanun veya anayasal metinlerde (1215 Magna Carta, 1628 Petition of Rights, 1689 Bill of Rights gibi), genel hukuk kurallarında ve örf-adetlerin bünyesinde toplanmıştır. Yazısız olan bu anayasa, Westminster sistemi bakımından önemli bir konuma sahiptir ve esnek bir anayasadır. Şöyle ki anayasa, adeta bir yasanın değiştirilmesi gibi değiştirilebilmekte, normal çoğunluklar kâfi olmaktadır (Kama, 2016: 178).

2.5.1.2.9. Anayasa Yargısının Bulunmaması

Birleşik Krallık'a ait yazılı bir anayasa metninin olmaması durumunun meydana getirdiği diğer bir durumda mahkemelerin çıkan yasaların anayasaya uygunluğu durumunu denetleyememesidir. Parlamento kendisini yasalardan üstün görmemekle birlikte kendisini anayasaya bağlı hissetmektedir. Ama bu konuda yasal bir zorunluluğu yoktur. Hatta parlamento, anayasayı değiştirme ve yorumlama konusunda tek egemen otoritedir (Kama, 2016: 179).

Bu durumun en önemli istisnaları olarak ise Avrupa Birliği üyeliği ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne taraf olma dolayısıyla parlamentodan üstün bir egemenliğin tanınması durumunun karşımıza çıkması örnek verilebilir.

2.5.2. Amerika Birleşik Devletleri

Kristof Kolomb'un keşfiyle, ABD'ye ilk göçü gerçekleştirenler, din özgürlüklerini yaşama noktasında zulme uğrayan ve toprak ve din hürriyeti arayışında olan Avrupalılardır. Bu insanlar aynı zamanda sosyal ve ekonomik düzeni de iyi bilmeleri vesilesiyle göç ettikleri yerleşkelerde demokratik yönetimler için zemin hazırlamışlardır (Parlar ve Caner, 2005: 63).

ABD'de 1607 yılında Virginia eyaleti ilk koloni olarak kurulmuş, 1773 yılında ise koloniler İngiliz hâkimiyetini sorgulamaya başlamışlardır. ABD 1786'da 13 koloni tarafından ilan edilen anayasal cumhuriyet ile kurulmuştur. Bu sistemde bir federal devlet, 50 federe devlet vardır. Dış siyaset, savaş, barış, dış ticaret, ulusal ordu, federal devletin yetkisindedir. Eğitim, halk sağlığı, zabıta, gibi konular ise federe devletlerin yetkisindedir. Hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı sıfatı ile yürütme gücünün başında başkan vardır. Yardımcısı ile birlikte dört yılda bir iki kez seçilme hakkına sahiptir (Eroğul, 2012: 53).

Halk yapılan genel seçimlerde delegeleri, delegeler ise başkanı belirlemektedir. Temsilciler meclisinde iki partili bir sistem mevcuttur. Parti disiplini yoktur. Başkan yürütme organıyla eşittir, parlamento tarafından atanamaz ve düşürülemez. Yasama organı güçlü ve bağımsızdır.

2.5.2.1. Seçim Sistemi

Kongre iki meclislidir. 435 üyesi olan temsilciler meclisinde nüfusla orantılı bir temsil sistemi vardır. 50 federe devlette bu seçim iki yılda bir yapılmaktadır. Halk tarafından gizli oy açık tasnif ile tek isimli tek turlu basit çoğunluk sistemine göre yapılmaktadır. Temsilciler eyaletlerin nüfusları ile doğru orantılı olarak oluşturulmakta ve temsilci sayısı kadar seçim çevresine bölünmektedir. ABD seçim çevresinde ikamet edip, yedi yıldır ABD vatandaşlığı olan ve 25 yaşını dolduranlar temsilci adayı olabilmektedir(Arslan, 2013:181).

Senatoda ise eşit temsil sistemi göz önünde bulundurulmuştur. 50 eyaletten her birinin iki üyesi olup toplamda 100 üyelidir. Bu şekilde nüfus bakımından küçük olan eyaletlerde yasama organı içinde eşit olma hissiyatına sahip olmuştur. Senatörler 6 yıllığına seçilmektedirler. Senato'nun üçte biri için sonu çift sayıyla biten her iki yılda bir seçimler yapılmaktadır (Yayla, 2014: 93).

İki meclis içinde seçimler Kasım ayının birinci haftasında yapılır. Senatör adayları en az dokuz yıldır ABD’ de yaşıyor olmakta beraber ABD vatandaşı olmalıdır. Yaş sınırı en az 30 olur. İkamet ise yine temsilciler meclisinde olduğu gibi kendi seçim çevresinde yani aday olduğu eyalette olmalıdır. Başkanlık seçimleri dört yılda bir yapılmakta olup kasım ayının birinci haftası Salı günü olarak belirlenmiştir. Adayın 538 delegeden 270 delegenin oyunu olması gerekmektedir (Sağlam, 2013: 159).

Partiler ön seçimle başkan adayını, başkan adayı ise başkan yardımcısını belirleyerek seçime girer. Hedef en çok delegeyi çıkarmaktır. Zira son raddede delegeler basit çoğunlukla başkanı belirlemektedir.

2.5.3. Fransa

Ortaçağda Fransa’da kral, önceleri sadece din adamları ve soylulardan oluşan vasallarla toplantılar yapmış bu toplantılarda vasalların görüşlerini öğrenip onlardan yardım talep etmiştir. Daha sonra toplanan bu meclise kentli burjuvalar da dâhil edilmiş ve böylece Fransa’da Etats Generaux’nun ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. 1789 Devrimi’nden sonra 1791’de ilk yazılı Fransız Anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasaya göre ulusal egemenlik fiilen meclis ve kral arasında paylaştırılmıştır. Böylece Fransa Kralı meclisin hazırladığı yasaları uygulamış ve yönetme yetkilerini seçilmiş olan meclisle paylaşmak zorunda kalmıştır (Arslan, 2013: 224).

Demokrasinin beşiği olarak bilinen Fransa 1789’dan bu yana siyasal ve anayasal anlamda birçok değişikliğe şahitlik etmiştir. 1791’de ilk yazılı anayasa ile kral, yetkilerini meclisle paylaşmıştır. Bugün Fransa, yarı başkanlık sistemiyle yönetilmekte ve cumhurbaşkanı ve hükümet olarak iki yapı bir sisteme sahiptir. Ülkede 577 üyeli milli bir meclis ve 348 üyeli bir senato mevcuttur. Milli meclis üyeleri 5 yıllığına seçilir. Senato’yu milli meclis üyeleriyle 100 binden fazla nüfusa sahip belediye üyeleri 6 yıllığına seçer(Şaylan, 1981: 64).

Fransa’da başbakanı cumhurbaşkanı atar. Bu da yarı başkanlık sistemini parlamenter sistemden ayıran en önemli unsurdur. Kuşkusuz bu sistemde milli meclisin onay şartı da vardır.

2.5.3.1. Seçim Sistemi

Fransa’da seçmenler hem Cumhurbaşkanı’nı hem de meclis üyelerini seçmektedirler. Ülke iki turlu çoğunluk sisteminin beşiğidir. Uzun süredir aynı seçim sistemini uyguladığı için iki turlu çoğunluk sistemine Fransız Seçim Sistemi de

denilmektedir. Bu sistem Fransa’da hem başkanlık hem parlamento seçimlerinde kullanılmaktadır. Dördüncü Cumhuriyet döneminde her bir ilin bir seçim çevresi sayıldığı nispi temsil seçim sistemi denenmiş olsa da Beşinci Cumhuriyet’te Üçüncü Cumhuriyet’te olduğu gibi iki turlu çoğunluk sistemi kullanılmıştır (Eroğul, 2016: 211).

Fransa’da cumhurbaşkanı ve meclis temsilcileri halk tarafından iki turlu çoğunluk sistemi ile seçilir. Seçim bölgesi seçilecek temsilci sayısı ile eşittir. İlk turda seçilebilmenin şartı geçerli oyların mutlak çoğunluğuyla birlikte kayıtlı seçmenin en az dörtte birini almaya bağlıdır. İkinci tura kalmanın şartı minimum %12,5 oy almaktır. İkinci turda ise nispi çoğunluğa erişmek yeterlidir. Senato, belediye, yerel ve bölge meclis üyeleri tarafından altı yıllığına seçilir. Seçimler üç yılda bir yenilenir. En fazla iki senatör çıkaran seçim çevrelerinde ise tek turlu basit çoğunluk sistemi uygulanmaktadır (Yayla, 2014: 117).

Yürütmenin başı olan cumhurbaşkanı beş yıllığına ilk turda oyların mutlak çoğunluğunu almasıyla seçilir. İkinci tura kalınması durumunda en çok oyu alan iki aday kabul edilir. Cumhurbaşkanlarının seçilebilme sayısı en fazla iki dönemdir.

2.5.4. Almanya

Federalizm, Almanya Anayasasının 79. maddesinin 3. fıkrası gereği değiştirilememekte ve geçersiz kılınamamaktadır. Bu durumun sonucu olarak hali hazırda uygulanmakta olan Federal Almanya tipi Parlamenter Yönetim Sistemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Alman tarihi boyunca her eyaletin kendisini kendi alışkanlıkları doğrultusunda yönetme arzusu federatif sistemin oluşmasında etkili olmuştur. Alman federasyonu daha çok eyalet anlamı taşımakta ve 16 federe devletten oluşmaktadır. Federe devletlere Land denilmektedir (Arslan, 2013: 98-119).

Her federe devlet, kendi içinde özerk birer bağımsız ülkenin yönetimleri gibi çalışmaktadır. Kendi sınırları içinde güvenlik, içişleri, ekonomi, alt yapı yatırımları, kültür, eğitim, çevre gibi alanlarda tek yetkili konumdadırlar. Alman eyaletleri kendi anayasalarını ve yasal düzenlemelerini yapabilmektedirler. Federal yönetim ise dış politika, savunma, eyaletler üstü altyapı, federal vergi ve gümrük düzenlemeleri gibi konularda yetkilidir. 16 federe devletten oluşan Almanya, parlamenter sistem ile yönetilmektedir. Eyaletler kendi/anayasal/yasal düzenlemelerini yapabilme yetkilerine sahiptir. Dış politika, savunma gibi konularda yetki federal yönetimde olabilir. Bu sistemde başbakan başat faktördür. Cumhurbaşkanı ise sembolik bir makamdır (Arslan, 2013: 120-128).

Cumhurbaşkanı genişletilmiş meclis tarafından ilk iki turunda salt çoğunluk, üçüncü turunda ise basit çoğunluk aranan bir sistemle belirlenmektedir.

2.5.4.1. Almanya Seçim Sistemi

Alman seçim sisteminin tarihsel süreçten günümüze kadar gelen aşamalarına bakıldığında Almanya’da da demokratik meşruluğun sağlanmasında seçim sisteminin büyük rolü olduğu görülmektedir. Federal Almanya’da uygulamada olan seçim sistemi, özellikle Weimar Cumhuriyeti Dönemi’nde seçim sisteminden kaynaklanan parti parçalanmasının siyasal düzende yarattığı tahribat ve bunun acı sonuçlarından kaçınmak amacıyla tedrici olarak oluşturulmuş bir sistemdir. Nitekim bu seçim sistemi, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından 1949 yılında yapılan ilk seçimlerden itibaren pek çok kere değişerek günümüze ulaşmıştır (Bayraktarlı, 2017: 144)

Alman seçim sistemi, tüm siyasal akımların Federal Parlamentoda temsiline olanak sağlamak için siyasi partilerin aldığı oy oranını esas alarak parlamentoda sahip olmaları gereken sandalye sayısını yansıtmalarını demokratik gereklilik olarak öngörmüştür. Ancak siyasal sistem, parlamentonun çok parçalı siyasal yapısının hükümeti oluşturmayı zorlaştırmaması için %5’lik bir seçim barajı uygulanmasını da siyasal istikrarın sağlanması için kaçınılmaz bir uygulama olarak belirlemiştir. Alman seçim sistemi, nispi temsil sistemi temellerine dayanmaktadır. Bu seçim sistemi, nispi temsil sisteminin öngördüğü listeye sıkı bağlılığın, seçmen ile milletvekili arasında oluşturduğu ayrıştırıcı sınırın kaldırılmasına hizmet etmektedir. Ancak sistemin hedeflediği bu seçmen-milletvekili kaynaşması konusunda başarılı olup olmadığı bir başka sorun olarak araştırılması gereken bir alandır. Alman seçmen çoğu zaman birinci oyu ile şahıslardan çok kendi siyasi partisini tercih etmesine rağmen, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin seçim sistemi “kişiyeye oy” vermeyi de öngörmektedir. Bundan dolayıdır ki Alman seçim sistemini kişiselleştirilmiş nispi temsil sistemi olarak adlandırmak gerekir (Bayraktarlı, 2017: 149).

Dolayısıyla, her seçmenin iki oyu vardır. Seçmen, bunlardan birini kendi seçim çevresindeki çoğunluk sistemine göre seçilecek olan adaylardan birisi için diğerini ise büyük seçim çevresinde partilerin eyalet listelerindeki seçilecek aday için kullanmaktadır. Alman vatandaşları oylarını kullanırken birinci oy haklarını farklı bir partiye ait aday için, ikinci oy haklarını ise destekledikleri partinin sabit listesine göre verebilmektedirler. Almanya, doğrudan çoğunluk sistemine göre seçilecek 299 aday için 299 seçim bölgesine bölünmüştür. Her seçim çevresinden en çok oyu alan aday parlamentoya seçilmektedir. Bu adaylar yerel parti yöneticileri, yerel parti üyeleri, yerel Sivil Toplum Kuruluşları ve diğer yerel baskı grupları tarafından belirlenmektedir. Böylece parti merkezlerinin seçim çevreleri üzerinde olabilecek müdahaleleri sınırlandırılmaktadır (Arslan, 2013: 108).

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde tercih edilen seçim sisteminin doğal sonucu olarak tek partinin iktidara gelmesi imkânsızdır. Buna göre, koalisyon hükümetleri kaçınılmaz olduğundan daha seçim çalışmaları başlamadan siyasi partiler hangi parti ile seçim ittifakı yapacaklarını seçmenlerine duyurma ihtiyacı duymaktadırlar. Böylece siyasi partiler, seçmenin oy vereceği partinin hangi siyasi partiyle koalisyon hükümeti kurmayı düşündüğünü bilerek oy vermesini sağlamaktadır (Bayraktarlı, 2017: 150).

İki kamaralı bir meclis yapısı vardır. Bundestag yani ulusal meclis halkı, Bundesrat ise eyaletleri temsil etmektedir. Ülkede %5 seçim barajı uygulanmaktadır. Sistem nispi temsil ile tek isimli basit çoğunluk sisteminin karma bir şeklidir. Bundestag meclisi 598 temsilciden oluşmaktadır. Temsilcilerin yarısı nispi temsil yöntemi ile diğer yarısı ise tek turlu basit çoğunluk yöntemi ile belirlenmektedir. Eyaletler meclisindeki temsil ise nüfus yoğunluğuna göre belirlenmektedir. İki milyondan az nüfusa sahip eyaletlerin üç, iki milyon üzerinde nüfusa sahip eyaletlerin dört, nüfusu altı milyon üzerine çıkmış eyaletlerin beş, yedi milyondan daha çok nüfusa sahip eyaletlerin ise altı temsilci sayısı vardır (Arslan, 2013: 128).

Seçim yasası seçmene oyunu kullanmada iki yöntem öngörmüştür. Alman seçmen, seçim sandıklarına gidip oyunu bizzat kullanabilmesinin yanında, mektupla seçme hakkına da sahiptir. Seçmenler kural olarak oylarını bizzat sandık başına giderek oy pusulasını kendi elleriyle sandığa atmak suretiyle kullanmaktadırlar. Buna oy hakkının kişiselliği adı verilmektedir. Seçmen, birinci oyunu pusulada seçtiği kişinin önündeki yere çarpı işareti koyarak; ikinci oyunu, aynı pusula üzerinde yer alan parti listelerinden seçtiği partinin önündeki yere çarpı işareti koyarak kullanır. Seçim pusulasını katlayarak resmi zarfa koyar ve sandığa atar (Gözler, 2014: 308).

Alman seçim sistemi, genel olarak, seçime katılan parti veya bağımsız adayların aldıkları oy ile elde ettikleri siyasal güçleri oranında parlamentoda temsil edilmelerine olanak sağlayacak adalet ilkesine dayalı bir hesaplama sistemini tercih etmiştir. Federal Almanya'nın federal devlet sistemine de uygun düşen sandalyelerin siyasi partiler arasında dağıtımında tercih edilen sistem, adalet ilkesi ve yönetimde istikrar ilkelerinden birini tercih etmek yerine, nispi temsil sistemine dayalı bir sistemin uygulamasını yani bir sentez üzerinde karar kılmıştır (Bayraktarlı, 2017: 168).

Her ülke muhakkak ki kendine özgü bir seçim sistemi uygulamaktadır. Elbette ki hepsinin temelinde ya nispi temsil veya çoğunluk esasına dayalı bir seçim sistemi söz konusudur. Her sistemin ise kendine özgü kusurları vardır. Kusursuz bir sistem olmamakla birlikte önemli olan en az kusura sahip sistemi bulmaktır.

2.6. Türkiye’de Mevcut Seçim Sistemine Dönük Yürütülen Tartışmalar ve Öneriler

Türkiye’de seçim sistemi tartışmaları, aynı anayasa tartışmaları gibi, çok partili hayata geçildiği günden bugüne kadar siyaset gündeminin en üst sıralarında yer almıştır. Bu uzun dönem içinde seçim sisteminde yapılan iki temel değişikliğin, siyasal sürecin normal işleyişi sonucu değil, seçim sisteminin dışından gelen etkilerin, yani iki askerî müdahalenin sonucu olması dikkat çekicidir. 27 Mayıs darbesi sonucunda, listeli basit çoğunluk sisteminden nisbî temsil sistemine geçilmiş; 12 Eylül darbesi sonucunda ise, nisbî temsil muhafaza edilmiş ve %10’luk ülke barajının kabulüyle yine seçim sisteminde radikal bir değişikliğe gidilmiştir. Normal dönemlerde gerçekleştirilen seçim kanunu değişiklikleri, seçim sisteminin özünü etkilemeyen marjinal değişikliklerdir. Seçim çevrelerini büyütme suretiyle sistemin orantısızlığını azaltan 1995 değişikliği, bunun kısmî bir istisnası sayılabilir. Ancak, yine önemli bir değişiklik sayılabilecek olan, seçim çevresi barajının kaldırılmasının, yasama organının iradesiyle değil, Anayasa Mahkemesi’nin kararıyla gerçekleşmiş olduğunu da unutmamak gerekir(Kuzu, 1999: 288).

Yine bu döneme ilişkin ilginç olabilecek bir gözlem, yürürlükteki seçim sisteminden yarar sağlayan iktidar partilerinin, sistemde değişiklik önerilerine karşı, başarılı şekilde direnmiş olmalarıdır. Doğal görünmesi gereken bu eğilimin örneklerine aşağıda değineceğiz. Dönemin başka bir ilginç özelliği de, birçok seçimden hemen önce, seçim kanunlarının iktidar partisine veya partilerine ek avantajlar sağlayacak şekilde değiştirilmiş olmasıdır. Bunu önlemek amacıyla, 3.10.2001 tarihli Anayasa değişikliği ile Anayasa’nın 67’nci maddesine, “seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz” fıkrası eklenmiştir. Bununla birlikte bu hükmü de, Anayasa’ya geçici bir madde eklenmesiyle aşmanın yolu açılmıştır. Meselâ 27.12.2002 tarihinde 4777 Sayılı Kanun’la Anayasa’ya eklenen Geçici Madde 1’e göre, bu hüküm, “Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22. dönemi içinde yapılacak ilk ara seçimde uygulanmaz” şeklindedir. Aynı şekilde, 3.10.2001 tarihli Anayasa değişikliğine eklenen Geçici Madde A ile de, aynı değişiklikle 67’nci maddeye eklenen 67’nci maddenin son fıkrası hükmünün, bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak ilk genel seçimde (bu seçim, 2002 genel seçimleri olmaktadır) uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır (Özbudun, 1995: 527).

Nihayet, 2007 milletvekili seçiminden hemen önce yapılan ve bağımsız adayların birleşik oy pusulasında yer almasına ilişkin Milletvekili Seçimi Kanunu'ndaki değişiklik hükümlerinin, yapılacak ilk genel seçimde (2007 seçimleri) uygulanmaması da, 10.5.2007 tarihinde Anayasa'ya eklenen geçici 17'nci madde ile sağlanmıştır(Özbudun, 1995: 528).

2.6.1. Hikmet Sami Türk'ün "Türk Sistemi" Önerisi

Prof. Hikmet Sami Türk, ilk kez 1976 yılında ortaya attığı ve daha sonraları "Türk sistemi" olarak isimlendirilen formülünde D'Hondt sisteminin, büyük partileri biraz daha fazla faydalandırarak, diğer bir söylemle sistemin orantısızlığını yönetimde istikrar ilkesi lehinde bir oranda arttıracak biçimde değiştirilmesini önermiştir. Bilindiği gibi, klasik D'Hondt sisteminde partilerin bir seçim bölgesinde aldıkları oylar o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmekte, daha sonra bu sayılar partiler ve bağımsız adaylar arasında ayrıma gidilmeksizin büyükten küçüğe doğru sıralanmakta ve milletvekilleri bu sıraya göre tahsis edilmekteydi. D'Hondt sisteminin kendi içinde büyük partileri nispeten faydalandıran bir nitelik vardır. Bazı ülkelerde bu sistemi daha orantılı hale getirmek amacıyla, onun "Sainte- Lague" sistemi adı verilen versiyonu icra edilmektedir. Bu sistemde partilerin aldıkları oylar, sadece tek sayılı bölenlerle (1, 3, 5, 7... gibi) bölünmekte, bir sayıyı daha büyük bölenlerle böldüğümüz halde elde edilecek paylar daha küçük olacağı için, küçük partilerin bu payları elde etme imkânları artmaktadır (Türk, 1995:558).

Türk'ün önerisi ise, "Sainte-Lague" sisteminin tam tersine, D'Hondt sisteminin büyük partilere daha fazla avantaj tanınmasını sağlayacak şekilde değiştirilmesini içermektedir. Bunun bir yolu, partilerin aldıkları oyları 1,5 ile başlayan yarımşar aralıklı aritmetik dizi ile bölme formülüdür. "Burada bölenlerin arası daraltılmak ve başlangıçta da 1,5 gibi bir seçim eşiği yükseltmesi yapmak suretiyle büyük partiler için daha avantajlı bir sonuç elde edilmektedir." İkinci yol, partilerin aldıkları oyu bölmek yerine, aynı aritmetik dizile çarpma yöntemidir. "Çarpma formülü, seçim çevreleri genişlediği ölçüde büyük partilere daha çok prim veren, dolayısıyla aynı ölçüde küçük partiler aleyhine işleyen bir sistem olma eğilimindedir." Örneğin bu sistem uygulanmış olsaydı, bölme yöntemine göre AP'nin 1969 seçimlerindeki milletvekili sayısı 256 yerine 313, CHP'nin 1977 seçimlerindeki milletvekili sayısı 213 yerine 227, ANAP'ın 1983 seçimlerindeki milletvekili sayısı 212 yerine 236 olacaktı. Yönetimde istikrar ya da yönetilebilirlik ilkesine ağırlık verilmek istendiği takdirde, Türk'ün bu önerisi, nisbî temsil mantığına fazla

zarar vermeksizin bu amacı gerçekleştirebilecek bir formül gibi görünmektedir (Türk, 1995:562-563).

2.6.2. Seyfettin Gürsel'in Nisbî Takviyeli İki-Turlu Seçim Sistemi Önerisi

Seyfettin Gürsel, TÜSİAD için 1998 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında, nisbî takviyeli iki-turlu seçim sistemini savunmuştur. Buna göre 550 milletvekilinden 500'ü tek-isimli seçim çevrelerinden iki-turlu çoğunluk usulüyle, 50'si de ülke düzeyinde oluşturulan seçim çevresinden basit nisbî temsil yöntemiyle seçilecektir. İkinci tura, ya ilk turda en çok oy almış olan iki parti "iki-partili alması" veya o bölgede kayıtlı seçmen sayısının belli bir oranının üzerinde oy alan tüm partiler "çok-partili alması" katılabilirdi. Yazara göre, bu sistemde "merkeze yakın olan partilerin oldukça düşük oy oranlarında tek başlarına iktidara" gelmelerinin imkânı olduğu gibi, "merkez sağ, merkez sol ve merkez sağ-merkez sol koalisyonlar mevcut seçim sistemiyle kıyaslanmayacak ölçüde daha yüksek gerçekleşme şansına sahiptir." Gürsel, iki-turlu seçim sisteminin, "partileri merkeze yakın ya da toplumsal konsensüse yakın bir siyasal çizgi izlemeye teşvik konusunda çok güçlü bir mekanizmaya sahip olduğunu" ve "yönetimde istikrar arayışı bir yana, Türkiye'nin mevcut siyasal koşullarında, iki turlu seçim sisteminin bu özelliği ile toplumsal barışın, dolayısıyla demokrasinin, dolayısıyla da istikrarın önemli bir destekçisi olacağını ifade etmektedir (Gürsel, 1996: 16).

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, iki-turlu seçim savunusunun gerisindeki saiklerden biri de, özellikle o dönemde birçok çevre tarafından "sistem-karşıtı" olarak algılanan millî görüş partilerinin, parlamentodaki temsil gücünü azaltmaktır. Diğer taraftan Ersin Kalaycıoğlu'nun Çoğunlukçu Uzlaşî Önerisi de dikkat çekici bir öneridir. Bu öneri, ilk defa Murat Sertel tarafından 1994 yılında, Cumhurbaşkanlığı, TBMM Başkanlığı ve belediye başkanlığı gibi tek kişilik makamlar için ileri sürülmüş, 1995 yılında Sertel ve Kalaycıoğlu, çalışmayı, parlamento seçimlerine ilişkin olarak daha geniş kapsamlı bir rapor halinde yayınlamışlardır. "Çoğunlukçu uzlaşî" (majoritarian compromise) adı verilen bu sistemin temel ilkesi, seçmenlerin ilk tercihlerine ek olarak, ikinci, üçüncü vs. tercihlerini de belirtmeleri ve milletvekilliklerinin tahsisinde bu tercih sıralamalarının esas alınmasıdır (Gürsel, 1996: 19).

Bu sistem, hem dar bölge (tek-isimli seçim çevresi), hem liste usulüyle birlikte uygulanabilmektedir. Tek-isim usulüyle birlikte uygulandığında, eğer hiçbir aday birinci tercihlerin çoğunluğunu elde edememişse, bu çoğunluk elde edilene kadar, seçmenlerin ikinci, üçüncü, vd. tercihleri dikkate alınır. Sistem, liste usulü (geniş seçim çevreleri) ile

birlikte uygulandığı takdirde, yazarlara göre, dar çoğunlukçu uzlaşısı” ve “geniş çoğunlukçu uzlaşısı” olmak üzere iki yöntemden birinin kullanılması mümkündür. Yazarlar, dar çoğunlukçu uzlaşısı formülünün liste usulü ile birlikte uygulanmasının güç olabileceğini, ancak geniş çoğunlukçu uzlaşısı yönteminin uygulanmasının “pratikte nispeten sorunsuz olacağını” ifade etmektedirler. Burada seçim kotası (Droop kotası olarak) tespit edildikten sonra, önce seçmenlerin birinci tercihlerine bakılarak, her partiye bu kotayı kaç kere doldurmuşsa o kadar milletvekili verilecek: sandalyelerin geri kalanı da, ikinci, üçüncü, vd. derecedeki onay (tercih) sayılarına göre dağıtılacaktır (Gürsel, 1996: 20).

Bu sistem de, Gürsel’in önerisinde olduğu gibi, birinci tercih sayısı yüksek, fakat ikinci, üçüncü vs. tercih sayısı düşük, diğer bir deyişle seçmen çoğunluğunun hiç istemediği, muhtemelen sistem-karşıtı, partilerin parlamentodaki temsil gücünü sınırlandırma sonucunu doğuracaktır.

2.6.3. Özgürlük Araştırmaları Derneğinin Reform Önerileri

Özgürlük Araştırmaları Derneği olarak “Türkiye’de Yapısal Reformlar Projesi” kapsamında belirlenen reform alanlarından biri olan “Seçim Yasası” konusunda, Prof. Dr. Tanju Tosun tarafından hazırlanan “Türkiye’de Seçim Sistemleri: Sorunlar ve Reform Önerileri” başlıklı raporun basın açıklaması bölümünde yayınlanan bildiri şu şekilde özetlenebilir. Raporunda öncelikle seçim sistemleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmakta, ardından seçim sistemlerinin parti sistemlerine etkileri bağlamında akademik değerlendirmelere yer verilmektedir. Seçim sistemine ilişkin sorunlar ve bu kapsamdaki öneriler yönetebilirlik-istikrar paradoksu, hesap verme temelli sorunlar, kapsayıcılık sorunu ve şeffaflık temelli sorunlar başlıkları altında incelenmiştir. Seçim Yasası’yla ilgili sorunlar ve çözümleri şu şekilde maddeler halinde vermektedirler (Tosun, 2022: 38-44):

1. Türkiye’de yüzde 10’luk ülke barajı, temsilde adalet konusunda önemli bir sorundur. Orantılılığı artırmak için ulusal barajın düşürülmesi önemlidir. Her ne kadar %7 tartışmaları olsa da temsilde adaletin daha iyi tahsis edilmesi için önerilen oran yüzde 3’tür.

2. Partiler arasında uzlaşmanın kolaylaşması için ittifaklar teşvik edilmeli, ittifak-ıçi baraj uygulaması getirilmemelidir.

3. Kadınların adil temsili için fermuar sistemine geçilmeli, 18-30 yaş grubundaki gençler ve engelli bireyler için kota uygulanmalı ve belirlenen kotalara uymayan partilere yaptırımlar getirilmelidir.

4. Hükümeti hesap vermeye zorlamak için sözlü soru önergesi ve gensoru geri getirilmeli, meclis araştırması ve meclis soruşturması işlevsel kılınmalıdır.

5. İstikrarlı ve etkin hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmak için hükümet sisteminde kurucu güvenoyu, yapıcı güvenoyu gibi yasama etkinliğiyle ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.

6. Medyanın seçim kampanyası döneminde ve sonuçlar açıklanırken objektif yayın yapmasını sağlamaya yönelik kurul, kural ve yaptırımlar oluşturulmalıdır.

7. Siyasi partileri teşvik etmek için seçim yasasında yer alacak şekilde, partilere yapılacak yardımda ülke oy performansına göre aldıkları hazine yardımı dışında, seçim çevrelerindeki oy performanslarına göre de belirli oranda hazine desteği sağlanmalıdır.

8. YSK kararlarının yargı denetimine açık olmaması şeffaflık temelli sorunlar üretmektedir. Tüm seçim süreçleri uluslararası mevzuata uygun olarak yürütülmeli, seçim sürecinin gözetimi için çoğulcu yapıya sahip bir komisyon oluşturulmalıdır.

9. Seçim sistemi değişikliklerinin nitelikli çoğunlukla yapılması ve parlamentoda temsilcisi bulunmayan, fakat ülke genelinde örgütlenmesini tamamlamış partilerin parlamentoya gözlemci olarak katılmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılması önerilir.

2.6.4. İstanbul Politikalar Merkezinin Türkiye Demokrasisinin İşleyişine ve Siyasal Sistemine Yönelik Kanaatler Anketi

Ankete dayalı bu araştırma 1164 kişi üzerinde Türkiye'nin bütün bölgelerini kapsayacak bir biçimde 23-27 Aralık 2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Katılımcılar rastlantısal olarak seçilmiş ve cep telefonlarından ulaşılmıştır.

Siyasal parti sistemi üzerine çalışan araştırmacılar demokrasiye yönelik üç temel siyasi tutumun varlığından bahseder. Bu tutumlar (İPM, 2022: 18-19):

Birinci tutum: Toplumun farklı çıkarlara sahip olduğu ve bu çıkarların farklı gruplarca temsilinin meşru ve arzu edilir olduğunu düşünen çoğulcu demokrasi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım uzlaşmanın önemine dikkat çeker.

İkinci tutum: Toplumun uzman kişilerce yönetilmesi gerektiğini iddia eden ve siyasetin profesyonelleşmesine vurgu yapan elitist tutumdur.

Üçüncü tutum: Siyasetin kendisine yönelik bir öfkeyi siyasetin malzemesi haline getiren, toplumun birbiriyle uzlaşmaz bir biçimde halk ve elitler olarak ikiye bölündüğünü iddia eden, halkı genellikle tekil bir özne olarak kurgulayan ve o özneyi en iyi kendisinin temsil ettiğini düşünen popülist tutumdur.

Hem dünyada hem de Türkiye’de demokrasinin bu üçüncü türde algılanışı giderek daha egemen hale gelmektedir. Yunus Sözen’e göre popülist demokrasi anlayışı iktidardaki halk iradesini yansıtmaya adına, seçilmiş yöneticiler üzerindeki anayasal sınırların ortadan kaldırılmasını ve muhalefet özgürlüklerinin kısıtlanmasını meşru görür. Diğer bir deyişle, halkın iktidar iradesini yansıtmaya yönelik popülist iddia, seçilmiş yöneticileri yüceltme, güçlü yöneticiler ve zayıf vatandaşlar yetiştirme potansiyeli taşımaktadır. Popülist iktidarlar, seçimleri yücelttikleri ve yurttaşlarla yönetim arasında köprüler kuran liberal demokratik mekanizmaları baltaladıkları için, azınlık ve muhalefet hakları gibi liberal demokrasilerin temel özellikleri demokrasiyle uyumsuz tutumlara sahiptirler. Tam da bu durum demokrasi ve otoriterlik sınırını muğlaklaştırabilir, demokrasilerin otoriter yöntemleri kullanmasını meşrulaştırabilir ve otoriter yönetime geçişi kolaylaştırabilir. Bu araştırmanın bulguları da benzer bir eğilimin varlığına işaret etmektedir (İPM, 2020: 21).

Parti tercihinin göre siyasal sisteme yönelik ifadelerle katılma (%) oranlarını araştırma grubu şu biçimde vermiştir (İPM, 2022: 18).

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	HDP	Diğer	Kararsız
Türkiye’nin sorunlarını ancak seçimle iş başına gelmiş demokratik bir hükümet çözebilir.	72,2	72,6	88,0	89,0	90,3	69,2	56,1
Batı ülkelerindeki tüm demokratik kurallar, Türkiye’de de uygulanmalıdır.	31,0	26,7	74,1	72,7	70,0	57,8	31,4
Devletin güvenliği vatandaşların haklarından önce gelir.	64,9	67,2	19,4	28,2	33,5	41,3	45,0
Güçlü bir liderin işbaşında olması, demokrasiden daha önemlidir.	64,6	56,9	20,6	24,7	16,3	35,4	41,5
Türkiye’nin sorunlarını çözmek için kanun ve kuralların dışına çıkılabilir.	25,9	27,1	16,9	15,0	20,6	33,7	25,5
Türkiye’nin sorunlarını ancak askeri bir rejim çözebilir.	13,8	4,4	7,7	2,7	7,5	11,2	10,3

Demokratik işleyişe yönelik tutum ve algıların siyasi parti kimliğine göre nasıl değiştiğine bakmak ise bir kez daha bize Türkiye’de demokrasiye dair temel kutuplaşmanın siyasi parti kimliği üzerinden olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki verilerde Cumhur İttifakı’nın iki ana partisi olan AK Parti ve MHP seçmenleri devletin güvenliğine en fazla vurgu yapan, liderin önemine en fazla işaret eden, gerekirse sorunları çözmek için kuralların dışına çıkılabileceğini en yüksek oranda söyleyen gruptur. Hatta darbe karşıtlığı bu bloğun en önemli tutkalı olmuş olsa da örneklem içerisinde en fazla - sorunların çözümü için- askeri darbe olabilir diyen grup AK Parti seçmenidir (%13,8). Yine Türkiye’nin sorunlarını seçimle iş başına gelmiş bir hükümet çözebilir diyenler en çok CHP, İYİ Parti ve HDP seçmenleri arasındadır (İPM, 2022: 19).

Sonuç olarak araştırmayı değerlendiren uzmanlar araştırmanın sonuç bölümünde *“Bu araştırma kendisinden önce gelen araştırmaların bulgularına paralel bir şekilde duygusal/siyasal kutuplaşmanın temel tutumlar konusunda hala etkili olduğunu ortaya koymuştur. Parti kimliği üzerinden baktığımızda hemen bütün temel değerlerde, kurumlara ve devlete güven oranlarında ve de geleceğe yönelik kaygılarda ciddi bir farklılık göze çarpmaktadır. İktidar partilerine oy veren gruplar arasında kurumlara ve devlete olan güven çok daha yüksekken, muhalefet partilerine oy veren gruplar arasında özellikle devlete ve kurumlara olan güven son derece düşüktür. Kısaca söylemek gerekirse Türkiye’nin siyasi haritası temel demokratik değerler ve kurumlara güven açısından ikiye bölünmüş durumdadır”* demişlerdir (İPM, 2022: 21).

2.6.5. TÜSİAD’ın Seçim Sistemine İlişkin Değerlendirmeleri ve Beklentileri

Siyasal partiler düzeyinde ve akademik dünya içerisinde cereyan eden tartışmaların, kamuoyunda nasıl bir yankı bulduğu, elbette çok ilginç bir sorudur. Acaba genel kamuoyunun seçim sistemine ilişkin değerlendirmeleri ve beklentileri nelerdir? Bu konuda kapsamlı bir araştırma, TÜSİAD’ın sponsor ve Cenap Nuhurat’ın proje koordinatörlüğünde bir grup araştırmacı tarafından 2001 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın bazı önemli bulgularına göre, deneklerin %65’i, seçim sisteminin değiştirilmesinin demokratikleşme açısından önemli olduğu ve bu konunun tartışılmasında yarar bulunduğu kanısındadır. Seçmenlerin yürürlükteki seçim sistemine yönelik eleştirileri arasında, seçim çevreleri çok büyük olduğu için seçmenlerin oy verdiği partinin adaylarını tanımadığı (%86,5), seçmen beğenmese de partilerin aday gösterdiği kişilerin milletvekili seçilebilmesi (%84,8), küçük partilerin barajı aşamayacakları bilindiği için büyük partilerin küçük parti seçmenlerinin taleplerini ciddiye almadığı (%80,5), oy verdikleri partinin barajdan ötürü Meclis’e girememesinin seçimde sisteme karşı güvensizlik yarattığı (%79,8), bazı partilerin Meclis’te gerçek güçlerinin üzerinde milletvekilliği sahibi oldukları (%77,9) gibi hususlar vardır. Ayrıca deneklerin %71,9’u ise, koalisyonların başarılı olamayacağı kanaatindedir (TÜSİAD, 2001: 187).

Araştırmanın ilginç bulgularından biri de seçmenlerin “yönetimde istikrar” ilkesine “temsilde adalet”ten çok daha fazla önem veriyor olmasıdır. Deneklerin üçte ikisine (%66,6) göre bir seçim sisteminin öncelikli işlevi, seçimden sonra hükümetin kolayca kurulabilmesi ve uzun ömürlü olmasıdır. Benzer yönde olarak, deneklerin %55,2’si fazla siyasî partiye gerek olmadığı görüşündedir. %10 ülke barajı konusunda deneklerin %39,6’sı bunun uygun olduğu ve devam etmesi gerektiği, %24,7’si yükseltilmesi, %12,1’i

düşürülmesi, %24,1'i tamamen kaldırılması görüşündedir. Deneklerin %67,1'i ülke seçim çevresi milletvekilliğine karşıdır. Tek-isim (dar bölge) sistemine %43,0 taraftar, %52,1 ise aleyhtardır. İki-turlu seçim konusunda da kamuoyu, yaklaşık eşit şekilde bölünmüş görünmektedir. Deneklerin %51,0'ı bu sistemi uygun bulmakta, %45,0'ı uygun bulmamaktadır. Deneklerin birçok tercihlerinin birbirleriyle çelişik olması, bu konuda kamuoyu düzeyinde de bir zihin karışıklığının varlığı olarak yorumlanabilir (TÜSİAD, 2001: 188).

Türkiye’de parti ve seçim sistemlerinin aşağı yukarı 70 yıllık çok-partili hayat döneminde geçirdiği değişim ve dönüşümler hem Türkiye siyasetiyle ilgilenenlerin hem de karşılaştırmalı siyaset bilimi araştırmacısı olanların ilgi ve alakasını çekecek niteliklere sahiptir. Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi, parti sistemi ile toplumdaki sosyal ve siyasal alanda bölünme çizgileri arasındaki bağlantı, parti sisteminde görülen parçalanma ve kutuplaşma eğilimleri ve sonuçta parti sistemine etki eden en önemli parametrelerden biri olan seçim sistemi ile parti sistemi arasındaki bağlantı önemli bir husustur. Türkiye’deki mevcut ve yürürlükte olan seçim sistemi uygulamasının, 16 Nisan 2017 referandumu ile kabul edilen ve 9 Temmuz 2018 tarihi itibari ile de uygulamaya geçen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile uyumlu olmayışından dolayı yeni bir seçim sistemi modeline ihtiyaç olduğu söylenebilir (TÜSİAD, 2001: 189).

Seçim sistemlerinin siyasal iktidar üzerindeki etkisi önemli bir husustur. Bu açıdan dikkate alınıp bakıldığında her ülkenin kendisine en uygun olan seçim sistemini tercih etmesi bir zorunluluktur. Bu konudaki ihmaller ve eksiklikler siyasal krizlere sebebiyet verebilmektedir. “Yönetimde İstikrar” ve “Temsilde Adalet” ilkeleri temel alınarak uzlaşa kültürü ile birlikte en az kusuru olan seçim sistemini tercih edip benimsemek yararlı olabilir.

Temsil eşitsizliğindeki önemli kavram ve meselelerden birisi de seçim çevreleri ve ülke barajı ile ilgilidir. Türkiye demokrasisinin tek problemi seçim sistemi modeli kaynaklı değildir. Partiler yasası, hukuki metinler, bölgeler arasındaki (ekonomik, sosyal, coğrafi) dengesizlikler gibi birçok konudan bahsetmek mümkündür. Fakat gerek ülkenin gelişimi gerekse bölgesel gelişme (demokrasi ve ekonomik anlamda) için en önemli unsurlarından biri seçim sistemidir.

3. BÖLÜM: BÖLGE, BÖLGESEL DENGESİZLİK, BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

3.1. Bölge Kavramı ve Çeşitleri

Bölge kavramının etimolojik kökleri Latince “regio” yani çevre, alan anlamına gelmektedir. Genel olarak bölge; kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip yönetim birimidir (Arslan, 2010: 88)

3.1.1. Bölge Kavramı

Kavram olarak bölge tıpkı demokrasi kavramı gibi dünyada da ülkemizde de netlik kazanmış değildir. Planlama açısından bakıldığında kent, anakent/metropol ve geniş kırsal bölgeler boyutsal anlamda değişkenlik göstermektedir. Bazı bölgeler ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan bazı bölgeler ise işlevsel yönden bütünlük gösterebilmektedir (Kaypak, 2015: 37; Özkök, 2009: 17; Ersungur, 2016: 114).

Bölgeler ekonomik yapıları ve gelişme düzeylerine göre iki grup olarak sınıflandırılmaktadır.

3.1.2. Ekonomik Yapı Açısından Bölgeler

Ekonomik yapı açısından bölgeler üç sınıf olarak incelenmektedir.

1. Homojen bölge
2. Polarize bölge
3. Plan bölge(Özkök, 2009: 17)

3.1.2.1. Homojen Bölge

Temel olarak toplumsal ve ekonomik unsurları birbirine benzeyen gelişmişlik seviyesi eşit olan bölgelerdir (Özkök, 2009: 17).

3.1.2.2. Polarize Bölge

Bir bölgenin gelişme politikası hazırlanırken o bölgenin öbür bölgeler ile olan ilişkilerinin yoğunluğu da ölçü olarak alınmalıdır. Tüm yerleşim birimleri karşılıklı ilişkilidir (Ersungur, 2016: 114).

Bir yerleşim merkezi kendi büyüklüğünden daha küçük ve birden fazla yerleşim yerlerini etkisi altına alabiliyorsa bu yerleşim merkezi bir cazibe merkezi haline gelmiş,

kutuplaşmış ve kapsadığı bu alan ile polarize bölgeyi oluşturmuştur(Dinler, 2005: 76; Aydemir ve Karakoyun, 2011: 9).

3.1.2.3. Plan Bölge

Geliştirilen bölge planlarının uygulanıp icra edildiği alanlar plan bölgeyi oluşturur. Plan bölgeler oluşturulurken bölgelerin sayıları, sınırları ve genişlikleri göz önünde bulundurulur (Ersungur, 2016: 115).

3.1.3. Gelişme Düzeyine Göre Bölge Çeşitleri

3.1.3.1. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge: gelir seviyesi ve artış hızı yönünden ülke ortalamalarının üzerinde olan, nüfusu ele alındığında eğitimi, kültürü, sosyal güvence seviyesi ve sosyal alt yapı yatırımları yetecek düzeyde olan, üretime yönelik ekonomik yatırımları da barındıran alanları ifade etmektedir (Erkal, 1990: 21).

Gelişmiş bölgeler, yeterli altyapı yatırımlarına ve gelişmeye elverişli doğal çevreye sahip olur. Dışardan göç almakla birlikte gelir dağılımı düzenli, kalkınma hızları ise ülkenin kalkınma hızından daha yüksek seviyede olur. Yatırımlar da yüksek olup devamlı olarak artış kaydeder (Devrim,1983: 155).

3.1.3.2. Az Gelişmiş Bölge

Gelişme potansiyeli olmayan veya gelişme avantajları bulunmayan bölge “az gelişmiş bölge” olarak tanımlanır. Az gelişmiş bölgelerde ise gelir düzeyleri ve artış hızları, ülke ortalamalarının altında olur. Kişi başına düşen gelir dağılımında ciddi düzeyde dengesizlikler olup genel olarak tarıma dayalı iktisadi faaliyetler olur. Ülke ortalamasının üzerinde bir nüfus artış hızına sahiptir (Devrim,1983: 155).

3.1.3.3. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge

Bu bölgelerde, gelir düzeyi ülke ortalamasından düşük olmakla birlikte gelişme hızı ise bu ortalamanın üzerindedir. Bu tür bölgeler gelişme potansiyeline sahip fakat bu potansiyeli harekete geçiremeyen bölgelerdir. Kaynaklar yeterince değerlendirilememiş, özel veya kamu yatırımlarından da yeterince istifade edememiş bu sebeple az gelişmiş olmasına rağmen gelişmesini de sürdüren bölgelerdir (İldırar, 2004: 13).

3.1.3.4. Potansiyel Açısından Az Gelişmiş Bölge

Bu bölgeler, gelişme potansiyelini yitirmiş bölgelerdir. Bu tür bölgelerde, kişi başına düşen gelir düzeyleri zaman zaman ülke ortalamasının üstünde olabilir. Fakat gelişme ülke ortalamasından düşük olduğu için bu bölgelerin refah seviyelerindeki düşüş sebebinden dolayı az gelişmiş bölgeler kategorisine girerler veya girmeleri gerekir (İldırar, 2004: 13)

3.2. Bölgesel Gelişme

Ülkelerin kendi aralarında gelişmişlik yönünden farklar olduğu gibi, bir ülkenin bölgelerinin arasında da aynı şekilde farklar vardır.

Bu farklılıklar, eğitim, istihdam, tarım, turizm, sanayi, teknoloji, ulaşım ve iletişim sistemleri ve çevre politikalarıyla doğrudan ilgilidir. Bölgesel gelişme için kalkınma planlamaları ondan evvel de bölge planlamaları yapılmalıdır. Bölge planlamaları ile az gelişmiş bölgelerde ekstra yatırım teşvikleri, tarımsal kredi destekleri, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) gibi uygulamalar hayata geçirilerek bölgeler arası gelişmişlik farkları azaltılarak bölgesel gelişmenin sağlanmasına katkılar sunulur. Tüm bölgeler ile ilgili özgün stratejiler oluşturulması ve bölgesel rekabet gücünün arttırılmasına yönelik politikalar üretilmesi ile gelişmişlik farklarının azalmasında belirgin düzelmeler olacaktır. Bu politikaların uygulanma süreçlerinde yerel koşulları ve öncelikleri dikkate almak bölgesel gelişmeye ayrıca etki etmektedir (Ünsal ve Sülkü, 2020: 191).

3.3. Bölge Planlaması

Bölgesel program ve projelere zemin teşkil etmesi açısından bölge planlaması önemlidir. Bölge planlamaları kentsel büyümeyi kontrol altına alırken, gelişme yönünden geri kalmış alanları kalkındırmada etkin rol almaktadır. Bölge planlamaları, bölge insanlarını ve istediklerini dikkate alarak yapılan idari, ekonomik ve teknik çalışmaları içerir. Bölge planlaması, bir bölgenin sosyal, ekonomik ve fiziki açıdan diğer bölgelerle arasındaki farkın minimize edilmesini hedeflemektedir (Öztürk, 2001: 102).

Bölgedeki planlama yaklaşımı, bölgesel kalkınma kararlarının sürdürülebilir gelişme ilkeleri çerçevesinde belirlenerek uygulanmasına yönelik politika ve stratejileri oluşturmayı amaçlayan bir planlama yaklaşımıyla ele alınır. Bölge planının planlama yönteminin temeli “katılımcı stratejik planlama” olup, hedeflenen bölgenin kalkınması sürecinde temel alınan iki ilke; sosyo-ekonomik kalkınma ilkesi ve halkın katılımı ilkesidir. Halkın katılımcılığı; bireyler, gruplar, uzmanlar, kurumlar/kuruluşlar, özel sektör

kuruluşları ve STK'lar gibi paydaşların, bölgeyi etkilemesi muhtemel kararların alınması ve uygulanması süreçlerinde çeşitli düzeylerde yer alma durumlarını ifade etmektedir. Katılımcılığın amaçları genel olarak demokratik meşruluğu ve hesap verebilirliği güçlendirmek, aktif vatandaşlığı teşvik etmek, sosyal uyum ve sosyal adaleti arttırmak, sosyal sermaye ve sosyal ilişkileri geliştirmek, sahiplenme ve eşitlik duygusunu güçlendirmek, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere daha etkili hizmet sunmak olarak sıralanabilir (DPT, 2009: 29).

Küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin dünya ekonomik sistemine damgasını vurduğu 1980'lerden bu yana bölgesel kalkınma politikaları, sadece doğrudan devlet yardımlarına değil, aynı zamanda iş gücünün niteliği, yaşam kalitesi, yatırım iklimi gibi bölgenin niteliğini arttırıcı özelliklere ve içsel gelişmeye daha çok önem veren bir yapıya bürünmüştür. Geleneksel bölgesel kalkınma politikaları pazara, iş gücüne ve hammaddeye odaklanırken yeni bölgesel politikalar sosyal ilişkiler, normlar ve kurumlardan oluşan bir yapıyı da göz önüne almaktadır. Bölgelerin kendi iç dinamiklerine odaklanan, sosyal aktörlere kalkınma politikaları kapsamında daha çok yer veren ve çağdaş dünyanın gereklerine uyum sağlayarak gelişim gösteren yeni yaklaşımlar, günümüzdeki bölgesel kalkınma politikalarını şekillendirmektedir (Akpınar, 2012: 35-36).

Bölge gelişmesi veya bölgeler arasındaki dengesizliği minimize etmek için bölgesel kaynaklardan azami derecede istifade edilmeli ve kaynak israfının önüne geçilmelidir. Bölge planlaması bu açıdan çok önemli bir araçtır. Dünyadaki gelişmeler incelendiğinde küreselleşme ve yerelleşmeyle birlikte bölgeselleşme önemli kavramlar arasına girmiştir. Hem bölgesel kalkınma hem de ülke kalkınması için bölge planlamaları atılması gereken zaruri adımların başında gelmektedir (Öztürk, 2001: 104).

3.4. Bölge Planlarının Gerekliliği

Sanayileşme hareketiyle birlikte ekonomisi kalkınmakta olan ülkeler, çoğu zaman üretim kapasitesinin doğal kaynaklar üzerindeki dağılımını ve yatırım kararlarındaki belirleyici faktörleri piyasa güçlerine bırakmaktaydı. Ancak ülkeler arasında gözlenen aşırı farklılığın doğurduğu sosyo-ekonomik sorunlar, piyasa mekanizmasının üretim faktörleri dağılımını ülke düzeyinde yeterince sağlayamadığını ortaya çıkarmıştır. Kişisel yarar ile sosyal yararın çeliştiği noktalar, ciddi bir sorun teşkil etmiştir (Dinler, 2012: 1).

Bölge planları ülke genelinde sağlıklı ve dengeli bir kalkınma için vazgeçilmez araçlardır. Bölge planları, bir bölgenin sosyal ve ekonomik potansiyelini tespit etmekte, ülke kalkınma planları ile imar planları arasında bir köprü rolü üstlenmektedir. Bölge planı

sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyellerini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere yapılan planlardır. Bölge planları, temelde, kalkınmamış bölgeler arasında eşit dağılımı ile ulusal ve yerel planlar arasındaki kopukluğun giderilmesi amacıyla yapılır. Bölge planları ulusal plandaki makroekonomik kararlar ile yerel plandaki fiziki kararlar arasında bir bağ işlevi görmektedir (Öztürk, 2001: 111).

Geleneksel nitelikteki bölgesel kalkınma politikalarının araç olarak finansal teşvikler, altyapı yatırımları, devlet kontrolündeki sanayi tesisleri ve imalat sanayisini kullanmakla yetinmesi, bazı ekonomik açmazlara sebep olmuştur. Ülkeler, küreselleşme ve artan rekabet ortamında hızlı ekonomik değişimlerin neden olduğu baskı ve tehditlerle mücadele edebilmek ve bu süreçte ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmak amacıyla bölgesel kalkınma politikalarında yapısal dönüşüme gitmişlerdir (Akiş, 2011: 238).

Küresel eğilimler doğrultusunda belirgin olarak kendini gösteren yeni bölgeselcilik yaklaşımı sonrası bölge kavramının içeriğinde değişim yaşanmıştır. Sanayileşme düzeninde ulus devletin bir parçası olarak sınırları kesin olarak belirlenmiş, yan yana gelen mekânsal birimlerin bütünü olarak görülen bölge kavramı; sanayi ötesi düzende ilişki ağlarının ön plana çıktığı, mekânsal birlikteliğin önem kaybettiği ve sınırları değişkenlik gösteren birimler olarak dile getirilmeye başlanmıştır (İldırar, 2004: 9).

Bölgesel kalkınma ise, ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünüdür (Taşcı vd., 2011: 9).

Bölge planları, kıt olan ülke kaynaklarının doğru kullanılmasında, bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Küreselleşme süreci, bir yandan beraberinde yerelleşme ve bölgeselleşmeyi getirirken, diğer taraftan “sosyal devlet” kavramının aşınmasıyla birlikte, bölgeler arası ekonomik ve sosyal dengesizlikleri giderek artırmaktadır.

3.5. Bölgesel Dengesizlik Kavramı ve Çeşitleri

Bölgesel dengesizlik kavramı, bir ülkenin belli olan kendi bölgeleri arasında, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliklerinin sonucunda ortaya çıkan, farklı bölge insanların yaşam kalitesi ve faydalanabilecekleri olanaklar açısından birbirine denk olma durumunu engelleyen, bölgelerin sosyo-ekonomik bütünleşmesini erteleyerek ayrışmalara neden olabilen, ülke kalkınma süreçlerinin neticesi olarak varlığını gösterir. Gerek bölgelerin

sahip olduğu özellikler gerekse ülke içi dengesiz ekonomik yatırımlar, gelişmişlik düzeyi farklı, bir yönde zengin diğer yönde zayıf ekonomik şartlara sahip, düşük yaşam standartlarının ve gelirin görüldüğü bölgelerin varlığını göstermesine sebep olmaktadır. Bölgeler arası bu eşitsiz gelişme, bölgesel dengesizlik olarak isimlendirilmektedir (Çamur ve Gümüş, 2005:147).

Küreselleşen dünyada bölgesel kalkınma sorunu; bölgesel dengesizlikleri giderme uğraşından, bölgenin rekabetçiliğini arttırmaya yönelik bölgesel aktörlerin (yerel sanayinin, araştırma kuruluşlarının, Sivil Toplum Kuruluşlarının, yerel yönetimlerin vb.) başı çektiği yenilikçilik ve sürdürülebilir rekabetçilik temelli bir kalkınma sorununa dönüşmüştür. Özetle 1980'li yıllardan itibaren bölgelerin, dünya ekonomisinin motoru olduğuna yönelik inanç giderek güçlenmiştir. Dolayısıyla günümüzde bölgesel ölçek, ekonomik kalkınmayı teşvik etmede kullanılacak politika seçeneklerinin belirlenmesinde giderek daha fazla ilgi çeker hale gelmiştir (Bakır ve Tuncel, 2010a: 21).

Sanayi Devrimi'nden önceki süreçlerde devletlerin zengin devletler-fakir devletler veya hükmeden devletler-hükmedilen devletler diye ayrıldıkları gözlemlenmektedir. Sanayi Devrimi ile beraber farklı buluşlar gerçekleştiren ülkeler arasında kısa sürede önemli gelişmeler olmaya başlamıştır. Yaşanan bu süratli gelişmeler neticesinde zengin-fakir ülkeler kavramı yerini gelişmiş-azgelişmiş ülke kavramlarına bırakmıştır. Ülkeler arasında gelişmişlik farklarında önemli boyutlarda ortaya çıkaran Sanayi Devrimi olgusu, ülkeler içerisindeki bölgelerin de kendi aralarındaki farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Fakat bölgelerarası farklılıkların önemli derecede artması ve ülkelerin kalkınma politikalarında bölgelerarası dengesizlikleri giderici politikaları uygulamaya başlamaları 1929 Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına karşılık gelmektedir. 1929 Buhranından sonra dikkat çekmeye başlayan bölgesel dengesizlikler, ülkelerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak varlığını idame ettirmiştir. Tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğal ve toplumsal kaynakların mekân üzerindeki dağılım çizelgesinin bir göstergesi olan bölgesel dengesizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı görünümsergilemiştir (Öztürk, 2001: 19-23).

Buna göre, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi, aynı ülkenin bütün bölgelerine eşit düzeyde yansımamaktadır. Bölgesel dengesizlik, gelişmiş ülkelerde gelişmenin mekândaki eşit olmayan dağılımının neticesinde kapitalist düzenin kendi iç dinamiklerince belirlenir iken: gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik bağımlılık sebebi ile uluslararası sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda dış dinamiklerce belirlenmektedir(Göktürk, 2006: 23).

Bölgelerarası dengesizlik, bütün ülkeler için söz konusudur. Sanayi Devrimi ile başlayan ekonomik gelişme, bazı ülkeler ve bu ülkelerin bazı bölgelerinde kendini göstermiştir. Dolayısı ile bir ülkenin tüm bölgelerinde, aynı ölçüde gelişme meydana gelmemiştir. Başka bir ifade ile koşulları uygun olan bölgelerde ekonomik faaliyetler artarken, diğer bölgelerde bu artış görülmemiştir. Fakat bölgelerarasındaki farklılıkların yoğunluğu, gelişmiş ülkelere nispeten gelişmekte olan ülkelerde daha çoktur (Özdemir,1999: 121).

Gelişme potansiyelinden yoksun kalmış diğer bölgeler ise bir duraklama hatta gerileme evresine girmiştir. Aslında böyle bir evre, kaçınılmaz bir zorunluluk hatta ekonomik gelişmenin bir şartı olarak değerlendirilmelidir (Dinler, 1998: 118).

Bir ülkede ortaya çıkmış olan bölgelerarası dengesizliğin zaman içerisinde nasıl bir şekil aldığı sorusuna yönelik değişik görüşlerde bulunulmuştur (Keleş, 2006: 343).

Bir görüşe göre, bölgelerarası dengesizlik, büyüme evresinin bir gereği olarak değerlendirilir. Bu dengesizlik, büyümeyle paralel olarak kendi kendine azalma eğilimi gösterir. Çünkü ekonomik gelişme ile birlikte, bütün coğrafi bölgelere bundan bir pay düşer. Böylece gelişmiş bölgelerle azgelişmiş bölgeler arasındaki gelişme farkı kendiliğinden azalır (Keleş, 2006: 343).

Diğer bir görüş, bölgelerarası gelişme farklarının kendi haline bırakıldığı takdirde daha da artacağı şeklindedir. Galtung, Myrdal, Santos gibi düşünürlerin bu görüşlerine göre, burada merkezin çevreyi sömürmesi gerçeği vardır. Büyük kentlerle gelişmiş bölgeler, ülkenin sahip olduğu kaynakları kendi lehlerine kullanarak diğer bölgelerin gelişmesine engel olurlar. Bu görüşe göre, devlet müdahale etmediği müddetçe geri kalmış bölgelerin azgelişmişliği devam edecektir. Dolayısı ile devlet, üreteceği bir takım politikalar ile bu probleme müdahale etmelidir (Keleş, 2006: 344).

Bu mesele ile ilgili üçüncü bir görüşe göre ise, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler bakımından konuya ayrı ayrı perspektiflerden bakılır. Bu perspektife göre, bölgeler arasındaki farklılıklar, gelişmiş ülkelerde peyderpey azalma eğiliminde olacaktır. Azgelişmiş ülkelerde ise problemler varlığını göstermeyi sürdürecektir. J.Friedmann'ın Kutuplaşmış Gelişme Kuramı çalışması bu görüşe temel teşkil etmektedir (Keleş, 2006: 345).

Diğer taraftan bölgesel dengesizlikler; coğrafi, ekonomik ve sosyal açıdan olmak üzere üç grupta incelenebilir.

3.5.1. Coğrafi Dengesizlikler

Doğal kaynakların veya fiziki koşulların doğrudan neticesi olan dengesizlikler coğrafi dengesizlikler olarak isimlendirilir. Ülke kalkınmasına müspet ve menfi bir biçimde etki eden coğrafi faktörler, bölgesel gelişmeyi harekete geçiren başat kalkınma faktörleridir. Bunlara örnek olarak bölgenin konumu, iklim şartları, yeraltı ve yerüstündeki doğal kaynakların üretime elverişli olup olmaması gibi faktörler sayılabilir (Şen, 2004:7).

Doğal kaynaklar açısından değerlendirilecek olursa: tropikal bölgeler, ılıman bölgelere nispetle daha fakir bölgelerdir. Çünkü ılıman bölgelerde doğal kaynakların çeşit bakımından daha çok olması gelişme için daha elverişli bir durumu ihtiva eder. İklimler bakımından değerlendirilecek olursa: iklimlerin çalışma şartlarını etkilediği görülür. Fazla sıcak olan iklim şartları insanların çalışma olanaklarına engel olarak verimliliklerinin düşmesine sebep olur. Soğuk iklim şartları ise bunun tam tersine örnek teşkil eder. Ilıman iklimin ise en uygun şartlara sahip iklim biçimi olduğu söylenebilir (Dinler,1998: 170).

3.5.2. Ekonomik Dengesizlikler

Bu tür dengesizliklere sahip ülkelerde, aynı üretim faktörlerinin farklı pazarlarda sergilenmesi nedeniyle farklı bölgelerde değişik kazançlar elde edilir. İstihdamın tarım sektöründen, sanayi sektörüne kayması insanların kazançlarında farklılıklar oluşmasına sebep olur. Ülkelerin ekonomik göstergeleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özelliklerini belirler. İşletmeler kendilerine azami kâr ile asgari maliyet sağlayacak bölgeler üzerinde yatırım ve üretim yapmayı arzu ederler. Üretim faktörlerinin eşitsiz dağılımı veya bu faktörlerin farklı bölgelerdeki verimliliklerinin aynı olmaması, işletmelerin kuruluş yerlerini belirlemelerine etki eder (Şen, 2004: 7).

Daha net bir ifade ile bir bölgede üretim faktörlerinden birinin sınırlı olması veya olmaması verimli bir üretim için engel teşkil edebilir. Zira her bölgede eşit, kalite ve üretim miktarı bakımından aynı üretimin yapılması kolay değildir. Üretim faktörleri bazen birbirlerinin yerine ikame edilebildiğinden, o bölgede olmayan üretim faktörünün diğer bölgeden temin edilmesi mümkün olabilir. Fakat bunun da belli bir sınırı vardır. Bu sınıra varıldıkça üretim faktörlerinin maliyetleri artıp üretim imkânsız hale gelmeye başlar. Bu bölgelerde üretimlerini arzu ettikleri gibi icra edemeyen yatırımcılar, bölgeyi terk etmek durumunda kalırlar (Kulaksız, 2008: 25).

3.5.3. Sosyal Dengesizlikler

İnsanların davranış ve değer yargıları arasındaki farklılıkları içeren bir dengesizlik örneğidir. Sosyal ve kültürel etkinliklerin neticesinde meydana çıkmaktadırlar. Farklı bölgelerde yaşayan insanların faydalandıkları kamu hizmet ve harcamalarının miktarı ve kalitesi arasındaki farklılıklar, sosyal dengesizliklerin meydana çıkmasındaki diğer bir sebeptir. Tüm bu farklılıkların, çoğunlukla birbirleriyle bağlantısı vardır. Fakat sosyal dengesizliklerin en temelinde ekonomik nedenler yer almaktadır. Bu farklılıklar, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık hizmetleri için de söz konusudur. Coğrafi dengesizlikler nihayetinde insanların ellerinde olmadan oluşan dengesizliklerdir. Fakat ekonomik ve sosyal dengesizlikler ise insanların oluşturduğu veya onların sebep olduğu dengesizliklerdir (Erkal, 1990: 40).

Bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında hem sosyal hem de ekonomik nedenler masaya yatırılmaktadır. Sosyal boyutu olan dengesizliklerin giderilmesi, devletin desteği ve kamu ağırlığı olan hizmet ve harcamaları içerir. Ekonomik boyuta sahip dengesizlikler ise bölgenin gelişmesinin hızlandırılmasını kapsar (Abuşoğlu, 1989: 14).

3.6. Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Katkıları

Kalkınma ajansları temel olarak kamu kuruluşları, özel girişim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki korelasyonu/bağlaşımlığı geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamaya çalışırlar. Yerel potansiyeli harekete geçirip ulusal kalkınma plan ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla bağdaşan bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını minimize etmek amacı ile kurulan kurumlardır (Tamer, 2018: 8).

Kalkınma ajanslarının sahip olduğu özellikler sıralanacak olursa: düzenli mali kaynaklara sahip olmakla birlikte, yereldeki potansiyeli harekete geçirip ivme kazandıracak teknik ve idari donanımları olan, karar alma evrelerinin yerel olarak belirlendiği, yüksek teknik kapasiteye sahip özellikleri sayılabilir. Kalkınma ajansları, görev tanımlaması 5449 sayılı yasayla belirlenmiş ve özel hukuk hükümlerine tabi kılınmıştır. Merkezi ve mahalli idari birimlerin dışında kalmakla birlikte bölgesel olarak hizmet sunan, yerinden yönetilen, hızlı karar alıp icra edebilme yeteneği olan kurumlar arasındadır. Sahip olduğu yeterli bütçesi ile yereldeki potansiyeli harekete geçirecek çalışmalar yapmaktadır. Bu ajanslar, çalışmalarında yereldeki kurum ve kuruluşlar ile

koordineli bir şekilde hareket ederek, bölgesel kalkınmaya destek veren koordinatör kurum konumundadırlar (Dağdaş, 2010: 46).

Kalkınma ajansları tarafından verilen destekler ile ihracata yönelik olarak üretim ve pazarlama yeteneklerinin geliştirilmesi, AR-GE, inovasyon, kalite ve standarizasyon sahalarında işletme yeteneklerinin geliştirilmesi, bölge içinde az gelişmiş yörelerde üretim kapasitesi ve iş imkânı artırılması amaçlanmaktadır. Buradaki amaç aynı zamanda mal ve hizmet üretiminde ekonomik değer artışı sağlayacak odak alanlarda işletme niteliklerinin iyileştirilmesi ve kapasitenin artırılmasını sağlamaktır. Kalkınma ajansları her yıl belli aralıklarla bölgesel kalkınmaya destek olmak için bir takım destek programları ile çağrı yaparlar. Ajanslar yereldeki aktörler ve dinamikler arasında bir bağ kurup sinerji/birliktelik oluşturarak bütün kaynakları harekete geçirerek yerel/lokal ya da bölgesel kalkınma çabalarının etkilerini arttırmaya önemli ölçüde destek olmaktadır (Altınışık ve Peker, 2010: 147).

Bu bağlamda (İldırar, 2004: 119-124):

Kalkınma Ajansları, yerel aktörler ve dinamikler arasında sahip oldukları koordinasyon kabiliyeti ile önemli ölçüde işlevseldirler(İldırar, 2004: 119-120).

➤ Kalkınma ajansları, sahip oldukları kaynak ve teknik birikimleri ile kurum ve kuruluşları ve bölgesel paydaşları destekleyerek aralarındaki koordinasyonu sağlayacaklardır.

➤ Ajanslar ile devlet planlama teşkilatının genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgelerarası gelişmişlik farkları giderilecektir.

➤ Öngörülen bu kurumsal yapılanma ile birlikte, bölgesel gelişme alanında faaliyet gösteren merkezi düzeydeki kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon daha da hız kazanacağı gibi bu konudaki hizmet kapasite ve etkinlikleri de artmış olacaktır.

➤ Ajanslar, kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yüklenecekler ve özellikle program ve proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır.

Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesi ile AB katılım öncesi hibeleri ile desteklenen bölgesel programların yerelde bu birimler tarafından koordine edilmesi sağlanacaktır.

Kalkınma Ajansları, işletme niteliklerinin iyileştirilmesini ve kapasitelerinin arttırılmasını hedeflemektedir. Bu açıdan (İldırar, 2004: 121-122):

➤ Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.

➤ Ajanslar gelişen dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara yönlendirmede çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır.

➤ Ajanslar, sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerine kişi, kurum, kuruluş eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirmektedir.

➤ Ajansların asli fonksiyonlarından birisi olan izleme ve değerlendirme süreci etkin duruma getirilmiş olacaktır.

Kalkınma Ajansları, yerel kaynakları harekete geçirerek yerel ve bölgesel kalkınmaya önemli ölçüde destek olacaktır (İldırar, 2004: 123-124).

➤ Ajanslar, bölgesel nitelikli projelerin en uygun yer seçimine göre, ideal büyüklükte en uygun şartlarda ve nitelikte ve yeterli finansmanla gerçekleştirilmesi konusunda etkin rol oynayacaklardır.

➤ Kalkınma ajansları yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitelerini arttıracaktır.

➤ Ajanslar, küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken, diğer taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara taşıyacaktır.

➤ Ajansların kuruluşunu öngören mevcut tasarı, bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirmektedir.

➤ Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturulacaktır.

➤ Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek planların mekânsal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlayacaktır.

3.7. Bölgesel Kalkınmada Kamu Politikalarının Rolü

Her ülkede kendilerine has ekonomik yapıları, gelişme düzeyleri ve sistematığı bulunan bölgeler bulunmaktadır. Bölgeler arasında ekonomik, fiziki ve sosyal şartlar bakımından farklılaşmalar meydana gelmekte ve bölgelerarası gelişmişlik farkları ekonomilerin gelişmişlik ve kalkınma düzeylerini etkileyebilmektedir. Bölgesel kalkınma,

ülkenin çeşitli bölgelerinde ekonomik ve sosyal yapının iyileştirilerek kaynakların etkin dağılımına, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına ve bölgeler arasında refah seviyesinin artmasına imkân sağlamaktadır. Her ekonomi, bölgeleri arasındaki dinamikleri etkinleştirmek, bölgesel kalkınmasını sağlamak ve sürdürmek için kalkınma planlarından, kamu politikalarından ve bölgesel kalkınma ajanslarından yararlanmaktadır (Tekin, 2015: 2)

Kamu yatırımlarının bölgeler/ülkeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve iktisadi kalkınmadaki rolü konusu, 1950’lerde ilk dönem kalkınma iktisadından, günümüz yeni bölgesel kalkınma paradigmasına değin uzanan ve çeşitli kuramsal yenilenmeler, farklı yaklaşımlar, stratejiler, tartışmalar ve iniş çıkışlarla dolu çok zengin bir yol haritası izlemiştir. Tarihi süreç içinde bakıldığında, iktisadi faaliyetlerin belli mekânlarda yoğunlaşması ve buna bağlı olarak bölgeler ve ülkeler arası ekonomik gelişmişlik farklarının varlığı 1950’lerden çok öncelere uzanan eski bir olgudur. Söz konusu yoğunlaşmayı, çoğunlukla mekânsal olarak yerleşik bulunan belli olumlu faktörlerin/koşulların şekillendirdiğini görmekteyiz. Örneğin, eski zamanlarda iklim koşulları, doğal su yolları, düşmanlara karşı doğal savunma avantajları gibi faktörler ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasını belirlerken, modern zamanlarda bunların yerini hükümet politikaları, fiziki ve sosyal altyapı, enerji kaynaklarının varlığı ve beşerî sermaye gibi faktörler almaktadır. Bu olumlu faktörlere/koşullara sahip olan bölgeler zaman içinde ekonomik anlamda zenginleşip sanayileşirken, diğer bölgelerin çoğunlukla tarımsal bir ekonomik yapıyı sürdürüp görece geri kaldığı gözlenmektedir (Pirili, 2011: 312)

Bu nedenle az gelişmiş bölgelerin diğer bölgelerle arasında olan gelişmişlik farklarının azalması için kamu yatırımlarının arttırılmasına ihtiyaç vardır. Kamu harcamaları, yatırım teşvikleri ve bölge planlamalarının az gelişmiş bölgelerin lehine yapılması noktasında yerel dinamiklerin rolü önem arz etmektedir (Demirtaş ve Aksel, 2018: 173).

Bölgesel dengesizliklerin olduğu çok kültürlü toplumlarda devletin kamu harcamaları ve politikalarıyla fırsat ve gelir eşitliği sağlaması gerekmektedir. Bunun için kamunun, sivil toplumun ve yerel dinamiklerin işbirliğinin ve iletişiminin kuvvetli olması gerekir. Bölgesel gelişme, kalkınma hedefleri ve bölgesel politikalar doğrultusunda bölgeler ve şehirler temel alınarak uygulanan ülke kalkınma politikalarının bir parçasıdır. Bölgesel ve yerel düzeyde kamu kurumları, özel teşebbüsler ve sivil toplum kuruluşları karar almada etkin bir rol üstlenerek, bölgesel ve yerel kaynakları bölge kalkınması lehine harekete geçirirler. Bu planlamalar ve programlar ile ortak akıl hareketi yürütülerek,

bölgelerin rekabet güçlerinin arttırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmektedir (Demirtaş ve Aksel, 2018: 175).

Ekonomik ve sosyal kalkınma gerçek anlamda mahalli idarelerin aktif olması ve bölgesel kaynakların bölge insanlarının lehine harekete geçirilmesi ile olur. Bu cepheden bakıldığında yerel dinamiklerin ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme için itici bir güç unsuru olduğu görülür.

Seçim sistemleri ile yerel dinamiklerden biri olan milletvekillerinin coğrafi alanını daraltıp yetki ve sorumluluk çerçevesini yeniden tanımlanması yararlı bir tutum olacaktır. Bölgelerdeki coğrafi, sosyal ve ekonomik dengesizlikler için nasıl ki bölge planlamaları ile bölgesel kaynakların bölge insanlarının lehine harekete geçirilmesi önemli ise, milletvekillerinin de bir yerel dinamik unsuru olarak seçim bölgesinin daraltılarak daha etkin hale gelmesi ve “Bölgesel Organizasyon”da üstleneceği rolün önem kazanması da aynı ölçüde elzemdir.

4. BÖLÜM: TÜRKİYEYE DÖNÜK DAR BÖLGELİ SEÇİM SİSTEMİ MODELİ ÖNERİSİ

4.1. Dar Bölgeli Sistemi Modeli

Ülkemizde, seçim sistemi olarak %10 ülke barajlı D'Hondt sistemi uygulanmaktadır. Yönetimde istikrar ilkesini ön plana çıkarmak için düzenlenen bu sistem, temsilde adalet ilkesinin de arka planda kalmasına sebep olmuştur (Akgül, 2006:348).

Yönetimde istikrar denildiğinde, koalisyonların olmadığı, güçlü bir yönetimin dolayısıyla tek başına iktidarın etkin ve hızlı bir şekilde icraatlarını gerçekleştirdiği bir sistem akla gelmektedir. Sistem bu açıdan değerlendirildiğinde, 2002 senesine kadar genelde koalisyon hükümetleri ortaya çıkmış ve sistemin iddia ettiği politika yönünden başarılı olamadığı söylenebilir. Yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkelerinin birlikte temsil edilebildiği meclis yapısı temel hedef olmalıdır. İstikrarlı bir yönetim ve toplumun tüm kesimlerinin parlamento da temsil edildiği adaletli bir meclis yapısı, milli birlik ve beraberliğin daha sağlam bir yapıya kavuşması açısından yararlı olabilir (TÜSİAD, 1996: 94-95).

Temsilde adalet ilkesini etkileyen birçok etmenden söz etmek mümkündür. Seçim sistemleri, temsilcilerin dağılım yöntemi ile ilgili hesaplamalar ve baraj sisteminin uygulandığı yöntem sayılabilecek başlıca unsurlardandır. Seçim sistemi uygulamalarının en temel sorununun “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini aynı potada eritme olduğu söylenebilir. Çünkü bir ilkenin ön planda olduğu sistemde diğer ilke eksik kalmaktadır. Seçmen olarak her bireyin, eşit vatandaşlık haklarından yararlanması ve vatandaşlık hakkı olarak kullandığı oyun seçim barajı veya seçim sisteminden kaynaklı bir sebepten dolayı boşa gitmemesi elzemdir. Mevcut seçim sistemi, temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmayan birçok unsuru içermektedir. Sistem büyük partilerin lehine işlemekte, özellikle geniş seçim çevrelerinde büyük partilere ekstra birkaç temsilci kazandırmaktadır. Geniş seçim çevreleri seçmen ile temsilci arasında ciddi iletişim kopukluğuna sebep olmaktadır (Yıldız, 2018: 123)

Seçim bölgesindeki temsilci adayını tanıma fırsatı bulamayan bir kısım seçmen stratejik oy kullanma eğilimine yönelmektedir. Bu stratejik eğilim siyasal kutuplaşmaya ve seçmen iradesinin sandığa yansımamasına neden olmaktadır. Böyle bir tabloda temsilde adaletin sağlandığını söylemek güç olacaktır. Demokrasi en basit deyimle, yönetenlerin yönetilenler tarafından özgür ve serbest bir seçim yöntemiyle belirlenmesi sürecidir. Günümüzde ise milletin vekilleri, milletin tamamı tarafından değil, partiler tarafından

belirlenmektedir. Ünlü siyaset bilimci M. Duverger'nin geliştirdiği “paraşütçülük” kavramı burada söz konusu olmaktadır. Bu kavram ile seçim çevrelerinde hiç ter dökmeden, pek az gözükmek veya hiç gözükmeyerek seçilen temsilciler işaret edilmiştir. Duverger'ye göre geniş seçim çevrelerinde paraşütle aday belirleme yetkisi ön plana çıkmaktadır. Zira seçim bölgesi daraldıkça adayın seçmen tarafından tanınma ve birebir diyalog kurma isteği öne çıkmaktadır (Özbudun, 2011: 27).

Bu yöntemle ülke demokrasisini geleceğe taşımak güçleştiği gibi, seçmen-temsilci ilişkileri arasındaki kopukluk artmakta dolayısıyla bölgesel hizmetler de sekteye uğrayabilmektedir.

Türkiye’de, özetle, temsili demokrasinin önemli sorunlarından birisi budur. Seçmenle milletvekili arasındaki bağ geniş bölge nedeniyle oldukça zayıftır. Adayların kimliklerinin önemi en aza indirgenmiş, partilerin yönetim hiyerarşileri ise ön plana çıkmış durumdadır. Seçilen adayın görev itibarıyla seçmen tarafından denetlenmesi ve yönlendirilmesi olanağı çok fazla yoktur (Nacak, 2014: 197).

Geniş bölge sistemi, adayın/adayların belirlenmesinde parti yönetimini ve parti örgütünü belirleyici yaptığından Türkiye koşullarında genel olarak adayın niteliği konusu tartışma yaratabilmektedir. Buna karşılık dar bölge sisteminde adayın kişiliği, siyasal birikimi en önemlisi siyasal ahlakı seçmenin oy davranışında etkili olacağından aday belirlemede parti örgütü bir işlev görmeye devam etse bile adayın niteliğine daha fazla önem vermek zorunda kalacaktır. Bu özellik, doğal olarak yakın partiler arasındaki rekabeti adaylar düzeyinde de ortaya çıkarabilir (Çirkin, 2019: 23).

Özetle, yeni seçim sistemi:

- Çok sesli, çok partili siyasal yapımızı parlamentoya yansıtmalıdır. Farklı siyaset anlayışları, değişik sesler parlamentoda temsil edilmelidir.
- Yürütmede istikrar ve etkinliği gözetmelidir.
- Milletvekili kalitesini artırıcı ve seçmenin denetimini geliştirici olmalıdır.
- Bu kıstaslara ve önerilere en makul şekilde cevap verebilecek sistemin Dar Bölge Seçim Sistemi olduğu düşünülmektedir (Çirkin, 2019: 23).

4.1.1. Dar Bölge Basit Çoğunluk Sistemi

Seçim sistemlerinin en önemli faktörlerinden birisi de seçim bölgeleridir. Dar bölge basit çoğunluk sisteminde seçim bölgesi sayısı, ülkedeki milletvekili sayısı ne kadarsa aynı sayıdadır. Bu sistemde seçimlerde geçerli oyların basit çoğunluğunu alan aday seçimi kazanır (Çirkin, 2019: 25).

Türkiye’de dar bölge basit çoğunluk sisteminin uygulanması halinde, parlamentoda 600 temsilci sandalyesi olduğuna göre ülke genelinde 600 seçim bölgesinin oluşturulması gerekecektir. Tüm iller çıkardığı vekil adedince seçim bölgesine bölünecektir(Yıldız, 2018:119). Örneğin Osmaniye ili mevcut şartlarda dört vekil çıkardığından burası 4 seçim bölgesine bölünecek ve her bölgeden en yüksek oy alan partinin aday veya bağımsız aday seçilmiş olacaktır. Yine mevcut hali ile 15 vekil çıkaran bir il 15 seçim bölgesine bölünecek ve her bölgeden en yüksek oyu alan aday seçilmiş olacaktır.

Dar bölge basit çoğunluk sisteminin alternatif olarak ele alacağımız iki türlü sisteme kıyasla savunulan yönleri(Yıldız, 2018:120):

➤ Dar bölge basit çoğunluk sisteminde istikrar ve seçimlerin kolay sonuçlanması daha belirgin bir ihtimaldir.

➤ Dar bölge çoğunluk sisteminin seçmenlerin 2 tercihte bulunması şeklindeki uygulaması yani ilave oy sistemi (supplementary vote system) burada değerlendirilebilir. Bu sistem adayın tek turda seçilmesini sağlamak ve iki türlü sistemde de turlar arasında oluşabilecek manipülasyonları önlenmesi bakımından dar bölgenin avantajlarını taşımaktayken, adayın mutlak çoğunlukla seçilmesini sağlamak bağlamında da demokratikliği yönünden savunulabilir. Bu açıdan, tek isimli iki türlü çoğunluk sistemine göre dar bölge çoğunluk sisteminde mutlak çoğunluğun sağlanmasına imkân veren ilave oy usulü daha avantajlı görülebilir.

Bahs edilen bilgiler doğrultusunda “Dar Bölge Basit Çoğunluk Sistemi”nin olumlu yönleri şu şekilde belirtilebilir:

➤ Birincisi, her seçim bölgesinde her siyasi partinin bir aday olacağından, adaylar ile seçmen arasında yakın bir ilişki kurulabilir. Bu durum siyasi partilerin aday belirleme sürecinde seçmenin iradesini ön planda tutmalarına aracı olur.

➤ İkincisi, dar bölge basit çoğunluk sistemi temsilcinin şahsı ve seçmenin şahsının yakınlığı nedeni ile bölgesel menfaatlerin gözetilmesini ve meclisin sıkı bir denetimini sağlayabilir.

➤ Üçüncüsü, dar bölge basit çoğunluk sistemi istikrarlı bir yasama organı sağlayabilir.

Dar bölge basit çoğunluk sisteminin, siyasi partilerin parlamentoda temsilini mevcut seçim sistemindeki baraja göre daha ciddi oranda etkileyebileceği ileri sürülmektedir. Diğer yandan, Dar Bölge Basit Çoğunluk Sistemi barajsız olarak uygulanacağı için seçmen baraj kaygısı taşımadan istediği parti veya adaya yönelik olarak

oyunu verebilecektir. Bu duruma ek olarak, dar bölge sisteminde, her bölgeden aynı sayıda temsilci çıktığı için seçmenin oyunun temsilinde de bir eşitlik bulunmaktadır.

Bahsedilen bilgiler doğrultusunda “Dar Bölge Basit Çoğunluk Sistemi”ne yönelik eleştiriler:

1. Seçimin tek isimli olmasından dolayı adayın isminin partinin önüne geçmesi
2. Böylelikle parti disiplinini zayıflatması
3. Bu durumda parlamentoyu mahallî, etnik, dinî ve benzeri faktörlerin etkisi altına sokmasıdır.
4. Güçlü ve zengin bir adayın seçimlerde oy satın alma yoluna başvurması ihtimalidir.

İlk olarak aday isminin partinin önüne geçmesi aday belirleme süreci açısından bir olumsuzluk değil aksine demokratik bir süreç olarak değerlendirilebilir. Böylelikle parti liderinin veya başka etkenlerin tepeden aday belirleme konusu sınırlanmış olacaktır. Böylece, siyasi partiler aday belirlerken seçmenin beklentisini göz önüne alma yolunu seçerek seçmenin olumlu kanaate sahip olmasını sağlayarak oy verebileceği kimseleri belirlemesine yardımcı olacaktır.

Türkiye açısından adayların parti tarafından belirlenen seçmene dayatılması süreci de böylelikle olumlu bir dönüşüme uğrayabilir. Diğer taraftan, adayın isminin ön planda olmasının parti disiplinini azaltacağı da makul bir gerekçe olarak savunulamaz. Zira bir siyasi partinin kendi programı ile bütünü ile bağdaşmayan bir kişiyi aday olarak belirleyeceğinden bahsetmek güçtür. Buna rağmen sırf oy amacı ile gösterilmişse bile uyumsuzluk olması durumunda ya bu kişi görüşlerini parti ile uyumlulaştıracak veya istifa etmek zorunda kalacaktır. Yani demokratikliği yönüyle öne çıkan bu durumun parti disiplinini zayıflatması düşük bir ihtimaldir. Türkiye açısından bakıldığında bir kimse belirli bir bölgede önemli bir desteğe sahip olsa bile bağımsız aday olarak seçimlere girip kazanma ihtimali olmasına rağmen seçmenin tercihi genel olarak parti adaylarına yönelik olacaktır. Bunda her ne kadar parlamenter sistemin etkisi var olsa da bu etkinin cumhurbaşkanlığı sistemi sürecinde de devam edeceği öngörülebilir.

4.1.2. Dar Bölgeli İki Turlu Seçim Sistemi

Bu sistem, parlamentonun büyük kısmının iki turlu dar bölgede seçildiği, küçük kısmının ise ulusal düzeyde nisbî sistemle belirlendiği karma bir sistemdir. Bu sistem halen Fransa’da ve bazı ülkelerde uygulanmakta olan seçim sisteminin nisbî temsil sistemiyle takviye edilmiş bir biçimdir. Rusya ve İtalya seçim sistemlerinde bu şekilde bir karma

sistemi tercih etmişlerdir. Sistemin işleyişi şu şekildedir: Seçmen sayısı 500'e bölünerek birbirine yaklaşık olarak eşit seçmen sayısına sahip 500 bölge tespit edilir. Her bölgede 1.turda partiler birer adayla yarışa girerler. %50+1 oy ve fazlasını alan aday seçilir. Mutlak çoğunluğu hiçbir aday yakalayamamışsa, belli bir oranın üzerinde oy alan adaylar bir hafta sonra yapılan ikinci tura katılırlar. Bu son tura katılmaya hak kazanmak için gerekli oy oranı, ne ikinci turu anlamsız kılacak kadar düşük, ne de birinci turda seçmenin esas tercihini olumsuz etkileyecek yani seçmeni lehte oy kullanmaya teşvik edecek kadar yüksek olmalıdır. Bu oran konusunda "bilimsel" bir kıstas yoktur. Oranın tespitinde sistemi 30 yıldır uygulayan Fransa'nın tecrübelerinden yararlanılabilir. Bu ülkede halen ikinci tur barajı kayıtlı seçmen sayısının %12,5'i şeklindedir ve sistem gayet iyi işlemektedir (Gönenç, 2017: 2).

Demek ki ikinci tura birden fazla aday katılmaya hak kazanabilir. Ancak bu hepsinin katılacağı anlamına gelmez. Sistem ittifaklara hem açık hem de bu ittifakları teşvik ettiğinden, ittifak yapan partilerin adayları birbirleri lehine ikinci turdan çekilebilmektedirler. Seçime genelde 2 ya da 3 adayın katılması söz konusu olmaktadır. Son turda ise, mutlak çoğunluk aranmaz (aksi takdirde seçim sonuçlanmayabilir) ve en çok oy alan aday seçilir. Kalan 100 milletvekili ise ulusal listelerden partilerin aldıkları oy oranına göre nisbî sistemle birinci turda belirlenirler. Ulusal baraj olmadığı takdirde ülke çapında %2 oranında oy alan bir parti bir milletvekili ile parlamentoda temsil edilecektir: Baraj kendiliğinden %2'dir.

Nisbî temsilin sisteme eklenmesinin genel nedeni, İki Turlu Sistem'in temsilde adalet ilkesini kabul edilemez ölçüde çığneme riskidir. Nitekim ikinci turda partiler arası ittifaklara giremeyecek ölçüde özgün ya da radikal ideolojilere sahip partilerin aldıkları oy oranının çok altında temsil edilmeleri ya da hiç temsil edilmemeleri sonucuyla karşı karşıya kalılabilmektedir. Fransa'da bazı dönemlerde komünist parti 1'e 5 gibi, Ulusal Cephe (aşırı milliyetçi parti) Yeşiller ise hiç temsil edilmeme gibi bir adaletsizlikle karşı karşıya gelmişlerdir. Halen Fransa'da sistemin bu olumsuzluğunu gidermek için milletvekillerinin küçük bir kısmının nisbî temsil ile seçilmesi üzerinde durulmaktadır (Ustabulut, 2018: 349).

Nisbî temsil unsurunun eklenmesinin bir başka yararı da parlamentoda ve hükümette ihtiyaç duyulan "teknokrat" kadroların (parti yönetimlerinin belirleyeceği) seçilebilmesini sağlamaktır. Bu durum özellikli dar bölgede (tek aday) "paraşüt aday" olayının yerel parti örgütünün ve seçmenin göstereceği tepkilerden kaçınmak için gereklidir (Gürsel: 1998: 57).

Türkiye'nin özgün koşullarında parlamentonun bir bölümünün nisbî temsil ile belirlenmesinin bir başka yararına dikkat çekmek gerekir. Ülkemizde, özellikle yeni sistemin ilk uygulamasında, partilerin 2.turda uzlaşmaya yanaşmadığı, oyların ise bir parti üzerinde yoğunlaştığı (örneğin %40) bir durumla karşı karşıya kalınabilir. Böyle bir durumda hâkim parti parlamentoda anayasal çoğunluğu elde edebilir. Bunun için 600 seçim bölgesinin %66'sında seçimi kazanması yeterli olacaktır. Özellikle, hâkim parti merkez-sağ partiye ikinci turda kendisine nispeten yakın partilerin seçmenlerinin oylarını alması çok yüksek bir ihtimal olduğuna göre kritik oranı yakalaması hiç de zor olmayacaktır. Oysa 500 adet dar bölge ve 100 adaylık ulusal liste durumunda, hâkim partinin dar bölgelerde %66 oranında milletvekili kazansa bile toplam milletvekili sayısı 350'de kalacaktır. Görüldüğü gibi milletvekillerinin bir bölümünün nisbî temsille seçilmesi azınlık desteğine sahip bir hâkim partinin dar bölge nedeni ile aşırı temsil oranını törpülediğinden söz konusu risk tamamen ortadan kalkmasa da büyük ölçüde azalmış olacaktır (Gürsel: 1998: 57).

İki turlu dar bölge sistemi ile ilgili son kural baraj ile ilgilidir. Sistemde zaten seçim çevreleri düzeyinde yüksek bir efektif baraj söz konusudur. Dar bölgede iki turlu bir seçim sonucunda seçilen bir adayın, o bölge seçmenlerinin mutlak çoğunluğunun olmasa bile büyük çoğunluğunun desteğini aldığı açıktır. Bu destekle seçilen bir adayın, partisi ülke genelinde %5 barajını aşamadı diye milletvekili yapılmayıp yerine ikinci gelen adayın seçilmiş sayılması temsili demokrasinin temel ilkeleri ile çelişmektedir. Bu nedenle karma sistem uygulayan ülkelerde dar bölgeler için ya baraj yoktur ya da bir kaç milletvekili çıkarma koşuluna bağlanmıştır (Haytoğlu, 2017: 34).

4.2. Dar Bölge Seçim Sistemi

4.2.1. Dar Bölge Sistemi Avantajları ve Dezavantajları

Dar bölge seçim sistemi, temel anlamda ülkenin meclisindeki milletvekili sayısı kadar ülkenin bölgelere bölünmesi ve her bölgeden bir adayın seçilmesi temel esasına dayanır. Diğer seçim sistemi olan “Daraltılmış Bölge Seçim Sistemi” ile söylem açısından benzerlik gösterse de birbirine asla karıştırılmamalıdır.

Bu sistemde dar bölge (Single-member district) adı ile adlandırılan her seçim bölgesi için seçime giren her siyasi parti bir milletvekili adayı belirler. Milletvekili olarak seçilebilme koşullarını taşıyan herhangi bir siyasi partiye bağlı olmayan adaylarda belirlenen bu bölge için bağımsız milletvekili adayı olabilirler.

Milletvekilinin dar bölgeden seçilebilmesi çoğunluk ve mutlak çoğunluk esasına göre iki farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. Yapılan seçimde çoğunluk esasına göre her bölgeden en fazla oyu alan aday seçilmektedir. Adayın seçilebilmek için mutlak çoğunluk esasına göre yapılan seçimde ise ilk turda kullanılan oyların yarısından bir fazlasını alması gerekir. İlk turda yapılan seçimde mutlak çoğunluğa ulaşamayan her bölge için ikinci tur seçimleri yapılması gerekir. İkinci turda ise birinci turda en fazla oy almış olan iki aday arasında seçim yapılması gerekir. İkinci turda iki aday arasından en fazla oyu alan kişi seçilerek mecliste milletvekili olur (Sarıkoca, 2005: 58).

4.2.1.1. Dar Bölge Sisteminin Avantajları

Çoğunluk sistemine bağlı olan Dar Bölge Seçim Sistemi bir kişinin kazandığı bir sistem özelliği taşımaktadır. Bu özelliği açısından çoğulcu seçim sistemi ile karşılaştırıldığında kendine özgü avantaj ve dezavantajları oluşmaktadır (Yılmaz, 2020: 423-424):

- Seçmenler tarafından dar bölge sistemi daha kolay anlaşılır bir özelliktedir.
- Bölgelerdeki her seçmen kitlesi kendi seçimleri ile belirleyecekleri adayları yakından tanıma fırsatı bulmaktadırlar.
- Seçilecek olan adayların kendi bölgesine karşı daha doğrusu kendini seçecek kitle ile birebir ilişki içerisinde olduğu için seçmenlerini ve temsilcisi olacağı bölgeyi yakından tanıma fırsatı bulur.
- Belirlenen her bölgeden bir milletvekili çıkacağı için seçilen milletvekilinin bölgesine ve seçmenine karşı görev ve sorumluluğu artar.
- Belirlenen bu dar bölgede aday gösteren partiler temsilcisini belirlerken o bölgenin seçmenin oy vereceği kişileri belirleme konusunda daha titiz olurlar. Ve bölge insanının istek ve beklentileri bu temsilcinin seçilmesinde belirleyici en önemli etken olur.
- Belirlenen bu bölgedeki seçmenleri, dar bölge seçim sistemi mecliste güçlü olan iki parti arasında seçim yönlendirmesi yapmaktadır. Bu biçimde gelişen bir vekil seçimi ile mecliste tek parti iktidarı oluşurken bunun karşısında tek parti muhalefeti oluşur.
- Dar bölge seçim sisteminde her partinin tek adayı olacağından seçim süreci adaylar arasında proje geliştirme ve bunu savunma açısından güçlü bir rekabet anlayışı içerisinde gelişeceği için seçmen tarafından seçim süreci daha algılanabilir ve daha anlaşılabilir bir biçimde geçer. Bu da seçim sonunda tek milletvekili adaylarının seçilme şansını arttıracığından seçim süreci içerisinde adayların seçmen nezdinde proje geliştirme ve enerji açısından aynı performansı göstermesi beklenir.

Bu sistemin en önemli yanlarından bir tanesi de seçmen ile seçilen arasında daha sağlam ilişkiler kurulmasını teşvik etmesidir. Seçim çevreleri oldukça küçük olduğundan ve sadece bir temsilci seçileceğinden dolayı seçmenler oy verdikleri adayı daha iyi tanıyacak ve adayın liyakatini test etme imkânına sahip olacaktır. Bu durum partilerin aday gösterirken daha iyi tercihler yapmasını, yerel etkileri daha iyi ölçmesini ve seçim çevrelerinin itibar etmeyeceği kişileri aday yapmamasını sağlayacaktır (Terzi, 2013: 3)

Dar bölge seçim sistemi uygulanması ve anlaşılması en kolay olan seçim sistemidir. En çok oyu alan adayın seçimi kazanmasından dolayı sistem oldukça açıktır. Bu sistemde seçmenler oylarının boşa gitmemesi için seçilebilecek adaylara oy verdiklerinden sistem genelde iki partili bir meclis sistemi doğurmaktadır. Bu durum koalisyonların oluşumunda engelleyici bir rol oynayarak siyasal istikrarın oluşmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bu sistem mecliste güçlü bir muhalefet partisinin kurulmasına da imkân verir. Ayrıca, partileri geniş tabanlı olmaya ve ülke geneline dağılmaya teşvik eder. Bu sistem, aldığı oya göre büyük partilere daha yüksek temsil ihtimali sağlamasından dolayı, genellikle partinin birinin mecliste çoğunluğu elde edebilmesi söz konusu olabilmektedir. Çoğunluk sistemlerinde istikrar ilkesinin, temsilde adalet ilkesinin işlerlik kazandığı nispi temsil sistemlerine göre öncelik gösterdiğini belirtmek gerekir (Türk, 2006: 78)

4.2.1.2. Dar Bölge Sisteminin Dezavantajları

Dar bölge seçim sistemi sonucunda tek milletvekili seçilecektir. Bu durum bölgedeki diğer farklı siyasi görüşlere mensup seçmenlerin dünya görüşleri ve beklentilerinin mecliste yeteri kadar temsil edilmeme sonucunu doğuracaktır (Özbudun, 1995:537-539):

➤ Dar bölge seçim bölgeleri görünürde coğrafi bir bütünlük özelliği taşısa da belirlenen bu bölgelerde yaşayan seçmenlerin kaygı, beklenti ve hedefleri açısından aynı seçmenlerden oluşturulması zor bir durumdur.

➤ Dengeli temsiliyeti amaçlamadığından dolayı seçim sonrası oluşacak parlamentonun milletin iradesini ne ölçüde temsil ettiği tartışmalı olacaktır. Dar bölge seçim sistemi çoğunlukla en çok oy alan partiyi parlamentoda iktidar yapma özelliğinden dolayı muhalefette kalan partilere nazaran almış olduğu oydan daha fazla bir güç elde etmiş olacaktır.

➤ Dar bölge sistemi, seçim bölgesinde çıkar ilişkilerini yöneten grupların oluşmasını kolaylaştıracaktır.

➤ Dar bölge sistemi kadınların milletvekili olma şansını azaltabilecektir. Dolayısıyla, meclis daha çok erkek egemen temsilcilere açık olacaktır.

➤ Dar bölge seçim sistemi uygulanan ülkelerde seçimlere katılım oranının ortalama %10 daha az olduğu görülmüştür.

➤ Seçim bölgelerinin iktidardaki parti ya da ittifak partileri tarafından belirlenecek olması seçimin gerçekleşeceği bölgeler açısından diğer partiler tarafından kaygı verici bir durum ortaya çıkaracaktır.

➤ Dar bölge sisteminin belki de en çok tartışılan yönlerinden biri oransal temsiliyeti ihlal etme olasılığının yüksek oluşudur. Örnek olarak: tek turlu dar bölge sisteminin uygulandığı bir ülkedeki A, B, C, D ve E partilerinin tüm bölgelerde aldığı oy dağılımının sırasıyla %25, %20, %20, %20 ve %15 olduğu bir durumda, A partisinin %25 oy ile tüm bölgeleri kazanıp parlamentodaki bütün sandalyeleri alması söz konusu olabilmektedir.

4.2.1.3. Dünyada Dar Bölge Seçim Sistemi Uygulamalarının Sonuçları ve Değerlendirilmeleri

Orantısız temsiliyet seçim sonuçlarına dar bölge seçim uygulaması yapan dünya siyaset tarihinden de çeşitli örnekler verilebilir:

Avusturalya’da 1954 ve 1998 arası yapılan toplam 5 seçimde iktidar olan parti muhalefet olan partiden az bir farkla fazla oy alarak yönetim hakkı kazanmıştır. Kanada da İlerici Muhafazakâr Partisi 1993 yılında yapılan seçimlerde 2.000.000 oy almasına rağmen 2 milletvekili çıkarabilmiştir. Buna karşı ülke genelinde nerdeyse aldığı her 32.000 oy karşılığında bir milletvekili çıkarmıştır. Avusturalya’nın Kuzey Bölgesi’nde 1974 yılında yapılan seçimlerde Liberal Parti 13.690 oyla 17 milletvekili çıkarırken, 8.508 oy alan İşçi Partisi hiç milletvekili çıkaramamıştır (Aldemir Ve Hameş,2018: 111)

Kanada da 2004 yılında yapılan Federal Seçimlerde 500.000 oy ile Liberal Parti 22 milletvekili çıkarırken buna karşın Yeşiller Partisi ülke genelinde aynı sayıda oy almasına rağmen hiç milletvekili çıkaramamıştır. Kanada da 1984 yılında yapılan seçimde Muhafazakâr Parti oyların yarısını almasına rağmen meclisin genelinde %75 oranında milletvekili çıkarmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde 2016 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde seçmenlerin geneline oranla 65.800.000 oy alan Demokrat Parti’den başkan adayı Hillary Clinton, 63.000.000 oy almasına rağmen Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump’a göre daha az delege çıkardığı için sonuçta seçimi kaybetmiştir (Embel, 2016: 1323)

4.2.1.4. Dünyada Dar Bölge Seçim Sisteminin Uygulandığı Ülkeler

Dar bölge seçim sistemi beraberinde getirdiği dezavantajlarının çokluğu nedeni ile çağdaş dünyada pek az ülkede uygulanmaktadır. Amerika, Avusturalya, Hindistan, Kanada gibi birkaç ülke milletvekili genel seçimlerinde Dar Bölge Seçim Sistemi'ni uygulamaktadır. Bu sistem ilk önce Britanya İmparatorluğu'nda kullanılmıştır. Yeni Zelanda'da 1993 yılında yapılan seçimde çoğulcu seçim sistemine dönüş yaparak dar bölge seçim sistemini bırakmıştır. Amerika, Kanada, Avusturalya gibi ülkelerde bu seçim sistemi kullanılmaya devam etse de ülke içerisinde birçok siyasi aktivist ve sivil toplum örgütlerince çoğulcu seçim sistemine geçilmesi yönünde eylem ve etkinlik yapılmıştır (Embel, 2016: 1324).

SONUÇ

Şiddeti gün geçtikçe artan ve sorun oluşturmaya başlayan bölgesel dengesizlikler için politika önerileri her dönemde uygulanmıştır. Bu çalışmada dar bölgesel seçim sistemi ile bölge kalkınması üzerindeki etkileri arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca bölgesel kalkınma alanında yaşanan gelişmelerin politika ekseninde incelemesi hedeflenmiştir.

Türkiye’de 1950’lerden itibaren birçok seçim sistemi uygulanmıştır.1969’dan itibaren D’Hondt sistemi uygulanmaya başlanmış ve %10 barajının da ilave edilmesiyle mecliste temsil sorunu kendini hissettirmeye başlamıştır. Seçim sistemleri ile ilgili alternatifler arasından bir tercih yapılırken, her zaman kusurlu alternatifler arasından bir tercih yapıldığı söylenebilir. Dolayısıyla burada önemli husus kusuru en az olan sistemi tercih etmektir.

Temsildeki adaletsizliği önlemenin önde gelen koşulu, bölgeler arasındaki seçmen sayısı ve temsilci dağılımındaki eşitsizliği engellemektir. 87 seçim çevresine sahip olan ülkemizin tüm illerdeki nüfus yoğunluğu göz önüne alınarak adil bir seçim çevresi oluşturulabilir. Ülkemiz için demokrasi temelinde uygulanabilecek bir seçim sisteminde ülke barajı da olmamalıdır. Zira seçim barajı evvela temsilde adaletsizliğe yol açmaktadır.%10 barajının altında kalan partilerin aldıkları oy miktarı milyonlarca bile olsa yok sayılmakta ve o parti mecliste temsil imkânı bulamamaktadır. Meclise giremeyen bu partilerin aldıkları oylar ve çıkarabilecekleri temsilciler büyük partiler arasında pay edilmektedir.

Bu durumda bu partilerin seçmenleri siyaseten dışlanmakta ve dolaylı olarak yönetimde söz sahibi olma hakları ellerinden alınmaktadır. Bu durum ise menfi sonuçlar doğurabilmektedir. Diğer taraftan, seçmen davranışlarını etkileyen %10 barajı bireylerin hür iradelerini etkilediği söylenebilir. Desteklediği partisinin baraj altında kalma ihtimalini gören seçmen, ya parti görüşüne en yakın partiye oy vermekte ya da muhalif olduğu partinin yüksek oy almasına engel olmak için onun rakibine oy vermektedir. Bu durum kutuplaşmaya yol açtığı gibi demokrasi ile de bağdaşmamaktadır.

Adaletli temsilin olduğu bir meclis için seçmenin baraj kaygısı yaşamadan ve stratejik oy kullanmasına mahal vermeyen, arzu ettiği ve desteklediği partiye oy verebileceği en az kusura sahip bir seçim sisteminin demokratik bir toplum için yerinde bir uygulama olacağı söylenebilir. Bu minvalle seçim barajının söz konusu olmadığı iki türlü

dar bölge seçim sisteminin seçmen davranışları ve ülkenin seçim sistemi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Seçim çevrelerinin dar bölge modeline uygun bir şekilde belirlenmesi seçmen ile milletvekili arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirecek ve mezkûr sorunlara en az kusurla merhem olacaktır. Uzlaşma ve tartışma kültürünün kuvvetli olmayışı yönetimde istikrar ilkesine menfi olarak yansımaktadır. Milletvekillerinin genel merkezden direkt atanarak değil de halkın talebine göre belirlendiği bir sistemde vekillerin nitelikleri artacağından oyunu aldıkları bölgeler için güçlü temsilciler olacaklardır. Bu da demokrasi kültürünü daha güçlü kılacaktır.

Yaşanılan bu dönemde tabiri yerindeyse “mesafenin yok oluşu” ve “mekânsızlık” algıları ön plana çıkmış, teknolojik gelişmelerin ileri derecede artması siyasi, ticari ve akademik literatüre yansımıştır.

Kalkınmada inovasyonun ön plana çıkması ile inovasyon, girişimcilik, yönetim gibi söylemler ekonomik büyüme politikalarının ana hatlarını çizmede etkili olmaya başlamıştır. Mekân, mesafe, uzaklık gibi kavramların içeriği büyük oranda değişmektedir.

Bölgesel kalkınmanın yeni yorumunda yerel ilişkilerin ve bu ilişkilerin doğurduğu yeni varlıkların sürdürülebilir olması için yereldeki pozisyonlar ve birbirinden farklı olan birimler arasında kuvvetli bağlantılar kurulması gerekmektedir. Kurulacak olan bu yönetim ağı sayesinde bölgesel kalkınma sadece teorik olarak değil pratikte de beslenmiş olacaktır. Zira yerel dinamikler ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme için itici güç ve önemli bir unsurdur.

Bölgesel anlamda organize olmanın, ortaya yeni vizyonlar katarak, bölgede yönetim sağlama noktasında, bölgelerarası, ulusal ve uluslararası rekabette söz sahibi olma konusunda üstleneceği rol önem kazanmıştır. Çünkü kalkınma, büyük ölçüde, koordinasyon sağlama işidir.

Bölgesel kalkınma gündeminin iki ana ekseninde de güçlenme eğiliminde olduğu görülmektedir. Sosyo-politik ekseninde temsilci ile demokrasi konuları, sosyo-ekonomik ekseninde ise rekabetçilik bölgesel kalkınmanın temel sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, gelir dağılımı işsizlik, yoksulluk yerine inovasyon, rekabet gücü ve ileri teknoloji kalkınma gündeminin ilk sırasını almıştır.

Bu çalışmada milletvekillerinin dar bölge sistemi daha etkin bir şekilde çalışarak sosyo-ekonomik kalkınmaya katkılarının artacağı öngörülmektedir.

Yerel yönetimlerin kuvvetlendirilmesine paralel olarak, Dar Bölgeli Seçim Sistemi ihtiyaç duyulan bir uygulama olarak devreye girmektedir. Dar Bölgeli Seçim Sistemi'nin uygulanmasıyla birlikte:

- Bölge daralacak, dolayısıyla bölge milletvekilinin ilgilendiği yüzölçümü ve nüfus küçülmüş olacaktır.
- Temsilci / Milletvekili seçmen diyalogu artacaktır.
- Kendi gücüyle gelen milletvekili ülke merkezinde/parlamentoda güçlenecek ve sözü daha geçerli hale gelecektir.
- Bölge'de seçim dönemlerinde bir rekabet söz konusu olacak, seçim sonrası dönemde ise bu rekabet devam ederek daha çok proje üretimini beraberinde getirecektir.

Coğrafi alanı, yetki ve sorumluluk çevresi daralan, bölgesi yeniden tanımlanan ve seçmenlerin gücüyle gelip aynı zamanda seçmenin denetimine tabi olan vekil daha etkin olacaktır. Bunun sonucunda ise:

1. Vekiller kurum, kuruluş ve kalkınma ajanslarının sorunlarına ilişkin daha etkin yaklaşımlarda bulunabileceklerdir.
2. Yine vekiller, bölgeye gelecek yatırımlar için ve ayrıca bölgesel aktörlere yön gösterebilme açısından önemli bir güce sahip olabileceklerdir.
3. Bölge açısından yerel kaynakların harekete geçirilmesi ve bu kaynakların potansiyelinden azami ölçüde yararlanılması konusunda fırsatlar doğabilecektir.
4. Yerel aktörler arasında sinerji oluşumu ve iş ve düşünce birliği meydana gelebilecektir.

Sonuç itibarıyla, yenilikçi çevre, bölgesel ve yerel bazlı üretim yöntemi, kalkınmanın başat unsurları olarak ele alındığında, yerel aktörler ve dinamiklerin planlı hareket ederek organize olmalarının, bölgenin kalkınması açısından ihtiyaç duyulan belirli kaynakları oluşturması ve özgün çözüm yolları geliştirmesinin kaçınılmaz olacağı söylenebilir.

Yerel aktörler, dinamikler ve unsurlar arasında güçlü işbirliğinin oluşturulması, dış çevre ile yakın bağlantılar kurulup geliştirilmesi ve bu inovatif adımların istikrarlı bir şekilde işlemesi bölgesel ve yerel bir aktör olarak etkin ve güçlü bir milletvekili sayesinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, Ö. ve Özer, İ. (1989) Kalkınmada Öncelikli Yörelere Ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model. TOBB Yayınları, Yayınevi No: Genel 105, Ar-ge 39, Nisan-Ankara.

Ağaoğulları, M. A.: Akal, C. B.: Köker, L. (1994) Kral Devlet Ya Da Ölümlü Tanrı, İmge Kitabevi Yay. Ankara.

Akgül, M.A. (2006) “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri Genç Parti Ülkemizde Kullanılan Seçim Sistemleri Ve Sonuçları”. Anayasa Yargısı. Sayı: 23. ss. 346-349.

Akiş, E. (2011). Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkınma yaklaşımındaki gelişmeler ve bölgesel kalkınma ajansları. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi, (44), ss.237-256.

Akpınar, R. (2012). Türkiye’de değişen bölgesel kalkınma politikaları. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, (6), ss.29-46.

Akşin, S. (2002) Siyasal Tarih (1950-1960). (Ed: S. Akşin). Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul: Cem Yayınevi.

Aldemir, C. ve Hameş, Ö. (2018) Katılımcı Yönetim ve Avustralya Seçim Sistemi, Cilt-20, Sayı-1, ss. 99-116

Aliefendioğlu, Y. (2005) “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s. 60, Eylül/Ekim

Alkan, M. Ö. (1999) Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi. Görüş Dergisi, 48.

Andrew H. (2013) Siyasi İdeolojiler, Çevirenler: Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan, Liberte Yayınları, Ankara.

Aras, İ. ve Günar, A. (2018) “Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci Ve Sonuçları” Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, ss.21

Araslı, O. (1977) Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Getirdikleri, Ankara.

Armağan, S. (1975) Memleketimizde Anayasa, Seçimler Ve Anayasa Mahkemesi, İstanbul: İÜHF Yayınları.

Armaoğlu, F. (1953) Seçim Sistemleri. Ankara: AÜSBF Yayınları.

Arslan, R. (2009) Kuvvetler Ayrılığı Teorisi Ve Uygulamalı Örnekleri (İngiltere, Almanya, ABD Ve İsviçre). Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.

- Arsel, İ. (1964) Anayasa Hukuku-Demokrasi, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- Arslan, E. (2010) “Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları”, Kamu-İş Dergisi; C:11, S:3, s.88.
- Atar, Y. (1990) Türkiye’de Seçim Sistemlerin Gelişimi Ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Aydemir, C. ve Karakoyun, İ. (2011) Yeni Bölgesel Kalkınma Ajansları Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği, Ekin Yay., Bursa.
- Aydemir, C. ve Karakoyun, İ. (2013) Türk Anayasa Hukuku. 8. Baskı. Konya: Mimoza Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2015) “Seçim Sistemlerinin Siyasal Sonuçları” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,
- Aydoğdu, Y. (2015). Seçim Sistemleri Ve Türkiye. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aydın, N. (2015) Türk Seçim Hukuku’nda Seçimlerin Denetimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, ss. 510
- Aydoğan Ü. B. (2019) Türkiye’nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(2), ss.321-328
- Bağce, H. E. (2004) Türk Siyasal Literatürü Üzerine Kısa Notlar. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2004, Ss.225-266
- Bakır, H. ve Tuncel, C. O. (2010a). Yenilik temelli bir bölgesel gelişme sürecinde kalkınma ajanslarının yeri. İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(4), ss.19-41.
- Balcı, A. (2018) Parlamenter Sistem İle Başkanlık Sisteminin Karşılaştırılması Ve Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İmkânları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ss.171
- Bayraktarlı, İ. Y. (2017) Federal Almanya Cumhuriyeti Seçim Sistemi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19/1 (2017) 143-170
- Boyunsuz, Ş. Ö. (2014) Başkanlı Parlamenter Sistem-Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği, XII Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Bulut, S. (2009) Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, ss.21
- Bulut, N. (2010) “Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XIV: ss.1-18

Caniklioğlu, M. (1999) “Seçim Sistemlerinin Siyasi İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü”, Anayasa Yargısı Dergisi, Ankara, Cilt:16, s. 17-44

Cevizci, A. (2013) On Yedinci Yüzyıl Felsefesi, Say Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.

Çınar, Y. Ve Göksel, T.(2019) Türkiye’de Yeni Seçim Ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler Ve Politika Önerileri, Tepav Yayınları No: 81, Ss.165

Çağlar, B. (1990). “Anayasa Mahkemesi Kararlarında “Demokrasi”. Anayasa Yargısı Dergisi, (7), Ss. 51-127.

..... Anayasa Yargısının Güncelliği: “Yargıçlar Zamanı”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi. <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6341/bcaglar.pdf> adresinden Erişim Tar.: 02.01.2022

Çağlar, N. (2008) Postmodern Anlayışta Siyaset Ve Kimlik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.13, S.3 s.369-386.

Çamur, C. K. ve Özge G. (2005) “İstatistiki Bölge Birimleri-NUTS Sistemi, Bölgesel Kalkınma Ajansı Nedir Ne Değildir? Der. Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara.

Çavdar, T. (2004). Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995). Ankara: İmge Kitabevi.

Çirkin, F. (2019) Temsilde Adalet Ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Seçim Sistemleri, Hükümet Biçimleri Ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasal Düzeni, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul. Ss.334

Çınar, Y. ve Göksel, T. (2019) Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Önerileri, TEPAV Yayınları No: 81, ss. 165

Çolak, Çağrı D. “Seçim İttifakı Sisteminin 2018 Milletvekili Genel Seçimine Etkileri” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi Ağustos 2020, C. 15, S. 2, ss.719-742.

Dağ, M. ve Irk, O. (2012) “Türkiye’de Ve İngiltere’de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı”, Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, No 2, ss.9

Daver, B. (1968). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara: AÜSBF Yayınları.

Demirtaş, G. : Aksel E. (2018), “Bölgesel Kalkınmada Kamunun Rolü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz”, Sosyoekonomi, Vol. 26(37), 171-184

Dinler, Z. (2012). “Bölgesel İktisat: Genel Olarak ve Türkiye’de Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarının Ortaya Çıkışı ve Azaltılmasına Yönelik Politikalar”, Bursa: Ekin Yayınevi.

Durgun, G. B. (2012) “Büyük Britanya Ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı”, Çağdaş Siyasal Sistemler, (Ed: Burhan Aykaç-Şenol Durgun), Ankara: Binyıl Yayınevi, ss.15-68.

Duverger, Maurice (1993) Siyasi Partiler, 4. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi, çev. Özbudun, Ergun.

Duverger, Maurice (1977) Batı’nın İki Yüzü, 1. Baskı, Ankara, Doğan Yayınevi, çev. Eroğul, Cem. Sağlam, Fazıl.

Doehring, K. (2002) Genel Devlet Kuramı, çev. Ahmet Mumcu, İnkılap Yayıncılık, Ankara,

DPT Devlet Planlama Teşkilatı (2009), İpek Yolu Kalkınma Ajansı, TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) Bölge Planı 2010-2013, ss.237

Ekmen, S. E. ve Fırat, M. S. (2017) Seçim Sistemlerinin Hükümetlere Etkisi, Kırıkkale Üniversitesi Dergisi, Temmuz, Cilt: 7, Sayı: 2, ss.460-474

Embel, E. (2016) Kronik ABD Başkanlık Seçimleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. ss. 1317-1323

Erdinç, T. (1974) “Jean-Jacques Rousseau, Görüşleri ve Demokratik Sistem Üzerindeki Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 40, Sayı 1 – 4, İstanbul,

Eşki, H. (2009)“Düzenleyici Kurumlara İngiltere Örneği Üzerinden Bakmak”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 72.

Erkal E. M. (1990) İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Ankara: Semih ofset.

Ersungur, M. (2016) Bölgesel İktisat Teori, Politika ve Uygulama, Ankara: İmaj Yayınevi.

Ertaş, T. (2020) Parlamentoların Anası Westminster Parlamentosu: Tarihsel-Kuramsal Kökenler, Kurumsal Yapı Ve Kanun Yapım Süreci. YÜHFD, C.XVII, s.447-499.

Eroğul, Cem. (2006). Çağdaş Devlet Düzenleri, İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Eroğul, Cem. (2015). Siyasal Katılma, Siyaset Bilimi. (Ed: G. Atılgan, A. Aytekin). İstanbul: Yordam Kitap.

Erdoğan, M. (2011) Anayasa Hukuku, Orion Kitabevi, 6. B., Ankara,

Esen, S. (2016) Parlamenter Rejimler, Türkiye'nin Anayasa Gündemi (27 Uzman, 66 Soruyuñıt). (Ed: İ. Ö. Kaboğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gemalmaz, M. S. (1997) Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yayınları, İstanbul,

Göktürk, E. D. (2006) Düñden Yarına Yurttaşlık, 21. Yüzyılda Yurttaşlık, Ulusal Devlet ve Küreselleşme, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Göze, A. (2005) Siyasal Düşüñceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul,.

Gözler, K. (2004). Türk Anayasa Hukuku Dersleri. Bursa: Ekin Yayınları.

Gözler, K. (2011). Anayasa Hukukunun Genel Teorisi. Bursa: Ekin Yayınları.

Gözler, K.(2018) “Anayasa Hukukuna Giriş” Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku Güncellenmiş ve Genişletilmiş Yirmiyedinci Baskı. Bursa. Ekin Basım Yayın Dağıtım, ss.72

Göztepe, E. (2011) Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışına Karşı Çoğulcu Demokrasi Modelleri Normatif Düzenleme Olanakları Ve Bunun Sınırlılığını Üzerine Bazı Düşüñceler. Kamu Hukukçuları Platformu-Çoğulcu Demokrasi-Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi Ve İnsan Hakları Toplantısı. Ankara-Türkiye Barolar Birliği Yayını,

Gözübüyük, A. Ş. (2000) Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi Yay., 9. Baskı, Ankara, Eylül

Gültekin, İ. (2006) Temsilde Adalet İlkesi Bakımından Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Gürbüz, Ö. (1977) “Dünyada Ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri Veideal Seçim Sistemi İçin Öneriler”.Ankara Barosu Dergisi. s.1. Ankara.

Güneş, T. (1956) Parlamenter Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi, İÜHF Yayını, İstanbul.

Gürsel, S. (2013) “Türkiye İçin Yeni Seçim Sistemi Önerisi: Temsil, Meşruiyet Ve Koalisyon Sorunları Işığında Alternatif Seçim Sistemlerinin Analizi” başlığı ile yayınlanmıştır. Adres: <http://hdl.handle.net/123456789/637>

Gürsel, S. (1998) Siyasal istikrar Ve iki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli, Türk Sanayicileri Ve İşadamları Derneği Yayınları, ss.138

Gürsel, S. (1993) Gürsel, Seyfettin, (1993), Dar Bölge Seçim Sistemi, Türkiye Günlüğü, Sayı:23, s.47

Hamdemir, B.: Çelik, A. (2018) Türkiye’de Parti Sistemleri, Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 67 (4): 697-733

Hakyemez, Y. Ş. (2004) Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Haytoğlu M. (2017) Karşılaştırmalı Seçim Sistemleri Ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi-Ankara, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2017, Ss.173

Ildırar, M. (2004) “Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri”, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İPM İstanbul Politikalar Merkezi (2022) Toplumsal Eğilimler-1: Türkiye’de Demokrasi, Güvenlik, Devlet Algısı, ss.41

Kaboğlu, İ. Ö. (2016) Siyasal Rejim/Siyasal Sistem Ve İstikrar, Türkiye’nin Anayasa Gündemi (27 Uzman, 66 Soru-Yanıt). (Ed: İ. Ö. Kaboğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kama, S. (2016) Parlamenter Hükümet Sistemi Olarak “Westminster Modeli” Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı. MÜHF - HAD, C.22, ss.161-222

Kapani, M. (1995). Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Karaman, M. (2020) Demokratik Siyasal Sistemde Parlamenter Denetim Ve Türkiye Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir. ss.229.

Kayaalp, H. Ç. (2020) Seçim Sistemleri Ve Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ss.153

Kaypak, Ş. (2016) Modernizmden postmodernizme kentin değişen yüzü. Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, ss. 37-53.

Keleş, R. (2006) “Kent ve Kültür Üzerine” Mülkiye, 29 (246)

Kirman, E.(2006) Çok Partili Döneme Geçiş Süreci Ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta,

Kubalı, H. N. (1965) Anayasa Hukuku Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler, Ersa Matbaacılık Koll. Şti., İstanbul.

Mumcuoğlu, M. (1982) Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma Ve Türkiye’de Katılmanın Gelişimi. Doçentlik Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, S. 49.

Nacak, O. (2014) Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 32, 194-214.

Ortaylı, İ. (2012) Türkiye Teşkilât Ve İdare Tarihi. Üçüncü Baskı. Ankara: Cedit Neşriyat.

Özbudun, E. (1968) “İngiltere’de Parlamento Egemenliği Teorisi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt 25. Sayı 1-2. S. 59-80.

Özbudun, E. (1975) Türkiye’de Sosyal Değişme Ve Siyasal Katılma. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sevinç Matbaası.

Özbudun, E. (1979) Siyasal Partiler. Ankara: Sevinç Matbaası.

Özbudun, E.(1995) Seçim Sistemleri Ve Türkiye. AÜHFD, 44(1). 169

Özbudun, E. (2011) Türkiye’de Parti Ve Seçim Sistemi. 10. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar.

Özdemir, H. (2002) Siyasal Tarih (1960-1980). (Ed: S. Akşin). Çağdaş Türkiye 1908- 1980. İstanbul: Cem Yayınevi.

Özgül, B. (2002) Seçim Ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları Ve Bir Model Önerisi. (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), Isparta

Özkök, Y. (2009) “Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Gelişmişlik Bazında Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Öztürk, S.(2019) 2002-2018 Milletvekili Genel Seçimlerine Yönelik Oy Potansiyeli Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. ss.134

Öztürk, N, (2001)Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Güneydoğu Anadolu Projesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Parlak, B.:Caner, C. (2005)Karşılaştırmalı Siyasal Ve Yönetmel Yapılar. -İstanbul: Alfa Aktüel.

Pirili, M. U. (2011) Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırımlarının Rolü: Kuramsal Bir Değerlendirme, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 309 - 324

Roskin, M. G. (2007). Çağdaş Devlet Sistemleri- Siyaset, Coğrafya, Kültür-. (Çev: B. Seçilmişoğlu) Ankara: Adres Yayınları.

Sağlam, F. (2013). Anayasa Hukuku Ders Notları.Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları.

Sarıbay, A. Yaşar (2001). Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Sartori, G. (1993). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, (Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Sarıkoca, E. (2005). Çok Partili Siyasal Yaşamın Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Toplumsal Etkileri, Erzurum: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı

- Saygın, D., Ultan, M. Ö. (2016) Ekonomi Ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz. Cilt 12, Sayı 23, ss.71-102.
- Sezen, Saim (1994). Seçim ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Subaşı M. ve Okumuş, K.(2017), Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Haziran 21(2): 419-426
- Şaylan, G. (1981) Çağdaş Siyasal Sistemler. Ankara-. Sevinç Matbaası.
- Taşcı, K., Akpınar, R. ve Özsan, M. E. (2011). Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları. (1.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları “Dünyada Seçim Sistemleri”, TBMM Basımevi – ANKARA, 1. Baskı / Eylül 2020, s. 20-21
- Tekin, A. (2015) Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı: 29, ss. 100-118.
- Teziç, E. (1998) Anayasa Hukuku, Beta Basım, 5. Baskı, İstanbul,
- Teziç, E. (2003). Anayasa Hukuku. İstanbul: Beta Yayınları.
- Teziç, E. 2016). Anayasa Hukuku, 16. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tosun, T. (2022) Türkiye’de Seçim Sistemleri: Sorunlar ve Reform Önerileri, Özgürlük Araştırmaları Derneği Dergisi, Sayı: 24, ss.7-48
- Tunaya, T. Z. (1989). Türkiye’de Siyasal Partiler – Cilt: 3 İttihat Ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
-(1982) Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, Ekin Yayınları, 5. Baskı, İstanbul,
- Tunç H. (2008). “Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12 (1-2), S. 1113-1132.
- Turhan, M. (1995). “Anayasacılık Açısından Çoğunluk İlkesi”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 50 (1), ss. 401-413.
- Türk, H. S. (2006) “Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, Anayasa Yargısı Dergisi, C.23, ss.75-112
- TÜSİAD (1998), Siyasal İstikrar Ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli, ISBN: 975-7249-62-9, İstanbul, Aralık,TÜSİAD yayınları,Kitap No: 5948.
- TÜİK, (2012). Milletvekilleri Genel Seçimleri 1923-2011. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Ustabulut, B. (2018) İnsan Ve İnsan Araştırma Dergisi, Yıl-5, Sayı-18, ss. 341-358)

Uygun, O. (2003) Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları, İnkılâp Yayınları, İstanbul.

Uygun, O. (2011)“Demokrasinin Çoğunlukçu Ve Çoğulcu Modelleri: İki Bin Beş Yüz Yıllık Bir Tartışmanın Analizi”. Kamu Hukukçuları Platformu-Çoğulcu Demokrasi-Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi Ve İnsan Hakları Toplantısı. Ankara-. Türkiye Barolar Birliği Yayını,

Ünal, Ş, (2001) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri). Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu.

Ünsal, A.: Seher N. S. (2020) “Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması: Türkiye Örneği”. bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 95: 177-209.

Üste, R. (2006) Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler: (1930-1934-1938-1942). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Üste, R. (1999) Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model-. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Üste, R. (2016) Türkiye’de Siyaset Dönemler/Etkileri Ve Sonuçları.Beta Yayınları.

Varlık, Ü.; Ören, B. (2001). Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler. İstanbul: Der Yayınları.

Yaman, A. (2014) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 24, Sayı: 1, Sayfa: 83-98

Yayla, A. (2014) Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. Adres Yayınları.

Yazıcı, S. (2002) Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yıldız, A. (2018) Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 3, 2018, s. 113-153.

Yılmaz, H. (2004) Seçim Sistemleri Ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, B. (2020) Türkiye’de Güncel Dar ve Daraltılmış Bölge Bağlamında Seçim Sistemi Tartışmaları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 421-429

Yılmaz, İbrahim (2021),Seçim Sistemlerinin Etkin Parti Sayısı ve Orantısızlık Derecesine Etkisi: Türkiye Örneği, 1950-2018, Türk İdare Dergisi, Yıl: 92, Aralık 2020, Sayı: 491, ss. 337-363

Yorgancıoğlu, C., Coşkun, Y. (2021) Westminster Modeline Ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine Dayalı Bakan Yardımcılığı İçin Karşılaştırmalı Analiz. TAAD, Yıl: 12, Sayı: 46, ss.75-125.

Yozgat, Fazıl ve Zabun, Sezgin (2009), Seçim Sistemleri ve Uygulamaları, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, ss. 73-91

İNTERNET KAYNAKLARI

3 Kasım 2002 XXII. Dönem Genel Seçimleri Sonuçları- Ysk.Gov.Tr (Erişim Tarihi: 21.12.2021)

Akyıldız, A. (2016) Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri, ss.127-148 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229897>, Erişim Tarihi: 22.02.2022

Gözler, K. (2009).İngiltere’de Parlâmento Neden Ve Nasıl Ortaya Çıktı? Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme. (<https://docplayer.biz.tr/12864330-Ingiltere-de-parlamento-neden-ve-nasil-ortaya-cikti-mali-hukukun-anayasa-hukukundan-eskiligi-uzerine-bir-deneme-kemal-gozler.html>) adresinden makaleye ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 01.12.2021

Gönenç, L. (2017) Dar Bölge Seçim Sistemi Tartışmaları, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1279/Levent+Gonenc>

Selçuk E. (2014) Dar Bölge Seçim Sistemi: Fırsatlar Ve Riskler? https://Tasam.Org/Tr-R/Icerik/5245/Dar_Bolge_Secim_Sistemi_Firsatlar_Ve_Riskler Adresinden 13.02.2022 Tarihinde Ulaşılmıştır.

TDK, <https://Www.Tdk.Gov.Tr/?S=Demokrasi>, (Erişim Tarihi 08.12.2021)

Ünlükaplan, İ. 1950 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansıması Açısından İncelenmesi. ss.45-60 Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50132>).

Uzunsoy M., (2021) Daraltılmış Bölge Senaryoları – İstanbul, <https://Turkiyeraporu.Com/Arastirma/Daraltilmis-Bolge-Senaryolari-Istanbul-4144/> (Erişim Tarihi 14.02.2022)

Yılmaz, Burcu. (2008) İngiltere’de Siyaset: Seçimler ve Siyasal Partiler, ss.26 Adres:https://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/ingilterede_siyaset_secimer_ve_siyasal_partiler.pdf. Erişim Tarihi.14.02.2022

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

AdıSoyadı : Mesut TOKUR

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans Kamu Yönetimi Anadolu Üniversitesi

Lise Pendik Lisesi (Y.D.A) İstanbul

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI BENZERLİK RAPORU FORMU

FORM
TEZLİ YL-16

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı	Mesut TOKUR
Öğrenci Numarası	1922510106
Ana Bilim/ Ana Sanat Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim / Sanat Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Danışman Unvanı, Adı-Soyadı	Prof.Dr. Müjdat AVCI
Tez Başlığı (Türkçe)	Dar Bölge Seçim Sistemi ve Bölge Kalkınması Üzerindeki Etkileri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 108 sayfalık kısmına ilişkin, 15/08/2022 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 28 'dir.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30) ☒

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10) ☒

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Tarih ve İmza

Öğrenci

Mesut TOKUR

Danışman Onayı
UYGUNDUR

Prof. Dr. Müjdat AVCI

Enstitü Onayı
UYGUNDUR

Adı Soyadı
(İmzası)

AÇIKLAMALAR

- Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte Enstitüye teslim edilir.
- İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar dahil" en fazla %10, "alıntılar dahil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).